

Crkva Svetog Jurja na Bregu u Lopatincu: Povijesnoumjetnička analiza i konzervatorsko- restauratorski radovi nakon urušavanja crkve 2008. godine

Bedić, Asja

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:768777>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

CRKVA SVETOG JURJA NA BREGU U LOPATINCU:
POVIJESNOUMJETNIČKA ANALIZA I KONZERVATORSKO-
RESTAURATORSKI RADOVI NAKON URUŠAVANJA CRKVE
2008. GODINE

Asja Bedić

Mentor: dr. sc. Marko Špikić, redoviti profesor

Komentor: dr. sc. Danko Šourek, izvanredni profesor

ZAGREB, 2022.

CRKVA SVETOG JURJA NA BREGU U LOPATINCU: POVIJESNOUMJETNIČKA
ANALIZA I KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKI RADOVI NAKON
URUŠAVANJA CRKVE 2008. GODINE

Church of St. George on the Hill in Lopatinec: Art Historical analysis and Restoration and
Conservation work after the collapse of the Church in 2008

Asja Bedić

Sažetak

U ovom diplomskom radu u prvom dijelu predstaviti će se povijesnoumjetnička analiza crkve Sv. Jurja na Bregu, s naglaskom na povijest izgradnje crkve i cinktora te opis inventara crkve. Moguće je pratiti razvoj crkve od prvotne kapele Majke Božje Lauretanske do župne crkve i na koncu do značajnog hodočasničkog središta u periodu od 1739. do otprilike 1779. godine. Oltari, propovjedaonica i pjevalište također nastaju u tom vremenskom okviru i mogu se pratiti njihovi razvoji u kanonskim vizitacijama. U drugom dijelu rada riječ će biti o urušavanju zvonika i crkve 2008. godine. Hidroizolacijski radovi koji su prethodili urušavanju započeti su 2007. godine, a do urušavanja je došlo 4. lipnja 2008. godine nakon što su otkopani temelji bili izloženi atmosferilijama. Konzervatorsko-restauratorski radovi koji su uslijedili obavljali su se na crkvi, zvoniku i inventaru crkve u periodu od 2008. do otprilike 2012. godine, a radovi na cinktoru još uvijek su u tijeku. Naglasak će se staviti i na problematiku rekonstrukcije zvonika koji je u ovom slučaju imao simboličnu ulogu – od zavičajnog simbola među mještanima do simbola urušavanje crkve 2008. godine.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: broj stranica, broj reprodukcija itd. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: Crkva Sv. Jurja na Bregu, cinktor, hidroizolacijski radovi, Lopatinec, konzervatorsko-restauratorski radovi, urušavanje, zvonik

Mentor: dr. sc. Marko Špikić, redoviti profesor

Komentor: dr. sc. Danko Šourek, izvanredni profesor

Ocjenjivači: dr. sc. Marko Špikić, dr. sc. Danko Šourek, dr. sc. Tanja Trška

Datum prijave rada: veljača 2019.

Datum predaje rada: siječanj 2022.

Datum obrane rada: _____

Ocjena: _____

Ja, Asja Bedić, diplomantica na Istraživačkom smjeru – modul Konzervatorstvo diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom *Crkva Svetog Jurja na Bregu u Lopatincu: Povijesnoumjetnička analiza i konzervatorsko-restauratorski radovi nakon urušavanja crkve 2008. godine* rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu,

Vlastoručni potpis

Zahvale

Ovim putem željela bih se zahvaliti svima koji su mi pomogli u završetku diplomskog studija.

Najprije se zahvaljujem mentoru dr. sc. Marku Špikiću i komentoru dr. sc. Danku Šoureku na strpljenju, pomoći i podršci prilikom pisanja diplomskog rada.

Zahvaljujem se župniku Ivici Puškadiji na pomoći i savjetima i što mi je više puta dozvolio ulazak u crkvu radi fotografiranja.

Zahvaljujem se voditeljici Odjela za graditeljsko nasljeđe Hrvatskog restauratorskog zavoda u Zagrebu Ani Škevin Mikulandra na ljubaznosti, ustupljenim materijalima i savjetima koji su mi pomogli u pisanju diplomskog rada.

Zahvaljujem se djelatnicima Restauratorskog centra u Ludbregu, a najviše konzervatorici Veniji Bobnjarić-Vučković na nesebičnoj pomoći, ljubaznosti i dijeljenju materijala koji su mi uvelike pomogli tijekom pisanja.

Zahvaljujem se djelatnicima Restauratorskog odjela u Varaždinu, posebice ljubaznosti konzervatorice Ivančice Peharda koja mi je omogućila pristup dokumentaciji od velike važnosti za ovaj rad.

Zahvaljujem se svojoj majci Ljubici, ocu Ivanu, kumu Vladi i braći Juri, Janku, Jerku i Franu koji su mi omogućili studiranje i koji su me bodrili sve ove godine.

Zahvaljujem se svojim prijateljima - Dunji, Lani, Josipi, Krunoslavu, Megi, Nevii, Sarandi, Heleni, Dori, Monici i Eni koji su mi bili velika podrška i pomoć tijekom pisanja i prijateljici Doris koja mi je pomogla prilikom fotografiranja crkve.

Na kraju se zahvaljujem svojem partneru Josipu na strpljenju, riječima podrške i na pomoći za izradu sheme zidnih oslika.

Sadržaj

1. Uvod	2
2. Crkva Sv. Jurja na Bregu u kontekstu barokne graditeljske tradicije XVIII. stoljeća.....	2
2.1 Geografski položaj crkve.....	8
2.2 Opis crkve prije urušavanja 2008. godine	9
2.3 Opis cinktora prije urušavanja 2008. godine.....	14
2.4 Povijest crkve	17
2.5 Kapela Majke Božje Loretske	18
2.6 Povijest cinktora.....	20
3. Opisi inventara crkve.....	21
3.1 Glavni oltar Majke Bože Loretske	21
3.2 Oltar Sv. Antuna Padovanskog	24
3.3 Oltar Sv. Blaža	27
3.4 Oltar Sv. Križa.....	32
3.5 Propovjedaonica	35
3.6 Pjevalište	39
3.7 Zidni oslici prije urušavanja crkve	42
4. Urušavanje zvonika i crkve	68
4.1 Hidroizolacijski radovi	73
5. Konzervatorsko-restauratorski radovi nakon urušavanja zvonika i crkve 2008. godine.....	74
5.1 Radovi privremenog konzerviranja na urušanim dijelovima crkve i zvonika.....	74
5.2 Zvonik i njegova rekonstrukcija.....	79
5.3 Radovi na cinktoru	82
5.4 Izvlačenje inventara iz ruševina i organizacija u privremene depoe.....	84
5.5 Radovi na glavnom oltaru prije urušavanja 2008. godine.....	90
5.6 Radovi na glavnom oltaru nakon urušavanja 2008. godine	91
5.7 Radovi na bočnim oltarima nakon urušavanja 2008. godine	97
5.8 Radovi na oltaru Sv. Antuna Padovanskog.....	97
5.9 Radovi na oltaru Sv. Križa	101
5.10 Radovi na oltaru Majke Božje Lurdske (Sv. Blaža).....	106
5.11 Radovi na propovjedaonici.....	108

5.12 Radovi na zidnim oslicima	112
5.13 Sažetak konzervatorsko-restauratorskih radova provedenih nakon urušavanja zvonika i crkve 2008. godine	120
6. Zaključak.....	123
8. Popis slikovnih priloga.....	124
7. Popis literature.....	131

1. Uvod

Ovaj je diplomski rad podijeljen u dvije glavne cjeline. Prva cjelina obuhvaća povijesnoumjetnički pregled i razvoj sklopa crkve Sv. Jurja na Bregu u Lopatincu. U drugoj cjelini riječ je o urušavanju zvonika i crkve 2008. godine, pri čemu su oštećenima ostali zvonik, crkva, njezin inventar i dio cinktora koji okružuje crkvu te o restauratorsko-konzervatorskim radovima koji su uslijedili. Prilikom urušavanja nepovratno je stradala većina zidnog oslika, a većina inventara na glavnom i bočnim oltarima znatno su se oštetili. U prvom poglavlju riječ je o smještaju crkve Sv. Jurja na Bregu u kontekst barokne graditeljske tradicije XVIII. stoljeća, a potom slijede smještaj crkve u geografski kontekst, opis crkve i cinktora te povijest njihove gradnje. Sljedeća velika cjelina obuhvaća povijesnoumjetničku analizu inventara crkve te ikonografske opise skulptura i zidnih oslika. O zidnim oslicima ne zna se mnogo, nije poznata godina njihova nastanka, no sigurno je u jednom periodu XX. stoljeća došlo do preslika. Priložena je i shema njihove pozicije u crkvi. U poglavlju o urušavanju zvonika i crkve riječ je o pregledu događaja koji su prethodili urušavanju crkve i o posljedicama koje su ostale, a naglasak je na hidroizolacijskim radovima koji su najvjerojatniji uzrok urušavanju. U poglavlju o restauratorsko-konzervatorskim radovima na crkvi, zvoniku, cinktoru i inventaru sažeti su detalji radova, a do tih sam informacija došla pomoću terenskog rada (odlazak u Hrvatski restauratorski zavod u Zagrebu, Konzervatorsko-restauratorski odjel u Varaždinu, odlazak u Lopatinec u crkvu Sv. Jurja na Bregu) te razgovora sa župnikom Ivicom Puškadijom, Anom Škevin Mikulandra, Venijom Bobnjarić-Vučković i Ivančicom Peharda.

Cilj je ovog diplomskog rada osvrnuti se na važnost crkve Sv. Jurja na Bregu u kontekstu povijesnoumjetničke vrijednosti, pokušaj utvrđivanja razloga urušavanja 2008. godine te nadopunjavanje saznanja o čitavom sklopu crkve i cinktora.

2. Crkva Sv. Jurja na Bregu u kontekstu barokne graditeljske tradicije XVIII. stoljeća

Barokno graditeljstvo u XVIII. stoljeću doživjelo je veliki zamah nakon istjerivanja Osmanlija. Budući da je Hrvatska u to doba bila politički podijeljena, arhitektura koja je nastajala bila je regionalnog karaktera. Hrvatska se može u tom periodu podijeliti na dvije glavne regije: kontinentalna Hrvatska, koja je držala tradiciju Hrvatskog kraljevstva i bila uklopljena u Habsburšku Monarhiju te obalni dio Hrvatske koji je tada, s iznimkom Hrvatskoga primorja pod Habsburškom vlašću i neovisne Dubrovačke Republike, bio pod dominacijom Venecije. U XVII. stoljeću istaknuta je godina 1606. koja se smatra početkom baroka u Hrvatskoj. Te su godine Hrvatski sabor i zagrebačka gradska općina u Zagreb pozvali isusovce koji ubrzo počinju sa svojom graditeljskom djelatnošću.¹

U ovom kontekstu bitno se osvrnuti i na hrvatske velikaše – Zrinske i Frankapane koji su držali brojne posjede diljem Hrvatske, uključujući i Međimurje. Još u prethodnom stoljeću, 1563. godine, spominje se župa Sv. Jurja na Bregu u darovnici Nikole Šubića, a ona kaže: „Budući da je crkva svetog Jurja nad vodama od neprijatelja katoličke crkve potpuno opljačkana i tako ruševna, da je bijedan župni narod – osiromašen od protestantskog nemira – ne može sam vratiti u prijašnje stanje. Zato se crkva oslobađa od svakog plaćanja – gornice tj. plaćanja naknade i plaćanja poreza vlastelinima kraljevskog. A ktome je još dodano zemljište u Zasadbregu i Frkanovcu koje nitko nema pravo oduzeti. Da bi to imalo trajnu vrijednost, tome smo, kao što dolikuje pritisluli naš pečat i stavili potpies vlastite ruke u našem čakovečkom dvorcu, šestog dana, mjeseca prosinca tisuću petsto šezdeset i treće godine od otkupljenja.“² Nakon toga, Nikoljin sin Juraj IV. 1570. godine otvoreno priznaje da je protestant te zbog toga počinje progoniti Katoličku crkvu na području Međimurja, što je rezultiralo, između ostalog, i oštećenjem crkve Sv. Jurja na Bregu.³ Crkva se spominje i 1650.

¹ Katarina Horvat-Levaj, »Barokna arhitektura«, u: *Hrvatska umjetnost: povijest i spomenici*, (ur.) Milan Pelc, Zagreb: Školska knjiga, 2010., str. 251.

² *Povijest župe*, https://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=6:povijest-upe&catid=5:povijest-upe&Itemid=6 (pregledano 20. lipnja 2021.).

³ Isto.

godine pod nazivom *S. Georgii supra Chakturnia in Aquis* i taj se naziv koristi sve do oko 1779. godine.⁴

Za razliku od Slavonije koja je u XVIII. stoljeću oslobođena od osmanske okupacije, što je potaknulo niz gradnji novih objekata, u sjeverozapadnoj Hrvatskoj to nije bio slučaj. Osmanlijske okupacije nije bilo, stoga je karakteristična bila barokizacija starijih objekata. U sakralnoj arhitekturi počinju se nadsvođivati crkveni brodovi, pregrađuju se pročelja, zvonici se povisuju i dograđuju se bočne kapele starijim crkvama tako da se postavljaju jedna nasuprot drugoj u poprečnoj osi broda. Takav je primjer dogradnje kapela vidljiv u hodočasničkim crkvama u Hrvatskom zagorju u Taborskom, Vinagori i Belcu. Veza sa štajerskom i salzburškom arhitekturom vidljiva je na primjeru pavlinske crkve trolisnog svetišta s kupolom koje se nadovezuje na izduženu lađu, a riječ je o crkvi Sv. Jeronima u Štrigovi (1738.–1740.) koja se nalazi u blizini crkve Sv. Jurja na Bregu.⁵ Crkva Sv. Jeronima u Štrigovi i druge crkve takvog tipa oblikovane su prema katedrali u Salzburgu u kojoj je također vidljivo trolisno svetište s kupolom koja se nadovezuje na izduženu lađu, a takav tip uređenja seže još u doba renesanse.⁶

Oprilike u periodu izgradnje crkve Sv. Jeronima gradi se i današnja crkva Sv. Jurja na Bregu, tada kapela Marije Loretske (1739.–oko 1747.).⁷ Utjecaj štajerske graditeljske tradicije vidljiv je na određenim arhitektonskim obilježjima crkve i cinktora.⁸ Pročelje crkve oblikovano je na način da pilastri tvore tri konkavne plohe s po jednom nišom za skulpturu umjesto prozorskih otvora, u središtu pročelja nalazi se portal, plohe su zaključene kontinuiranim gređem, a zaključeno je valovitim zbatim s trokutastim završetkom.⁹ Takav tip pročelja vidljiv je na bivšoj pavlinskoj crkvi Mariatrost kod Graza (1714.–1724.) (sl. 2) i na crkvi Milosrdne braće u Grazu (1735.–1742.)¹⁰ (sl. 3). Oba pročelja nastala su u radionici obitelji Stengg iz Graza.¹¹ Slična rješenja, nastala po uzoru na radionicu obitelji Stengg, nudi i radionica iz Maribora pod vodstvom Josepha Hofferera (do 1762. godine), a potom pod vodstvom Johanna Fuchsa (od

⁴ *Povijest župe*, https://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=6:povijest-upe&catid=5:povijest-upe&Itemid=6 (pregledano 20. lipnja 2021.).

⁵ Katarina Horvat Levaj, »Barokna arhitektura«, 2010., str. 263.

⁶ Isto, str. 263.

⁷ Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu u Lopatincu: razvoj sklopa i podrijetlo stilskog rješenja«, u *Peristil*, 57 (2014.), str. 65-79 (69).

⁸ Isto, str. 71.

⁹ Isto, str. 72.

¹⁰ Isto, str. 72.

¹¹ Isto, str. 72.

1762. godine).¹² Primjeri njihove radionice vidljivi su na crkvi na Sladkoj Gori u slovenskoj Štajerskoj (1743.–1751.) čije je pročelje također tripartitno raščlanjeno (sl. 4), a slično je rješenje vidljivo i na pročelju crkve St. Johann im Saggautal u austrijskom dijelu iste pokrajine (1753.–1758.)¹³ (sl. 5). Slična pročelja na našim prostorima vidljiva su na pročelju crkve Sv. Franje Ksaverskoga (1748.–1752.) u Zagrebu (sl. 6), a najveća sličnost vidljiva je na pročelju crkve Sv. Marije Jeruzalemske na Trškom Vrh^u (1750.–1761.) te na pročelju njezina cinktora (prije 1768.–1773.)¹⁴ (sl. 7).

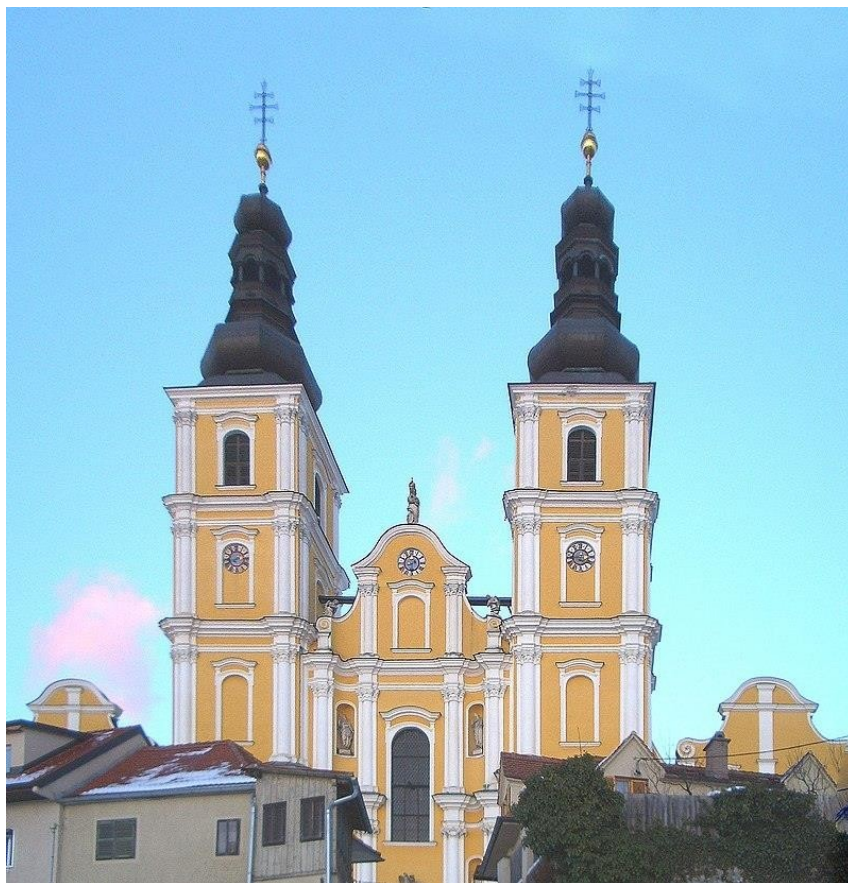

Slika 1. Pročelje crkve Sv. Jurja na Bregu u Lopatincu

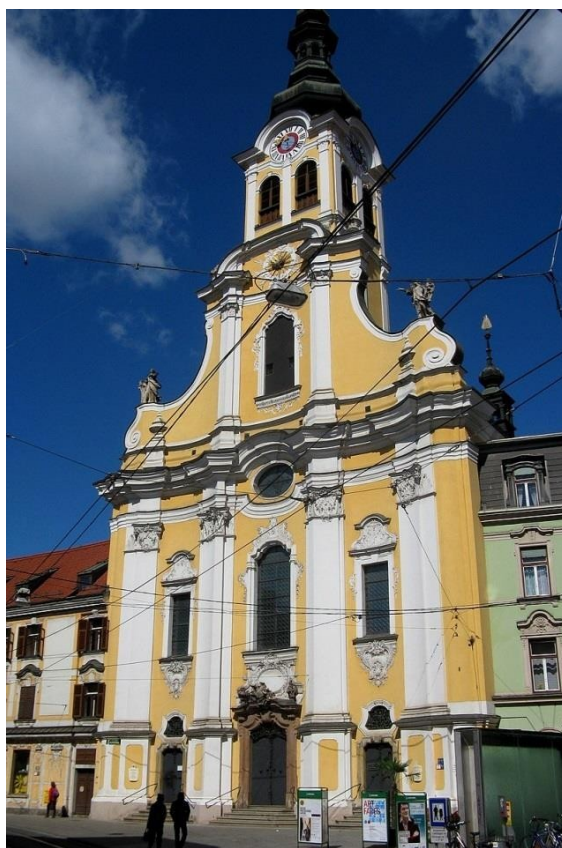
¹² Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu«, 2014., str. 72.

¹³ Isto, str. 73.

¹⁴ Isto, str. 73.

Slika 2. Pročelje crkve Mariatrost u Grazu

Slika 3. Pročelje crkve Milosrdne braće u Grazu

Slika 4. Pročelje crkve u Sladkoj Gori

Slika 5. Pročelje crkve St. Johann im Saggautal

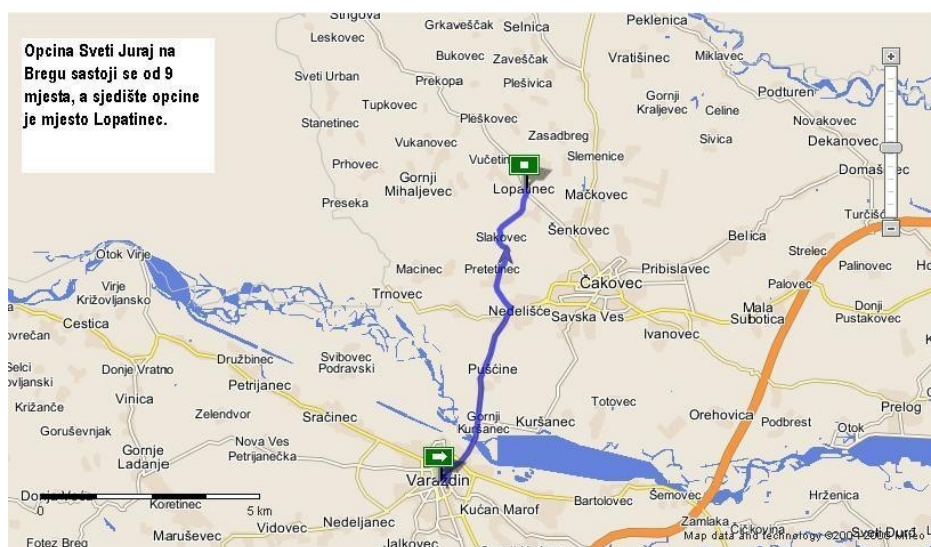
Slika 6. Pročelje crkve Sv. Franje Ksaverskog u Zagrebu

Slika 7. Detalj crkve Sv. Marije Jeruzalemske sa cinktorom u Trškom Vrhu

2. 1 Geografski položaj crkve

Crkva Sv. Jurja na Bregu ili crkva Sv. Jurja mučenika smještena je u općini Sveti Juraj na Bregu u Međimurskoj županiji, to jest u naselju Lopatinec na brežuljku Pleškovec.¹⁵ Pleškovec je smješten na visinskoj koti od 292 metara¹⁶ i na čijem je vrhu smještena crkva koja zahvaljujući svojem položaju dominira krajolikom i stoga je vidljiva iz raznih naselja diljem Međimurske županije, ali i šire. Brojni mještani upravo je zato smatraju simbolom svojega kraja.

Slika 8. Prikaz naselja Lopatinec na mapi

¹⁵ Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja inventara Crkve Sv. Jurja na Bregu u Lopatincu, Mapa I«, Hrvatski restauratorski zavod, rujna 2011., str. 4.

¹⁶ *Povijest župe*, https://www.zupa-svetijurajnaBregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=6:povijest-upe&catid=5:povijest-upe&Itemid=6 (pregledano 20. lipnja 2021.).

2.2 Opis crkve prije urušavanja 2008. godine

Crkva Sv. Jurja na Bregu dvoranskog je tipa, sagrađena je na pravokutnoj osnovi s kvadratnim svetištem.¹⁷ Radi se o jednobrodnoj građevini pravokutnog tlocrta lađe i svetišta.¹⁸ Svetište je nešto uže i niže u usporedbi s lađom.¹⁹ Svod crkve je križni s pojasnicama koje čine četiri traveja, a peti travej nad pjevalištem svoden je tzv. češkom kapom.²⁰ Češka kapa tip je svoda gdje je polukupola izvedena nad pravokutnim tlocrtom pri kojem je dijagonala pravokutnika manja od promjera polukupole.²¹ Zvonik crkve smješten je na istočnom dijelu,²² a na sjeverozapadnoj strani smještena je sakristija.²³ Zvonik se izdiže na nekoliko etaža, visok je 27 metara,²⁴ a na vrhu je smještena lukovičasta kapa drvene konstrukcije²⁵ koja je visoka 14 metara.²⁶ Na posljednoj etaži zvonika sa svake se strane nalazi jednostavna kamena bifora. Pročelje crkve je kulisno, vertikalno je raščlanjeno konkavnim plohamama i pilastrima (Sl. 1).²⁷ U nišama između pilastara nalaze se kamene polikromirane skulpture Sv. Sebastijana, Sv. Jurja i Sv. Florijana. Sv. Sebastijan prikazan je u stojećem položaju u kontrapostu, pa mu tijelo tvori S krivulju. Prislonjen je na stablo za koje je privezan užetom. Prikazan je kao mladić duge crne kose i brkova, a oko pasa je zaogrnut crvenom perizomom. Simbol njegova mučeništva prikazan je pomoću ubodnih rana strelica na rukama, torzu i nogama. Budući da se nekada vjerovalo da se kuga može proširiti Apolonovim strelicama, Sv. Sebastijan postao je zaštitnikom bolesnika od kuge i jednim od svetaca čije se ime zazivlje protiv kuge.²⁸ U središnjoj niši iznad portala nalazi se skulptura Sv. Jurja. Prikazan je u stojećem stavu, nagnut blago ulijevo i tijelo mu također tvori S liniju. Prikazan je kao mladić duge smeđe kose i brkova, odjeven u vitešku odoru crvene boje. Rukama drži koplje kojim probija zmaja u podnožju.²⁹ Također se smatra jednim od zaštitnika kužnih bolesti.³⁰ U trećoj niši smještena je skulptura Sv. Florijana koji je prikazan u stojećoj poziciji kao muškarac duge smeđe kose i brkova, a odjeven je u vojničku odoru. U lijevoj ruci drži vjetrovnik kojim gasi požar na kućici u

¹⁷ Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja«, 2011., str. 6.

¹⁸ Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu«, 2014., str. 65.

¹⁹ Isto, str. 65.

²⁰ Isto, str. 65.

²¹ Kupole, <http://www.grad.hr/geomteh3d/kupole/kupole.html> (pregledano 20. lipnja 2021.).

²² Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu«, 2014., str. 65.

²³ Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja«, 2011., str. 6.

²⁴ Velimir Pavlic, Ana Špišić, »Osiguranje i privremena konzervacija urušene crkve sv. Jurja na Bregu«, u: *Tehnički glasnik*, 4 (2010.) 1/1/2, str. 23-31 (24).

²⁵ Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu«, 2014., str. 65.

²⁶ Velimir Pavlic, Ana Špišić, »Osiguranje i privremena konzervacija«, 2010., str. 24.

²⁷ Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja«, 2011., str. 6.

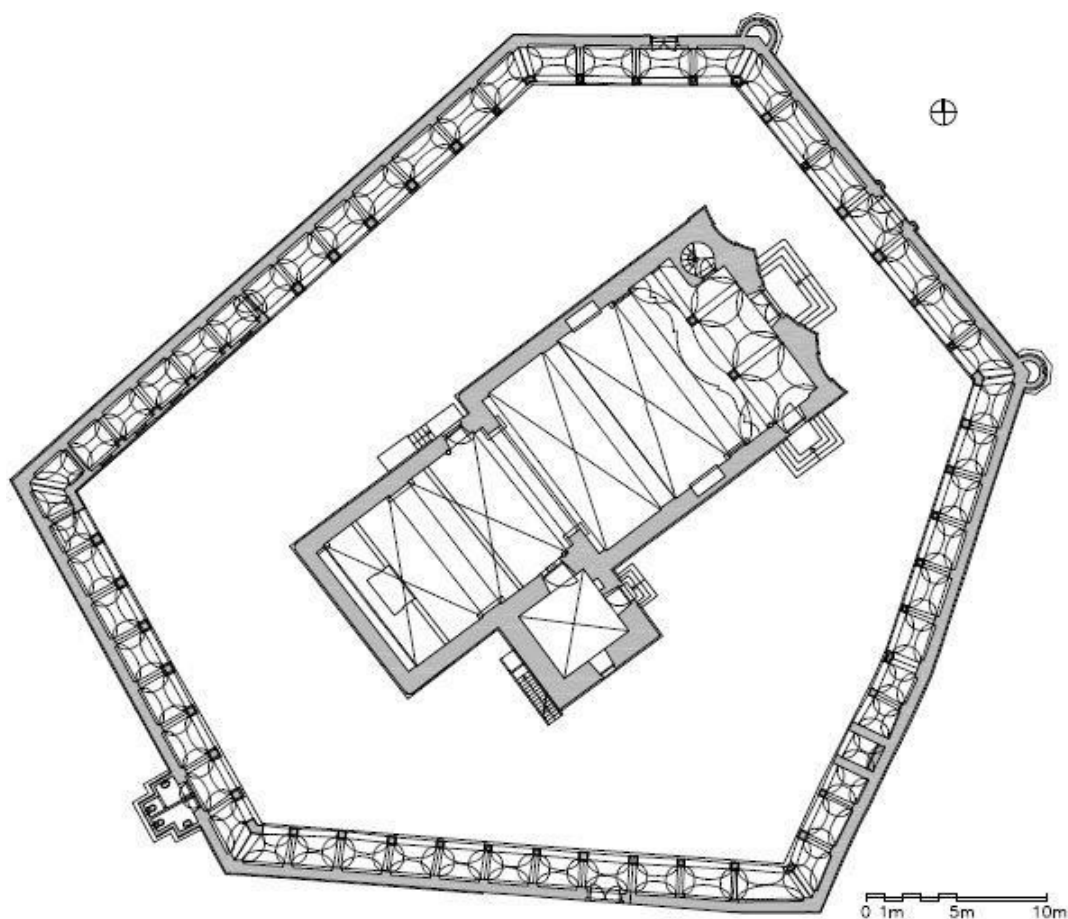
²⁸ Anđelko Badurina, »Sebastijan, sveti«, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1979., str. 524-525.

²⁹ Više o Sv. Jurju u poglavlju: Glavni oltar Majke Božje Loretske.

³⁰ Anđelko Badurina, »Juraj, sveti«, u: *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 308.

podnožju, a u desnoj ruci drži zastavu. Smatra ga se zaštitnikom požara i često se prikazuje u sjevernim krajevima.³¹

Horizontalna raščlamba pročelja postignuta je pomoću dvostrukog profiliranog vijenca koji je zaključen višekutnim zabatom.³² Zabat je jednostavan i bez dekoracija, a na vrhovima triju uglova zabata stoje dekorativne kamene vaze.

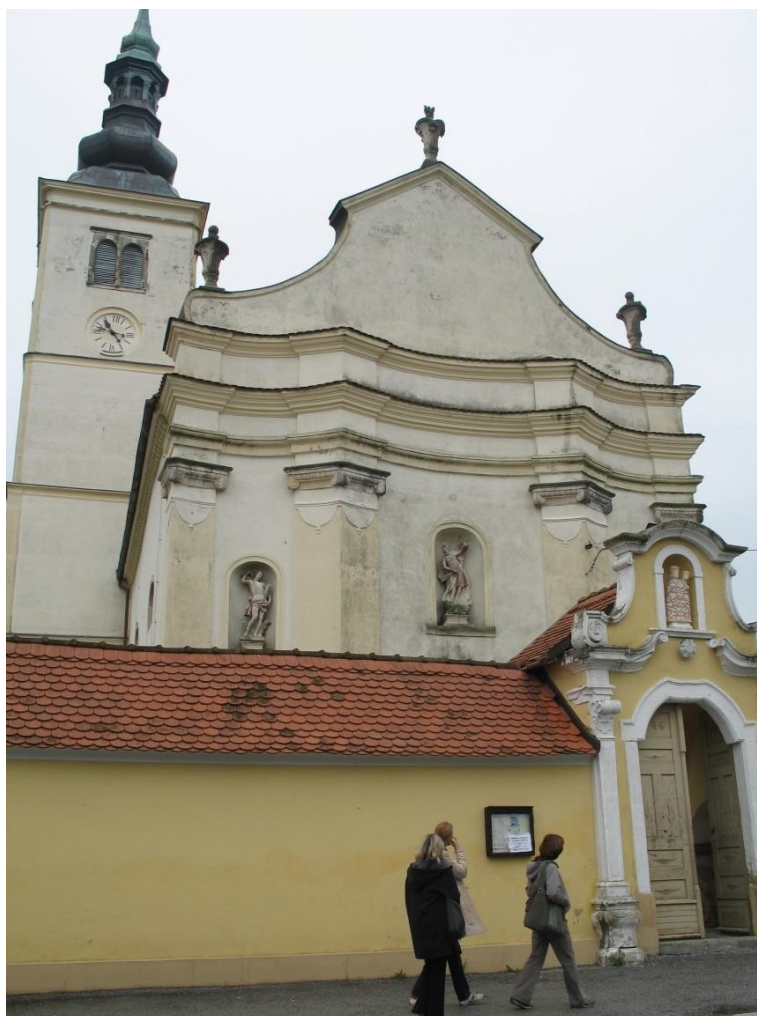
Slika 9. Tlocrt crkve Sv. Jurja na Bregu i cinktora

³¹ Anđelko Badurina, »Florijan, sveti«, u: *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 230.

³² Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja«, 2011., str. 6.

Slika 10. Pogled na crkvu i cinktor iz zraka

Slika 11. Pročelje crkve prije urušavanja 2008. godine sa skulpturama (snimljeno 2005.)

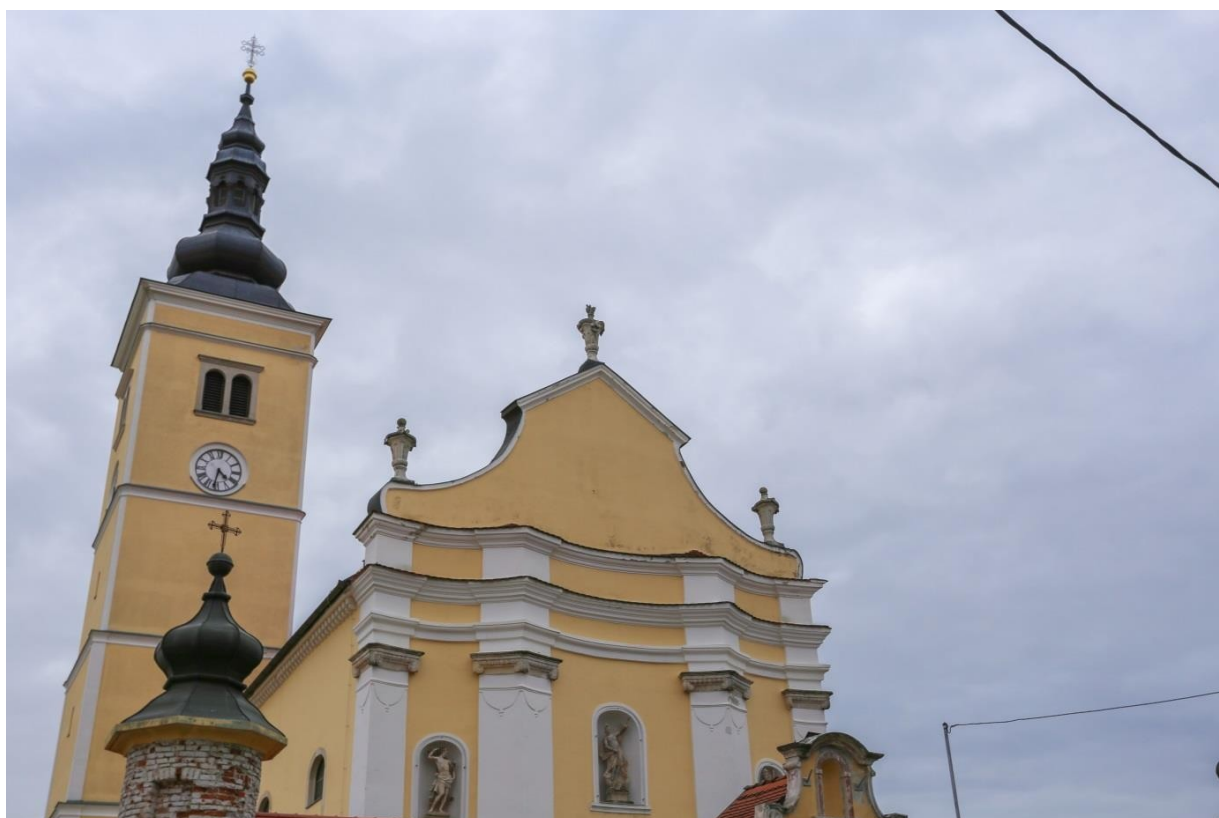
Slika 12. Sv. Sebastijan (snimljeno 2005.)

Slika 13. Sv. Juraj (snimljeno 2005.)

Slika 14. Sv. Florijan (snimljeno 2005.)

Slika 15. Pročelje crkve nakon urušavanja 2008. godine (snimljeno 2020.)

2.3 Opis cinktora prije urušavanja 2008. godine

Crkva je opasana poligonalnim cinktorom koji okružuje crkveno dvorište i prostorno je organiziran kao trijem. Sagrađen je vjerojatno neposredno prije 1779. godine kada se ujedno i prvi puta spominje u kanonskoj vizitaciji.³³ Cinktor u arhitekturi podrazumijeva ogradu koja s unutrašnje (a iznimno s vanjske) strane najčešće uključuje arkade, a javlja se u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u kontekstu barokne sakralne arhitekture.³⁴ Vjerojatno dolazi od latinskog pojma *cingere* (lat. – opasati)³⁵ ili od latinske riječi *cimiterium/coemeterium* što označava groblje.³⁶ U cinktor crkve Sv. Jurja na Bregu ulazi se s ulične strane kroz portal koji je bogato raščlanjen, a nalazi se ispred pročelja crkve. Portal flankiraju dva kamena profilirana pilastra na visokim bazama i s lisnatim kapitelima. Iznad vrata nalazi se prekinut profiliran vijenac, a zaključen je višekutnim zabatom polukružnog završetka. U središtu zabata nalazi se niša u kojoj je bila smještena skulptura Majke Božje Loretske (Lauretanske)³⁷. Taj ikonografski tip podrazumijeva i prikaz Bogorodice s Djetetom odjevenih u plašt koji je optočen zavjetnim darovima.³⁸ Na volutama zabata nalazile su se skulpture Sv. Ambrozija i Sv. Augustina koji se obično prikazuju uz Gospu Loretsku.³⁹ Pročelje cinktora flankiraju dvije lažne kule (zidom posve ispunjenih cilindričnih tijela) koje su zaključene lukovičastim kapama.⁴⁰ Te slijepe kule u ovom slučaju vrlo su specifične. U kasnom XVIII. stoljeću kule na cinktorima postupno gube na svojoj obrambenoj funkciji.⁴¹ U njima su često bile smještene puškarnice kao primjerice na cinktoru crkve Presvetoga Trojstva u Ludbregu⁴² ili pak na cinktoru crkve Sv. Ladislava u Pokupskom.⁴³ Kulisne kule na cinktoru Sv. Jurja na Bregu izniman su slučaj i imaju isključivo dekorativnu ulogu. Petar Puhmajer i Vedran Linke (2007.) tu pojavu tumače preuzimanjem graditeljskih elemenata iz ranijih povijesnih razdoblja ili oponašanjem rješenja iz velikih središta u blizini.⁴⁴ Vladimir Marković (2003.) navodi da je razlog gradnje cinktora oko velikih proštenjarskih crkava

³³ Ana Škevin Mikulandra, »Lopatinec, crkva sv. Jurja na Bregu – cinktor, Glavni projekt rekonstrukcije cinktora – arhitektonski projekt MAPA 1«, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, siječanj 2015., str. 21.

³⁴ Anđela Horvat, »Cinktor«, u: Enciklopedija hrvatske umjetnosti, I, (gl. ur.) Žarko Domljan, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1995., str. 151.

³⁵ Petar Puhmajer, »Cinktor župne crkve u Ludbregu«, u: *Peristil*, 50 (2007.), 1. str. 105-118. (105).

³⁶ Anđela Horvat, »Cinktor«, 1995., str. 151.

³⁷ Usp. Doris Baričević, *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008., str. 398.

³⁸ Anđelko Badurina, »Loreto«, u: *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 384.

³⁹ Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu«, 2014., str. 71.

⁴⁰ Ana Škevin Mikulandra, »Lopatinec, crkva sv. Jurja na Bregu«, 2015., str. 21.

⁴¹ Petar Puhmajer, »Cinktor župne crkve u Ludbregu«, 2007., str. 113.

⁴² Isto, str. 110.

⁴³ Petar Puhmajer, »Cinktor župne crkve u Ludbregu«, 2007., str. 113.

⁴⁴ Isto, str. 113.

zasigurno potaknut programom Katoličke crkve kojim se potiče obnova vjere i vjersko prosvjeđivanje puka.⁴⁵ U sjeverozapadnoj Hrvatskoj takvih je primjera dvadesetak i upravo uz te crkve najčešće se grade cinktori. Trijemovi cinktora služili su kao zaštita od sunca i vremenskih nepogoda hodočasnici koji su dolazili posjećivati ta vjerska središta. U kule na uglovima cinktora često su se smještale kapele s oltarom, a njihov kružni oblik simbolički predstavlja snagu „Božjeg doma“.⁴⁶ Vladimir Marković smatra da je upravo to simbolika i slijepih kula na cinktoru crkve Sv. Jurja na Bregu.⁴⁷ Trijemovi cinktora nadsvođeni su češkim kapama koje su poduprte toskanskim stupovima.⁴⁸ Ti su stupovi povezani pojasnicama koje imaju svoj parnjak u zidnom nosaču.⁴⁹ Sveukupno se u cinktoru nalaze pedeset i četiri stupa.⁵⁰ Na sjevernoj i južnoj strani nalazi se još po jedan manji ulaz u cinktor, a na zapadnoj strani jedan je dio naknadno zazidan da bi se stvorio prostor za spremište.⁵¹

Slika 16. Portal cinktora sa skulpturom Majke Božje Loretske (snimljeno 2005.)

⁴⁵ Vladimir Marković, »Arhitektura u Hrvatskoj«, u: *Hrvatska i Europa. Kultura znanost i umjetnost, sv. III. Barok i prosvjetiteljstvo (XVII – XVIII. stoljeće)*, (ur.) Ivan Golub, Zagreb: Školska knjiga, 2003., str. 599-616 (611-612).

⁴⁶ Isto, str. 611-612.

⁴⁷ Isto, str. 611-612.

⁴⁸ Ana Škevin Mikulandra, »Lopatinec, crkva sv. Jurja na Bregu«, 2015., str. 21.

⁴⁹ Isto, str. 21.

⁵⁰ Isto, str. 21.

⁵¹ Isto, str. 21.

Slika 17. Portal cinktora sa slijepim kulama (snimljeno 2020.)

Slika 18. Pogled na cinktor s unutarnje strane dvorišta (snimljeno 2021.)

2.4 Povijest crkve

Prvi pretpostavljeni spomen župne crkve javlja se 1334. godine, a bilježi ga Ivan Arhidakon Gorički u prvom popisu župa povijesne Zagrebačke biskupije.⁵² On spominje crkvu *Sancti Georgii*, no ne zna se misli li pritom na Sv. Jurja na Bregu (*S. Georgii in Aquis*) ili na Sv. Jurja u Trnju (*S. Georgii in Spinis*).⁵³ Prvi potvrđeni spomen crkve javlja se 1501. godine, a povezuje se s tadašnjim župnikom iz Lopatina Jurjem i svećenikom Tomom: „Georgius plebanus in Lopathycz. Thomas prebendarius ibidem.“⁵⁴ O toj crkvi nisu sačuvani nikakvi podatci. Od 1650. godine do otprilike 1779. godine crkva se spominje pod latinskim nazivom *Sancti Georgii supra Chakturnia in Aquis* („Sveti Juraj iznad Čakovca na vodi“). Najraniji opisi crkve javljaju se u kanonskim vizitacijama iz XVII. stoljeća i u njima stoji da je crkva bila zidana, imala je lađu koja je bila osvijetljena trima prozorima i natkrivenu drvenim stropom, svetište s jednim velikim prozorom i oslikanim svodom te sakristiju i zvonik.⁵⁵ Krov zvonika bio je pokriven hrastovom šindrom što je za to doba u Međimurju bilo gotovo redovito.⁵⁶ Crkva je obnavljana u periodu od 1715. do 1725. godine.⁵⁷ U vizitaciji iz 1768. godine spominje se kapela Majke Božje Loretske koja je bila svođena i popločena opekom.⁵⁸ U vizitaciji iz 1779. godine spominje se ruševno i trošno stanje crkve zbog čega je na koncu crkva i porušena, a novom župnom crkvom postala je dotadašnja kapela Majke Božje Loretske koja ujedno dobiva novo pročelje i ogradu s trijemom (cinktor) te obnovu zvonika.⁵⁹ Nije poznato zbog čega je prekinuto dotadašnje čašćenje kulta Sv. Jurja. Tek sredinom XIX. stoljeća ponovno se crkva spominje pod ranijim nazivom *Ecclesia S[anc]ti Georgii in monte Lopatinecz*.⁶⁰

⁵² *Povijest župe*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=6:povijest-upe&catid=5:povijest-upe&Itemid=6 (pregledano 20. lipnja 2021.).

⁵³ Usp. Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije iz 1334. i 1501. godine«, u: *Starine JAZU*, knj. 59, 1984., str. 43-108 (103); Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu«, 2014., str. 67.

⁵⁴ Usp. Josip Buturac, »Popis župa«, 1984., str. 103; *Povijest župe*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=6:povijest-upe&catid=5:povijest-upe&Itemid=6 (pregledano 20. lipnja 2021.).

⁵⁵ Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu«, 2014., str. 67.

⁵⁶ Anđela Horvat, *Između gotike i baroka. Umjetnost kontinentalnog dijela hrvatske od oko 1500. do oko 1700.*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti, 1975., str. 293.

⁵⁷ Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu«, 2014., str. 67.

⁵⁸ Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja«, 2011., str. 5.

⁵⁹ Isto, str. 5.

⁶⁰ Isto, str. 5.

2.5 Kapela Majke Božje Loretske

Župnik Ivan Mihanović koji je na poziciju došao 1732. godine potaknuo je gradnju kapele Majke Božje Loretske nakon što je uočio da je stara crkva bila u potpunosti zapuštena.⁶¹ Nova kapela bila je pravokutne forme, oslikana izvana i iznutra, a krov na kojem su bila smještena dva pozlaćena križa bio je od šindre i obojen u crvenu boju.⁶² U župnoj spomenici navedena su imena dvaju majstora – „Zidar Adam iz Čakovca“ te slikar „imenom Blaž“.⁶³ Adam je bio lokalni graditelj koji je najvjerojatnije djelovao u prvoj polovici XVIII. stoljeća na području Međimurja, a slikar Blaž bio je Blaž Gruber (? , oko 1700.–Varaždin, 1753.) iz Varaždina koji je naslikao oltarnu palu.⁶⁴ Zahvaljujući novoj kapeli brojni vjernici hodočastili su u Lopatinec, a to je zahtijevalo i veću kapelu.⁶⁵ Već iste godine kapela je povećana zahvaljujući milodarima vjernika te je u nju tada moglo stati oko dvije stotine ljudi, za razliku od prvotnih dimenzija kapele u koju je stalo dvanaestak ljudi.⁶⁶ Nova kapela tada je poprimila četverokutni tlocrt, osvjetljenje je dobivala iz četiriju prozora, bila je opasana drvenim trijemom koji je bio obojen u crvenu boju isto kao i krov od šindre na kapeli.⁶⁷ Nekoliko godina kasnije, 1739. godine, ta je kapela porušena i na njezinom mjestu počela se graditi nova crkva u koju će stati još više vjernika radi potreba hodočašća.⁶⁸ Crkva je isprva zadržala raniji titular Majke Božje Loretske.⁶⁹ Novosagrađena crkva, koja je ostala sačuvana do danas, sastoji se od pravokutnog broda i svetišta koje je nešto niže i kraće, a oba sadrže zaseban krov. Takvo rješenje nije tipično za XVIII. stoljeće u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, no to se može pripisati loretskim kapelama koje su ciljano evocirale Svetu kuću iz Loreta.⁷⁰ U novoj crkvi podignuti su pjevalište i sakristija i drveni trijem ispred ulaza. Crkva je 1742. godine bila ožbukana i oličena, a dovršeni su i stolarski i slikarski radovi u unutrašnjosti.⁷¹ Gradnja zvonika započela je iste godine, a građen je do 1745. godine. Već iduće godine

⁶¹ Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu«, 2014, str. 68.

⁶² Isto, str. 68.

⁶³ Isto, str. 69.

⁶⁴ Isto, str. 69.

⁶⁵ Isto, str. 69.

⁶⁶ Isto, str. 69.

⁶⁷ Isto, str. 69.

⁶⁸ Isto, str. 69.

⁶⁹ Isto, str. 69.

⁷⁰ Isto, str. 69. O loretskim kapelama u Hrvatskoj, usp. Lelja Dobronić, »Štovanje Majke Božje Loretske u Hrvatskoj«, u: *Dometi: znanstveno-kulturna smotra Matice hrvatske*, 24 (1991.), 1/3, str. 122-132 (124); Danko Šourek, »Loretska (lauretanska) kapela uz crkvu Uznesenja bl. Djevice Marije u Varaždinu«, u: *800 godina Slobodnog kraljevskog grada Varaždina*, (ur.) Miroslav Šicel, Slobodan Kaštela, Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad u Varaždinu, 2009., str. 687-704 (i ondje navedena literatura).

⁷¹ Isto, str. 69.

podignut je cinktor koji je opasavao groblje.⁷² Iako nije poznat autor projekta crkve, pretpostavlja se da je riječ o Jakovu Urbaniću koji se u Župnoj spomenici spominje 1745. godine kao palir, a 1757. je kao zidarski majstor izradio prijedlog i procjenu za popravak svoda koji se urušio u crkvi Sv. Nikole u Varaždinu.⁷³ Vjerojatno je stoga Jakov Urbanić bio autor svoda crkve u Lopatincu koji prema tipologiji predstavlja prijelaznu formu križnog svoda, navješćujući pojavu čeških kapa karakterističnih za sredinu XVIII. stoljeća na području sjeverozapadne Hrvatske.⁷⁴

Godine 1774. stara župna crkva sv. Jurja spominje se kao porušena te se navodi da se njezinim materijalom proširuje kapela Majke Božje Loretske kako bi mogla preuzeti ulogu nove župne crkve. Podignuti su tada ulazni travej s pjevalištem i zvonik sa sakristijom, opisani u tekstu vizitacije iz 1779. godine.⁷⁵

Kao što je već navedeno, 1779. godine se u vizitaciji spominje nova crkva⁷⁶ koja je zidana, ožbukana i oličena, svođena i pokrivena crijepom.⁷⁷ Uz crkvu se nalaze zvonik i sakristija, a zabilježena je i godina pregradnje zvonika koja se može iščitati s kamene ploče.⁷⁸ Lađa crkve produžena je za još jedan travej, a novopodignuti su pročelje i pjevalište.⁷⁹

Slika 19. Natpis na zvoniku s uklesanom godinom pregradnje (1777.)

⁷² Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu«, 2014., str. 69.

⁷³ Isto, str. 69-70.

⁷⁴ Isto, str. 69.

⁷⁵ Usp. Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu u Lopatincu: razvoj sklopa i podrijetlo stilskog rješenja«, u: *Peristil*, 57 (2014.), str. 65-80 (70).

⁷⁶ Vidi poglavlje iznad.

⁷⁷ Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu«, 2014., str. 70.

⁷⁸ „Turrim Bethsamis Matter Sophia refecit Ventis collisam Mariae sacravit honori 1777.“

⁷⁹ Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu«, 2014., str. 70.

2.6 Povijest cinktora

Najznačajniji podaci o cinktoru mogu se iščitati iz zapisnika kanonske vizitacije iz 1777. godine⁸⁰ u kojem se spominje groblje opasano zidom koji ima svodeni trijem, pokriven je crijepom i opekom.⁸¹ Dva tornjića koja su pokrivena limom spominju se *nad trijemom* i to vjerojatno potvrđuje razdoblje kada su podignute i slijepe kule.⁸² Spominje se i novo pročelje koje je opisano kao vješto izvedeno, a radi se o pročelju cinktora ili crkve.⁸³ Cinktor je građen u fazama što potvrđuju arkade i svodovi koji su različitih proporcija i veličina, no nije ih moguće sa sigurnošću utvrditi jer je korišten građevinski materijal koji odgovara ranijim fazama gradnje.⁸⁴ Više faza izgradnje sugeriraju i kameni stupovi koji su izvedeni na različite načine, ali i potpisi⁸⁵ koji su na njima bili pronađeni.⁸⁶ Na jednom stupu smještenom na južnom krilu cinktora vidljiva je uklesana 1802. godina, a to upućuje na nove stupove koji su zamijenili one stare.⁸⁷ Isto se dogodilo i krajem XIX. stoljeća, a u XX. stoljeću većina kamenih stupova zamijenjena je zidanim.⁸⁸

⁸⁰ Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu«, 2014., str. 70.

⁸¹ Isto, str. 71.

⁸² Isto, str. 71.

⁸³ Isto, str. 71.

⁸⁴ Isto, str. 71.

⁸⁵ Na nekoliko stupova na istočnom krilu Petar Puhmajer i Ana Škevin Mikulandra pronašli su urezane potpise nekolicine klesara („AKERMAN VIDO“, „LEPOSHA“, „BREZ I. SYNTAXISTA“) koji nisu bili vidljivi zbog bojanog sloja na stupovima. Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu«, 2014., str. 78.

⁸⁶ Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu«, 2014., str. 71.

⁸⁷ Isto, str. 71.

⁸⁸ Isto, str. 71.

3. Opis inventara crkve

3.1 Glavni oltar Majke Bože Loretske

Glavni oltar u crkvi tada još posvećenoj Majci Božjoj Loretskoj prvi puta se spominje u zapisniku kanonske vizitacije iz 1793. godine⁸⁹, a datira se u 1790. godinu.⁹⁰ Nije poznat autor oltara, no Sergej Vrišer (1963.) atribuirao je oltar mariborskom kiparu Jožefu Holzingeru (Maribor, 1735.–1797.) na temelju stilskih karakteristika. Sergej Vrišer držao je da oltar pripada kasnom opusu kipara. Uz to, pripisao mu je i kipove na glavnom oltaru u crkvi Sv. Vida u Donjem Vidovcu u Međimurju.⁹¹ Oltar se nalazi u svetištu crkve i svojom površinom prekriva čitav zaključni zid.⁹² Menza oltara zidana je i pravokutne je forme, polikromirana je te povišena za dvije kamene stube. Antependij je drven i spojen je s visokim stipesom. Ophod oltara naslonjen je na stipes, ima po dva otvora i drvena polikromirana vrata s pozlaćenim detaljima. Predela oltara izdiže se iznad stipesa (tj. menze), a čine je postamenti visokih stupova glavine oltarnoga nastavka. U središtu postamenata nalaze se polikromirana (marmorizirana) pravokutna polja crvene boje unutar pozlaćenog okvira. Na menzi oltara nalaze se dvije drvene polikromirane i pozlaćene skulpture anđela adoranata na postoljima koje flankiraju tabernakul. Tabernakul je polikromiran i pozlaćen, a nalazi se na pozlaćenom postamentu u čijem je središtu crvena ukrasna traka s pozlaćenim viticama i stiliziranim vegetabilnim motivima. Flankiraju ga uspravljene volute ukrašene *rocailleom* i po jedan pozlaćeni stupač glatka tijela i kompozitna kapitela. Oni nose zaključni vijenac koji se konkavno povija prema unutrašnjem dijelu, tj. vratašcima tabernakula. Pored stupača nalazi se po jedna ukrasna crvena traka s pozlaćenim viticama i posrebrenim florealnim motivima. U središtu tabernakula nalaze se tekstovi za klanjanje pred svetim oltarskim sakramentom u pozlaćenom *rocaille* okviru, iznad tekstova nalazi se polikromirana skulpturica raspetoga Krista, a iznad njega nalaze se pozlaćeni rezbareni oblaci. Vijenac s obratima nosi rezbarenu pozlaćenu edikulu za izlaganje Presvetoga Sakramenta u kojoj se nalazi posrebreni Kristov

⁸⁹ Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015. str. 133.

⁹⁰ Dana Buljan Cypryn, »Izvješće o provedenim konzervatorsko – restauratorskim radovima na tabernakulu glavnog oltara sv. Marije Lauretanske«, Hrvatski restauratorski zavod, veljača 2012.

⁹¹ Sergej Vrišer, *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem*, Maribor: Založba Obzorja, 1963., str. 98-108; Isti, »Dela štajerskih baročnih kiparjev v Međimurju«, u: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 38 (1967.), str. 144-156 (146-148); Doris Baričević, »Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske«, u: *Hrvatska i Europa. Kultura, znanost i umjetnost, sv. III. Barok i prosvjetiteljstvo*, (ur.) Ivan Golub, Zagreb: Školska knjiga, 2003., str. 619-635 (633); Doris Baričević, »Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske«, 2008., str. 339; Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu i povijest njegovih oblikovnih koncepcija – problemi konzervatorsko-restauratorske interpretacije«, u: *Portal*, 6 (2015.), str. 127-148 (133).

⁹² Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015. str. 133.

monogram okružen zrakama Sunca. Edikulu flankiraju dvije veće skulpture lebdećih anđelčića (*puttā*) s pozlaćenim krilima, dva manja *putta* sa svijećnjacima te rezbareni pozlaćeni oblaci. U središtu glavnog oltara nalazi se manja slika formata uspravljenoga i polukružno zaključenoga pravokutnika, s prikazom Majke Božje Loretske.⁹³ Smještena je u ostakljenoj niši, a iznad nje nalazi se rezbareni polikromirani baldahin s ovješnim lambrekenima. Zastore baldahina sa svake strane razmiče po jedna polikromirana i pozlaćena skulptura anđela. Oltarnu palu naslikao je varaždinski slikar Blaž Gruber. Prvotno je bila namijenjena za stariju kapelu Majke Božje Loretske (podignuta 1732. godine).⁹⁴ Pala je prekrivena oplatom od pozlaćenog srebra, a iznad glava Bogorodice i Krista nalaze se srebrne krune.⁹⁵ Stupovi i polustupovi koji nose isprekidano gređe i atiku crvenkaste su boje, imaju glatka tijela i pozlaćene kompozitne kapitele. Ispred njih nalaze se skulpture Sv. Joakima i Sv. Ane – Bogorodičinih roditelja.⁹⁶ Sv. Joakim prikazuje se uglavnom kao sijedi starac, a najčešći su mu atributi svitak ili knjiga u ruci, dvije golubice na knjizi ili žrtveno janje.⁹⁷ U ovom slučaju nije prikazan kao starac sijede kose nego kao proćelav muškarac tamne kose i brade, a odjeven je u pozlaćenu halju s plaštem. U desnoj ruci drži štap, a u lijevoj knjigu. Sv. Ana prikazana je kao žena starije dobi (što upućuje na njezino kasno majčinstvo), odjevena je u pozlaćenu halju i plašt. U desnoj ruci drži knjigu, a lijevom pokazuje prema anđelu. Pored skulptura Sv. Joakima i Sv. Ane, u prostoru bočnih krila nad ophodom oltara, nalaze se skulpture Sv. Ambrozija i Sv. Augustina. Sv. Ambrozije prikazan je u pozlaćenju biskupskoj odori s mitrom i štapom (pastoralom), a u ruci drži knjigu.⁹⁸ Sv. Augustin obično se prikazuje odjeven u biskupsku odoru, u ruci drži knjigu i pero ili plameno srce.⁹⁹ Ophod oltara zaključen je izlomljenim odsječcima gređa, a ispod njega nalaze se ovještene pozlaćene girlande. Iznad djelom prekinutoga nad središnjim poljem oltara uzdiže se atika, a nad krajevima gređa smještene su skulpture poklekljih anđela, pozlaćenih halja i krila. U središnjem polju atike nalazi se polikromirana skulptura Sv. Jurja na konju koji kopljem probada zmaja. Sv. Juraj prikazan je kao konjanik, odjeven je u ratničku odoru, a u rukama drži koplje kojim probija zmaja kroz njegove ralje. U ikonografskoj varijanti kada se Sv. Juraj prikazuje kao konjanik, gotovo redovito jaše na bijelom konju.¹⁰⁰ U ovom je slučaju konj sive boje i s tamnosivim točkama. Scenu borbe sa zmajem okružuju pozlaćene svjetlosne zrake,

⁹³ Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015. str. 133.

⁹⁴ Isto, str. 133.

⁹⁵ Isto, str. 133.

⁹⁶ Anđelko Badurina, »Blaž, sveti«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 300.

⁹⁷ Isto, str. 300.

⁹⁸ Anđelko Badurina, »Ambrozije, đakon, sveti«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 111.

⁹⁹ Anđelko Badurina, »Augustin, sveti, biskup, crkveni naučitelj«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 135.

¹⁰⁰ Anđelko Badurina, »Juraj, sveti«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 309.

oblaci, krilate anđeoske glavice i dva anđelčića (*puttā*). Na samom vrhu atike nalazi se rezbarena gloriola s monogramom Blažene Djevice Marije¹⁰¹, a flankiraju je skulpture dvaju *puttā* posjednutih uz rubove zaključnoga vijenca.

Slika 20. Glavni oltar

¹⁰¹ Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015., str. 133.

3.2 Oltar Sv. Antuna Padovanskog

Drveni polikromirani oltar Sv. Antuna Padovanskog opisan je u tekstu vizitacije iz 1779. godine gdje se navodi kao nov,¹⁰² a njegov tadašnji opis razlikuje se od onog iz vizitacije iz 1768. godine.¹⁰³ Oltar je smješten u lađi, s lijeve strane trijumfalnoga luka (strana evanđelja) i podignut je na dvije stube. Središte pravokutnog drvenog stipesa polikromirano je u svijetlo ružičastu boju, a u sredini se nalazi rotul s Kristovim monogramom. Nad stipesom, tj. menzom uzdiže se drveni polikromirani retabl sa segmentim završetkom. Na menzi oltara nalazi se horizontalno položen okvir kanonskih tablica oblikovanu potpunosti od vitica iz ornamentalnog repertoara *rocaillea*. Okvir je postavljen na visoko postolje smečkaste boje. Okvir je nepravilne organske forme, a četiri njegova završetka imaju funkciju svijećnjaka. Okvir je pozlaćen, a tri polja koja okružuje plave su boje (u njima su se izvorno zacijelo nalazile na papiru otisnute ili ispisane molitve koje su svećeniku služile kao podsjetnik za vrijeme mise).¹⁰⁴ Iza kanonskih tablica nalazi se drvena polikromirana skulptura Bogorodice s Djetetom koje u ruci drži kronicu. U središnjoj niši oltarnoga nastavka smještena je skulptura Sv. Antuna Padovanskog s Djetetom u desnoj i ljljanom u lijevoj ruci. Sv. Antun Padovanski odjeven je u smeđi franjevački habit i albu s pozlaćenim detaljima. Iza njega nalaze se pozlaćeni rezbareni stilizirani oblaci na tamnoplavoj pozadini. U podnožju skulpture Svetog Antuna Padovanskog nalaze se skulpture Sv. Ivana Nepomuka s lijeve i Sv. Franje Ksaverskog s desne strane. Sv. Ivan Nepomuk odjeven je u ispovjedničku roketu, u desnoj ruci drži biret, a u lijevoj knjigu. Najčešće se prikazuje s aureolom s pet zvijezda oko glave što, prema predaji, označava trenutak njegove smrti kad je bio bačen u Vltavu, prstom pred ustima što označava ispovjednu tajnu ili s mostom.¹⁰⁵ Sv. Franjo Ksaverski s desne strane odjeven je u pozlaćenu roketu i u desnoj ruci drži knjigu. Taj atribut također nije učestao u prikazivanju sveca. Obično ga se prikazuje s križem u ruci kako krsti pogane, što označava njegovu misionarsku djelatnost.¹⁰⁶ Pored dvaju svetaca nalaze se po jedan stup i pilastar koraljne boje koji imaju jednostavne pozlaćene baze, glatka tijela i pozlaćene kompozitne kapitele. Pored njih, flankirajući središnju nišu, nalaze se pozlaćene hrskavice *rocaillea* i stilizirani vegetabilni motivi. Stupovi nose isprekidano gređe, a nad gređem se nalazi atika koja završava polukupolom. Nad gređem se nalaze skulpture pokleklih anđela koje flankiraju

¹⁰² Oltari u crkvi, https://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=22:oltari-u-crkvi&catid=5:povijest-upe&Itemid=6 (pregledano 15. ožujka 2021.).

¹⁰³ Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015., str. 133.

¹⁰⁴ Anđelko Badurina, »Kanonske tablice«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 350.

¹⁰⁵ Anđelko Badurina, »Ivan Nepomuk, sveti«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 283-284.

¹⁰⁶ Anđelko Badurina, »Franjo Ksaverski, sveti, prezbiter«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 235.

atiku. U središtu atike nalaze se skulpture seljačkih svetaca Marice i Izidora. Marica s lijeve strane prikazana je kako kleči na izrezbarenom posrebrenom oblaku, rukama uzdignutih prema nebu, a odjevena je u pozlaćenu halju s velom i tamnoplavom pregačom. Marica je bila djevojka u koju se Sv. Izidor zaljubio i potom i oženio.¹⁰⁷ Sveti Izidor u istom je položaju prikazan s desne strane, a odjeven je u pozlaćenu jednostavnu odjeću koja simbolizira njegov rad na polju. Sv. Izidor zaštitnik je ratarstva i plodne žetve, slavi se najviše u Španjolskoj, a kult mu se proširio do Slovenije i sjeverne Hrvatske.¹⁰⁸ Između Sv. Marice i Sv. Izidora nalazi se pozlaćeni rezbareni oblak iz kojeg izlaze stilizirane pozlaćene zrake svjetlosti između kojih se nalaze manji pozlaćeni rezbareni oblaci. U polukupoli atike nalaze se tri rezbarene glave anđela.

¹⁰⁷ *Sveti Izidor seljak*, 2.1, <http://www.zupa-svana.com/sveti-izidor-seljak-2-1/> (pregledano 15. ožujka 2021.).

¹⁰⁸ Anđelko Badurina, »Izidor, sveti«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 287.

Slika 21. Oltar Sv. Antuna Padovanskog (snimljeno 2005.)

3.3 Oltar Sv. Blaža

U župnoj spomenici župe Sv. Jurja na Bregu iz 1768. godine zapisano je da je župnik Ivan Mihanović dao podići oltar Sv. Blaža o vlastitu trošku.¹⁰⁹ U vizitaciji iz 1768. godine vizitator opisuje raniju kapelu na mjestu današnje župne crkve i kopiju Nazaretske kuće koja se nalazila u svetištu, a uz to spominje i dva bočna oltara. Jedan je bio posvećen Sv. Blažu, a drugi Sv. Izidoru rataru. Oltari su bili jednostavni – imali su samo oltarne pale i arhitekturu, bez svetačkih kipova.¹¹⁰ Vizitacija iz 1779. godine opisuje današnju crkvu te u njezinu svetištu ponovno spominje kopiju Nazaretske kuće koja se, osim što je tada bila povišena za devet stuba, u potpunosti podudara s opisom iz vizitacije iz 1768. godine. Uz to, u lađi se sada spominju novi oltari koji su posvećeni Sv. Blažu, Sv. Antunu Padovanskom i Sv. Križu, a koji se svojim opisima ipak razlikuju od onih iz 1768. godine.¹¹¹ U vizitaciji iz 1793. godine spominju se oltari čiji se opisi i titulari podudaraju s onima iz 1779. godine. Oltar Sv. Blaža, smješten s desne strane trijumfnoga luka (strana poslanice) kasnije je bio posvećen Gospi Lurdskoj, čija je skulptura unutar stilizirane spilje zauzela mjesto u središnjoj oltarnoj niši (kanonska vizitacija iz 1779. godine ovdje spominje kip Sv. Nikole).¹¹² Danas se u središnjem dijelu oltarnoga nastavka nalazi oltarna pala Sv. Blaža zaključena segmentnim završetkom i konkavno zasječenih uglova, reprodukcija barokne slike iz Župne crkve Sv. Martina biskupa u Donjoj Voći.¹¹³ Drveni polikromirani oltar Sv. Blaža podignut je za dvije stube. Drvena oplata stipesa, skošenih bočnih stranica, marmorizirana je, a na ružičasto polikromiranom polju njegove čeone strane, unutar viticama uokvirene kartuše ispisan je Marijin monogram. Iznad menze oltara izdiže se drveni polikromirani retabl sa segmentnim završetkom. Na menzi se nalazi horizontalno položen pozlaćen okvir kanonskih tablica koji izgleda isto kao i onaj koji se nalazi na oltaru Sv. Antuna Padovanskog. Iza okvira kanonskih tablica nalazi se novija drvena polikromirana skulptura Srca Isusova. Na oltarnoj pali prikazan je Sv. Blaž u frontalnoj poziciji, okružen je oblacima, a iza njega vidljiv je izvor svjetlosti. Sv. Blaž

¹⁰⁹ *Veliki tjedan*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=572:veliki-tjedan-2015&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 20. siječnja 2022.).

¹¹⁰ Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015., str. 128.

¹¹¹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međumurju*, Zagreb: Konzervatorski zavod, 1956., str. 116-117; Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015., str. 131, 133.

¹¹² Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture*, 1956., str. 116-117; Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015., str. 131, 133.

¹¹³ *Veliki tjedan*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=572:veliki-tjedan-2015&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 20. siječnja 2022.).

prikazan je kao muškarac zrele dobi s tamnom kosom i bradom, odjeven je u crveno-bijelo biskupsko ruho s pozlaćenim obrubima, oko vrata nosi pektoral,¹¹⁴ a na glavi nosi crvenu mitru s pozlaćenim detaljima. U lijevoj ruci drži dvije upaljene svijeće, a u desnoj biskupski štap. Sv. Blaž obično se prikazuje kao starac sa sijedom bradom, odjeven u biskupsko ruho, a najčešći atributi su mu željezni češalj kao simbol njegova mučeništva i upaljena svijeća na spomen svoje posljednje želje da liječi bolesnike.¹¹⁵ U podnožju oltarne pale nalaze se drvene polikromirane skulpture Sv. Martina biskupa i Sv. Nikole biskupa. Sv. Nikola biskup nalazi se s lijeve strane, a prikazan je kao muškarac zrele dobi, tamno smeđe kose i brade. Odjeven je u pozlačeno biskupsko ruho (albu i pluvijal) s mitrom na glavi, u lijevoj ruci drži pastoral, a u desnoj knjigu s trima zlatnim kuglama kao spomen na svoje dobročinstvo.¹¹⁶ S desne strane nalazi se skulptura Sv. Martina biskupa, koji je također prikazan kao muškarac srednje dobi, tamno smeđe kose i brade. Odjeven je u pozlačeno biskupsko ruho, a na glavi nosi mitru. U lijevoj ruci drži knjigu, a u desnoj biskupski štap. U podnožju, uz svečeve noge, nalazi se guska koja je jedan od prepoznatljivih atributa Sv. Martina.¹¹⁷ Pored dvaju svetaca nalaze se po jedan stup i pilastar koji polikromijom (marmorizacijom) oponašaju mramor koraljne boje. Baze su im jednostavne i pozlačene, kao i kompozitni kapiteli, a donji dio tijela ispunjen je širokim kanelirama. Tijela pilastara potpuno su glatka, a kapiteli su im kompozitni i pozlačeni. Oltarnu palu flankiraju pozlačene hrskavice *rocaille* i stilizirani vegetabilni motivi. Stupovi nose isprekidano gređe nad kojim se nalazi konkavno povijena atika segmentnog završetka. Skulpture pokleklih anđela nalaze se nad gređem i ujedno flankiraju atiku. U središnjem polju atike nalaze se manje skulpture Sv. Valentina i padavičara.¹¹⁸ S lijeve strane nalazi se tamnokos i bradat lik padavičara koji je odjeven u pozlačenu jednostavnu odjeću s bijelom kapom na glavi, a posjednut je na pozlačeni izrezbareni oblak. Ruke su mu uzdignute na razinu prsa, a pogled mu je usmjeren prema liku Sv. Valentina. Sv. Valentin odjeven je u pozlačenu halju s plaštem, a na glavi nosi posrebrnu mitru s pozlaćenim rubom. Stoji na pozlaćenom izrezbarenom oblaku, a iza njega nalaze se pozlačene svjetlosne zrake. U njihovu podnožju nalaze se stilizirani izrezbareni pozlačeni oblaci. Pred konkavno povijenim, segmentim zaključkom atike nalaze se tri krilate anđeoske glavice.

¹¹⁴ Anđelko Badurina, »Blaž, sveti«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 455.

¹¹⁵ Isto, str. 455.

¹¹⁶ Anđelko Badurina, »Nikola, sveti«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 427.

¹¹⁷ Prema legendi, guska je svojim gakanjem otkrila skrovište Sv. Martina kada se pokušavao sakriti od poslanika koji su ga htjeli odvesti u Tours gdje je bio proglašen biskupom. Anđelko Badurina, »Martin, sveti«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 398.

¹¹⁸ Padavičar kao atribut Sv. Valentinu povezuje se s legendom o Sv. Valentinu Ternijskom koji je ozdravljivao padavičavu djecu. Anđelko Badurina, »Valentin, sveti«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 581.

Oltar Sv. Blaža je – vjerojatno sredinom XX. stoljeća – promijenio patronicij u onaj Gospe Lurdske. To bilježi Anđelko Pedišić navodeći kako je u njegovoj središnjoj niši, umjesto nekadašnje skulpture Sv. Blaža smještena pećina sa skulpturom Gospe Lurdske.¹¹⁹ Do promjene titulara došlo je uslijed nestanka nekadašnje oltarne pale Sv. Blaža pa je na njezino mjesto postavljena pećina Gospe Lurdske.¹²⁰ Gospa Lurdska bila je odjevena u bijelu haljinu s modrim pojasom. Niša u kojoj se nalazila simulirala je izgled pećine što je temeljeno na ukazanju Gospe Lurdske Bernardici Soubirous 1858. godine u pećini kraj mjesta Lourdes u Francuskoj.¹²¹ Sadašnji župnik Ivica Puškadija 2015. godine, uz prethodnu dozvolu Konzervatorskog odjela u Varaždinu, vratio je raniji titular oltara Sv. Blaža.¹²²

¹¹⁹ Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015., str. 133.

¹²⁰ *Veliki tjedan*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=572:veliki-tjedan-2015&catid=1: vijesti&Itemid=2 (pregledano 20. siječnja 2022.).

¹²¹ Anđelko Badurina, »Gospa Lurdska«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 244.

¹²² *Veliki tjedan*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=572:veliki-tjedan-2015&catid=1: vijesti&Itemid=2 (pregledano 20. siječnja 2022.).

Slika 22. Oltar Sv. Blaža (snimljeno 2020.)

Slika 23. Oltar Gospe Lurdske prije urušavanja 2008. godine

3.4 Oltar Sv. Križa

Oltar Sv. Križa spominje se u izvještaju kanonske vizitacije iz 1779. godine, ali vizitator navodi da je jedan od opisanih oltara stariji. Opisi oltarā ne podudaraju se s onima u zapisniku prethodne kanonske vizitacije iz 1768. godine, pa Anđela Horvat (1956.) smatra da je *stariji* oltar Sv. Križa prenesen iz stare župne crkve Sv. Jurja, a na temelju stilskih karakteristika (rokoko dekoracija) datira ga u polovicu XVIII. stoljeća.¹²³

Doris Baričević 2008. godine oltar je datirala u početak šestoga desetljeća XVIII. stoljeća, navodeći da je samo Raspelo starije: „Na tom je oltaru nepoznati kipar oko starijeg lika Raspetog Krista odlične modelacije i dramatičnog izraza okupio kipove Marije, Ivana i Marije Magdalene, koji odaju sigurnu i vještu ruku majstora što im je znao udahnuti uvjerljivi izraz duboke boli i sućuti. Skupina malih anđela s kaležima u rukama zajedno s viticama vinove loze okružuje jednu od naših najljepših kompozicija na temu Raspeća.“¹²⁴ Ipak, u pozlaćenoj *rocaille*-kartuši nad raspelom (nakon obnove oltara) čita se latinski natpis: „ERECTA 1787“ što vrlo vjerojatno upućuje na godinu podizanja oltara (u čiju je središnju nišu smješteno starije Raspelo).

Oltar se spominje i u vizitaciji iz 1793. godine i njegov titular odgovara onome u vizitaciji iz 1779. godine.¹²⁵ Oltar je smješten u desni zid lađe (strana poslanice) i podignut je na dvije stube. Riječ je o drvenom polikromiranom oltaru. Pravokutni drveni stipes nalazi se u podnožju oltara u čijem središtu se nalazi prikaz raspetog Krista okruženog vinovom lozom, a na menzi se u središtu nalazi jednostavan pozlaćeni tabernakul koji je flankiran dvjema drvenim polikromiranim skulpturama anđela pokleklima na volutnim postamentima. Iznad tabernakula, u središnjoj niši oltarnog nastavka, nalazi se drvena polikromirana skulptura raspetoga Krista na križu, koji je odjeven u pozlaćenu perizomu. Njemu u podnožju nalaze se drvene polikromirane skulpture Sv. Marije Magdalene, Bogorodice i Sv. Ivana. Sv. Marija Magdalena odjevena je u tamnozelenu halju i ogrnuta plaštem s pozlaćenim detaljima. U lijevoj ruci drži komad tkanine, a desnom poseže za Kristom. Prikazana je poklekla nad tabernakulom, desno od Raspela. Bogorodica se nalazi s lijeve strane Raspela, a odjevena je u plavu halju s pozlaćenim detaljima. Zaogrnutu je plaštem zlatno-crvene boje. Sv. Ivan nalazi se s desne strane, odjeven je u crvenu halju s pozlaćenim detaljima, a preko ramena mu visi

¹²³ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture*, 1956., str. 117; Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015., str. 133.

¹²⁴ Doris Baričević, *Barokno kiparstvo*, 2008., str. 315-316.

¹²⁵ Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015., str. 133.

plašt zlatno-plave boje. Razapetog Krista na križu okružuju igrane vinove loze i s grozdovima i cvijećem te četiri krilata *putta* koji nose kaleže. Pored Bogorodice i Sv. Ivana nalaze se po jedan stup i pilastar na visokim postoljima koja u središtu imaju pozlaćene *rocaille* motive (kartuše). Stupovi i pilastri blijedo-ružičaste su boje, a prošarani su tamnocrvenom bojom te imitiraju mramor. Tijela su im glatka, a kompozitni kapiteli su pozlaćeni. Nose prekinuto gređe s višestrukim obratima nad kojim se nalaze drvene polikromirane i pozlaćene skulpture poklekljih anđela koji flankiraju atiku oltara. Atika oltara arhitektonski je raščlanjena i zaključena je pozlaćenim baldahinom. U središtu atike nalazi se drvena polikromirana i pozlaćena skulptura Boga Oca. Odjeven je u pozlaćenu halju sa crvenim prebačenim preko desnoga ramena i uvijenim oko pasa. U lijevoj ruci drži žezlo, a djelomice zaklonjen njegovom lijevom nogom prikazan je tamnoplavi globus s pozlaćenim detaljima. Desnom rukom pokazuje simbol Presvetoga Trojstva. Prikazan je kao muškarac starije dobi sa sijedom kosom i bradom. Nad glavom mu stoji trokutasta aureola koja također simbolizira Trojstvo.¹²⁶ Skulpturu okružuju stilizirani pozlaćeni rezbareni oblaci, a u podnožju se u *rocaille* okviru nalazi već spomenuti natpis „ERECTA 1787“.

¹²⁶Andelko Badurina, »Aureola«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 136.

Slika 24. Oltar Sv. Križa (snimljeno 2005.)

3.5 Propovjedaonica

Propovjedaonica je smještena na lijevoj strani lađe (strana evanđelja), pored oltara Sv. Antuna Padovanskog. Riječ je o drvenoj polikromiranoj propovjedaonici koja se datira u 1775. godinu koja se može iščitati iz natpisa koji stoji na vrhu baldahina: „Beati qui Audiunt verbum / Dei / et Custodiunt illud. ¹²⁷ Luca 11 / 1775“. Sastoji se od bačvasto oblikovana balkona, konkavno-konveksne uzvijene ograde, na koju se uspinje prilaznim stubama, a zaključena je baldahinom. Polikromirana je (tj. marmorizirana) u skladu s ostatkom inventara crkve da bi se uklopila u cjelokupni izgled, a boje su crvenkasta, plavkasta i bež. Prilazne stube jednostavne su i drvene, a zid stubišta oblikom je jednostavan s jednostavnim profilacijama. Na ogradi govornice smještene su skulpture četiriju evanđelista s njihovim atributima. Sve su posjednute na donje dijelove volutnih pilastara koji raščlanjuju ogradu. Gledajući slijeva nadesno, skulpture su redom Sv. Ivan, Sv. Matej, Sv. Luka i Sv. Marko. Sv. Ivan smješten je u sjedećem položaju na konzoli, noge su mu odignute od volute, a ruke i pogled usmjereni prema gore. Prikazan je kao mladolik muškarac tamne kose, odjeven je u pozlaćenu halju, a nabori halje gomilaju se na dnu tvoreći voluminozne nakupine na kojoj je postavljena skulptura orla koja je u potpunosti crne boje. Orao koji mu je smješten u podnožju njegov je atribut koji simbolizira uzvišeno nadahnuće, a često ga se prikazuje i s knjigom koja u ovom slučaju izostaje. Sv. Ivana smatra se autorom Otkrivenja, evanđelja i triju poslanica.¹²⁸ Sv. Matej prikazan je kao bradat i proćelav muškarac tamne kose i srednje dobi. Odjeven je u pozlaćenu halju, a u rukama drži knjigu crnih korica. Njemu u podnožju nalazi se glava anđela nagnute glave i pozlaćenih stiliziranih krila. Knjiga i anđeo atributi su Sv. Mateja, a osim toga ponekad se prikazuje i s krilatim čovjekom zbog izvještaja o Kristovu utjelovljenju, s vrećom novaca kao podsjetnik na njegovo prethodno zvanje ili pak s knjigom i perom što predstavlja njega kao pisca jednog od četiriju Evanđelja.¹²⁹ U rjeđim prikazima prikazuje se i sa sjekirom kao atributom njegova mučeništva.¹³⁰ Sv. Luka u istom je položaju kao i Sv. Ivan. Njegov lik prikazan je kao proćelav i bradat muškarac tamne kose i srednje dobi u jednostavnoj pozlaćenoj halji. U podnožju izviruje glava vola kao najprepoznatljiviji atribut Sv. Mateja, iako mu u ovom slučaju izostaju krila. Krilati vol najvjerojatnije simbolizira njegovo Evanđelje koje naglašava Kristovu svećeničku ulogu, a vol se smatra

¹²⁷ “[Većma] blago onima koji slušaju riječ Božju i drže je!” (Lk 11,28) Prijevod prema: *Biblija. Stari i Novi zavjet*, (gl. ur.) Jure Kaštelan, Bonaventura Duda, Zagreb: Stvarnost, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, 1968., *Novi zavjet*, str. 61.

¹²⁸ Anđelko Badurina, »Ivan Evanđelist, sveti«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 279.

¹²⁹ Anđelko Badurina, »Matej, apostol i evanđelist, sveti«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 399.

¹³⁰ Isto, str. 399.

simbolom žrtvovanja. Osim toga prikazuje ga se i s knjigom Evanđelja ili slikom Bogorodice jer ga se smatra autorom nekoliko slika Bogorodice s Djetetom.¹³¹ Posljednja skulptura evanđelista prikazuje Sv. Marka. Noge su mu odignute od volute, ruke usmjerene prema gore, a glava nagnuta. Također je prikazan kao proćelav i bradat muškarac tamne kose u srednjoj dobi života, a u podnožju mu se nalazi lav. Sv. Marka obično se prikazuje uz krilatog lava, a u ovom slučaju nedostaju mu krila. Krilati lav simbolizira njegovo Evanđelje koje naglašava Isusovo kraljevsko dostojanstvo. Osim lava, prepoznatljiv atribut mu je i knjiga u ruci koja simbolizira njega kao autora jednog od Evanđelja.¹³² Na začelnoj plohi između govornice i baldahina nalazi se slika Bogorodice od sedam žalosti. Riječ je o ikonografskom tipu Bogorodice koja je prikazana kao žalosna Bogorodica kojoj srce probijaju sedam mačeva. Svaki od mačeva simbolizira jedan Kristov pad pod križem, a kasnije se u ikonografiji mačevi počinju mijenjati sa sedam medaljona koji prikazuju Bogorodičine žalosti.¹³³ U ovom slučaju autor i godina nastanka slike su neznani. Odabir ovog, pomalo zastarjelog ikonografskog tipa Bogorodice od sedam žalosti, vjerojatno objašnjava manja sredina i specifičan zahtjev župnika. Iznad slike nalazi se baldahin nepravilne forme s konkavno-konveksno pokrenutim gređem. Obrub baldahina pozlaćen je, s ovješanim lambrekenima. Na stropu baldahina nalazi se rezbarena posrebrena golubica i pozlaćene stilizirane zrake Sunca što simbolizira Duha Svetog. Na čeonj strani gređa baldahina aplicirana je pozlaćena *rocaille*-kartuša s ranije spomenutim latinskim natpisom i datacijom (1775.). Na vrhu se nalazi skulptura Krista Dobroga Pastira pogleda umjerena prema nebu. Prikazan je kao muškarac tamne kose i brade u srednjoj dobi, odjeven je u jednostavnu pozlaćenu halju i na glavi ima aureolu. U rukama drži križ i janje. Njegovo podnožje flankiraju skulpture dvaju anđelčića posjednutih na volutama.

¹³¹ Anđelko Badurina, »Luka Evanđelist, sveti«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 387.

¹³² Anđelko Badurina, »Marko Evanđelist, sveti«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 395.

¹³³ Anđelko Badurina, »Bogorodica od sedam žalosti«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 167.

Slika 25. Propovjedaonica (snimljeno 2020.)

Slika 26. Detalji propovjedaonice (snimljeno 2020.)

3.6 Pjevalište

Vizitacija iz 1739. godine govori o početku izgradnje današnje crkve Sv. Jurja, a tadašnje kapele Marije Božje Loretske i u njoj se prvi puta spominje novo pjevalište.¹³⁴ Već u sljedećoj vizitaciji iz 1768. godine saznaje se nešto više informacija – pjevalište je bilo zidano, a orgulje su imale osam registara.¹³⁵ Stara crkva 1771. godine bila je u prilično lošem stanju, stoga se morala porušiti i od njezina se materijala počela povećavati kapela Majke Božje Loretske (1774.).¹³⁶ Vizitacija iz 1779. godine navodi nove promjene koje su bile vidljive nakon pregradnje kapele, a radi se o novopodignutom pročelju i novom pjevalištu.¹³⁷ Vizitator u vizitaciji iz 1793. godine navodi da je crkva imala „dobre orgulje“.¹³⁸ Nije poznato što se konkretno dogodilo prvotnim orguljama koje su bile u crkvi, a današnje orgulje koje stoje u pjevalištu nastale su 1923. godine čiji je autor Josip Brandl.¹³⁹ Brandl (1867.–1938.) je graditelj orgulja podrijetlom iz Bavarske, a djelovao je u Mariboru.¹⁴⁰ Orgulje su drvene i prebojene su u smečkastu boju, sastavljene od sedamnaest registara, dva manuala i pedale.¹⁴¹ Kućište orgulja postavljeno je na visokom postolju, a središnji toranj rizalitno je izbočen.¹⁴² Svirala uokviruju jednostavni pilastri glatkih tijela na bočnim poljima sa sviralima, a središnje polje sa sviralima uokviruju pilastri s pozlaćenim kanelirama i korintskim kapitelima. Iznad bočnih tornjeva nalaze se dekorativne vaze s pozlaćenim detaljima i pozlaćene kartuše, a središnji toranj zaključen je volutama i tamnoplavim križem s pozlaćenim obrubom. Pjevalište je zaključeno drvenom marmoriziranom balustradom crvene boje, a stupići su plave boje. Zidovi i svod pjevališta u potpunosti su oslikani dekorativnim motivima i nekolicinom figuralnih scena.

¹³⁴ Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu«, 2014., str. 69.

¹³⁵ Isto, str. 69.

¹³⁶ Isto, str. 70.

¹³⁷ Isto, str. 70.

¹³⁸ Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015., str. 133.

¹³⁹ N.N., »Odobreni programi zaštite na pokretnim kulturnim dobrima u 2012. godini«, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturnih dobara, s.a., str. 6.

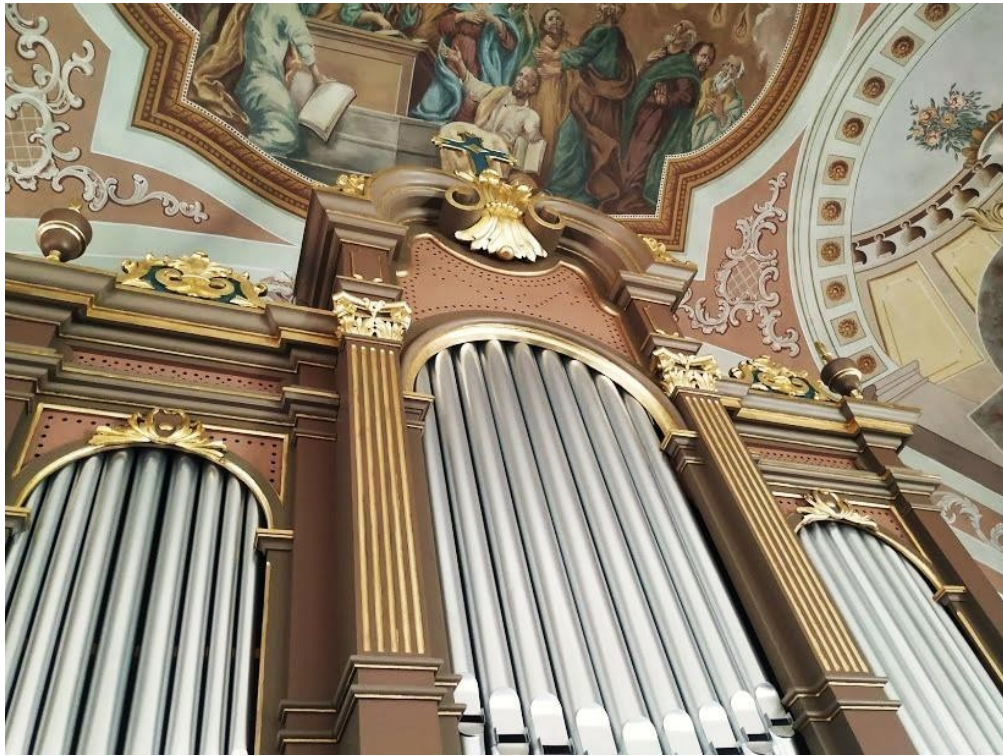
¹⁴⁰ Brandl, Josip, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9253> (pregledano 31. siječnja 2022.)

¹⁴¹ *Kulturna dobra općine Sveti Juraj na Bregu*, <https://bus.hr/hrvatska/kulturna-dobra-opcine-sveti-juraj-na-bregu/> (pregledano 9. kolovoza 2021.).

¹⁴² Isto.

Slika 27. Pjevališče s orguljama (snimljeno 2021.)

Slika 28. Detalj orgulja 1 (snimljeno 2021.)

Slika 29. Detalj orgulja 2 (snimljeno 2021.)

3.7 Zidni oslici prije urušavanja crkve

Čitava površina svoda i zidova crkve Sv. Jurja na Bregu bila je oslikana prije urušavanja 2008. godine. Pomoću fotografija snimljenih prije 2008. godine mogu se jasno iščitati motivi na uništenim oslicima,¹⁴³ dok je dio oslika ostao sačuvan te je danas restauriran. Kao *terminus post quem* nastanka zidnoga oslika nameće se vrijeme dogradnje ulaznoga traveja (1774. – 1779.) kada je crkva dobila svoj današnji izgled. Na kraj XVIII. stoljeća upućuju i oblikovne karakteristike figuralnih dijelova oslika, kao i ispreplitanje dekorativnih elemenata karakterističnih za razdoblje rokoka (stilizirane biljne vitice, *rocaille*) i klasicizma (kompaktne lisnate girlande, rozete, motiv meandra).

U prvom traveju na svodu iznad pjevališta, u središnjem medaljonu nalazi se scena *Silazak Duha Svetoga*, a ispod medaljona nalazi se latinski natpis: „INPLEVIT / EOS / SPIRITU SANCTO“ (*Oni ispunjeni Duhom Svetim*). Silazak Duha Svetoga predstavlja pedeseti dan nakon Kristova uskrsnuća i deseti dan nakon njegova uzašašća, a u ikonografiji se prikazuje kako su apostoli okupljeni na molitvi i na svakog apostola silazi po jedan plameni jezik koji simboliziraju tuđe jezike na kojima apostoli međusobno komuniciraju. Uglavnom su okupljeni oko Bogorodice i često su prikazani kako međusobno gestikuliraju jer su dobili dar govora na različitim jezicima. Iznad njih obično se prikazuje i golubica kao simbol Duha Svetog.¹⁴⁴ U ovom su slučaju apostoli su prikazani na navedeni način. Bijelu golubicu okružuju oblaci i stilizirane zrake Sunca te zajedno tvore imaginaran nebeski prostor. Draperije apostola oblikovane su na način da djeluju vrlo tvrdo i kruto, a nabori su tvorili voluminozne i teške nakupine.

¹⁴³ Opisi izgubljenih zidnih oslika temelje se na fotografijama koje je 22. rujna 2005. Snimila dr. sc. Martina Ožanić, viši savjetnik konzervator, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Konzervatorski odjel u Zagrebu, kojoj zahvaljujem na ustupljenim snimcima. Među fotografijama zidnoga oslika snimljenima 2005. godine je i ona s prikazom sv. Mihaela arhanđela čiji izvorni smještaj, međutim, nije mogao biti pobliže određen.

¹⁴⁴ Anđelko Badurina, »Silazak Duha Svetoga«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 530.

Slika 30. Silazak Duha Svetoga (snimljeno 2021.)

S lijeve strane središnjeg medaljona nalazi se prikaz Sv. Apolonije identificirane natpisom: „S: / POLLONIA“. Sv. Apolonija bila je mučenica kojoj su zbog propovijedanja kršćanske vjere čupali zube kliještima, a potom je spalili na lomači.¹⁴⁵ Sv. Apolonija na svodu crkve u Lopatincu prikazana je u sjedećem položaju na oblacima, odjevena u plavo-žutu halju s crvenim plaštem, kao mlada žena plave kose. U rukama drži svoje atribute – palminu granu mučeništva i kliješta koja pridržavaju zub. Oblaci i stilizirane zrake Sunca trebali su stvoriti iluziju dubine, no ta se iluzija pomalo izgubila zbog plošnoga i jednoobraznoga neba. Iz oblaka koji okružuju sveticu, s desne strane izviruje glava plavokosog anđela.

¹⁴⁵ Anđelko Badurina, »Apolonija, sveta«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 128.

Slika 31. Sv. Apolonija (snimljeno 2005.)

S desne strane središnjeg medaljona u prvom travaju svoda nalazi se prikaz Sv. Cecilije (prema natpisu: „S: / CECILIA“) kao pandan Sv. Apoloniji. Prikazana je u sjedećem položaju, kao mlada žena duge plave kose. Odjevena je u zlatno-crvenu halju i zaogrnuta svijetloplavim plaštem. U rukama drži harfu koja je i inače predstavlja kao zaštitnicu glazbe i glazbenika. Smatralo se da je mogla čuti anđeosko pjevanje i da je znala svirati na svakom instrumentu. Uglavnom je se prikazuje s orguljama, kako sluša glazbu, pjeva ili svira na nekom instrumentu.¹⁴⁶ Njezin prikaz na svodnom polju iznad pjevališta smislen je i simboličan.

¹⁴⁶ Anđelko Badurina, »Cecilija, sveta«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 179.

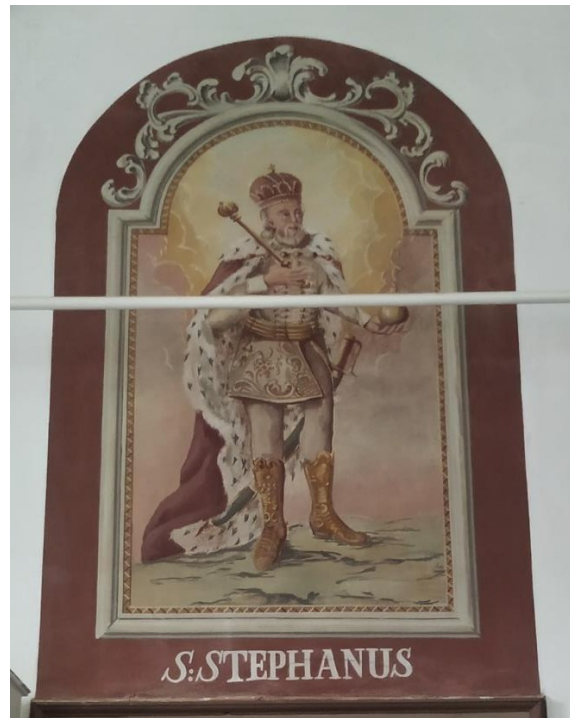
Slika 32. Sv. Cecilija (snimljeno 2005.)

Prostor između medaljona s prikazima Sv. Apolonije, *Silaska Duha Svetoga* i Sv. Cecilije ispunjen je prozračnim dekorativnim motivima iz repertoara *rococoo*, među kojima se ističu bijele stilizirane vitice s mrežicama slikane pred jednostavnom pozadinom boje marelice. Takvi motivi ispunjavali su i neka od drugih oslikanih polja u crkvi što vjerojatno upućuje na *horror vacui*, to jest na potrebu da se oslika čitav slobodan prostor (Sl. 27).

Ovalni medaljoni s prikazima Sv. Apolonije i Sv. Cecilije – u donjem dijelu flankirani iluzioniranim polegnutim volutama, obrubljeni marmoriziranim plohamo lomljenih brodova i nadvišeni vazama s cvijećem – naslikani su pod lukovima. Iza lukova u dubinu prikaza protežu se iluzionirane eksedre zaključene balustradama.

Na začelnom zidu pjevališta, bočno od orgulja, nalaze se prikazi Sv. Stjepana kralja s lijeve i Sv. Ladislava kralja s desne strane. Sv. Stjepan prikazan je u punoj figuri, kao muškarac starije dobi sijede kose i brade, odjeven u bijelu raskošnu odoru, zaogrnut kraljevskim plaštem

podstavljenim hermelinom i s krunom na glavi. U rukama drži žezlo i kraljevsku jabuku. To je ujedno i najčešći način prikazivanja Sv. Stjepana u ikonografiji.¹⁴⁷ Sv. Stjepan stoji na tlu, a iza njega se nalaze oblaci koji simboliziraju nebeski prostor. Čitav je prikaz uokviren dekorativnim okvirom polukružnog završetka s viticama, a u podnožju teče natpis: „S: STEPHANUS“.

Slika 33. Sv. Stjepan (snimljeno 2021.)

Sv. Ladislav s desne strane orgulja prikazan je kao pandan Sv. Stjepanu. Njegov lik također je prikazan u punoj figuri, u raskoraku. Odjeven je u oklop s pozlaćenim detaljima, zaogrnut kraljevskim plaštem i krunom na glavi. U rukama drži sjekiru i štit na kojem se nalazi križ s dvama poprečnim krakovima (povijesni ugarski grb), a oko pasa ima ovješeni mač. U pozadini se nalaze oblaci i stilizirane zrake Sunčeve svjetlosti.

¹⁴⁷ Anđelko Badurina, »Stjepan, sveti, kralj«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 547.

Slika 34. Sv. Ladislav (snimljeno 2021.)

Sv. Stjepan i Sv. Ladislav ugarski su vladari iz XI. i XII. stoljeća. Potonji je (1093.) osnovao Zagrebačku biskupiju te njezinu stolnu crkvu posvetio svojemu kanoniziranom pretku sv. Stjepanu, pa su njihovi prikazi (kojima se često pridružuje i Stjepanov sin, sv. Emerik) iznimno brojni na prostoru sjeverozapadne Hrvatske, tj. povijesne Zagrebačke (nad)biskupije.¹⁴⁸

Zidovi ispod pjevališta bili su u potpunosti prekriveni dekorativnim oslicima. Uglavnom su to bila višebojna marmorizirana polja i prazna polja ispunjena viticama i girlandama. Na desnom zidu (gledano od ulaza), neposredno uza zid pjevališta, nalazi se prikaz Krštenja Kristova, izveden poput iluzionirane štafelajne slike. Scena Krštenja Kristova uprizorena je likovima Sv. Ivana Krstitelja, Krista, anđela i bijele golubice na rijeci Jordan. Sv. Ivan Krstitelj prikazan je u profilu, jednom nogom oslanja se na kamen, iz školjke polijeva pognutog Krista po glavi i tim ga činom krsti. U drugoj ruci pridržava križ na kojem je omotana lenta, a njoj stoji natpis: „ECCE AGNUS DEI“ (*Evo Jaganjca Božjeg*). Lik anđela lebdi iza Krista i rukama pridržava njegovu odjeću. Bijela golubica koja simbolizira Duha Svetog nalazi se u središtu iznad svih likova, a pogled joj je uperen prema Sv. Ivanu Krstitelju. Čitav je prizor uokviren pomoću naslikanog dekorativnog okvira.

¹⁴⁸ Marija Mirković, »Ugarski sveci u hrvatskoj likovnoj umjetnosti«, u: *Hrvatska/Mađarska. Stoljetne književne i likovno-umjetničke veze. Horvátország/Magyarország. Évszázados irodalmi és képzőművészeti kapcsolatok*, (ur.) Jadranka Damjanov, Zagreb: Društvo hrvatskih književnika, 1995., str. 18-26.

Slika 35. Krštenje Kristovo (snimljeno 2021.)

Pandanski prikaz nasuprot Krštenju prikazuje Sv. Ivana Nepomuka i češku kraljicu. Sv. Ivan Nepomuk je svetac čiji se kult slavi u Češkoj. Kanoniziran je 1729. godine i priznat je kao mučenik, branitelj Crkve i čuvar ispovjedničke tajne. Prema legendi, Sv. Ivan Nepomuk odbio je otkriti kraljičinu ispovjednu tajnu, stoga ga je češki kralj dao baciti u Vltavu. Osim u Češkoj, slavi se i u Njemačkoj, Sloveniji i na sjeveru Hrvatske. Najčešći atributi su mu ispovjednička roketna, pet zvijezda te prst na ustima.¹⁴⁹ Sv. Ivan Nepomuk na ovoj je slici prikazan kao muškarac srednje dobi svijetle kose i brade, sjedi na klupi i gleda krilatog *putta* iznad sebe koji u ruci drži palminu granu. Odjeven je u svećeničku odoru s crnim biretom na glavi što vjerojatno označava njegovu svećeničku ulogu, a u naručju drži drveno raspelo s raspetim Kristom. Iznad Sv. Ivana Nepomuka nalazi se simbol jezika koji simbolizira njegovu šutnju. Iza njega nalazi se kraljica koja je prikazana kao žena starije dobi duge svijetle kose i kleči na klupici. Pogled joj je oboren prema tlu, a ruke su joj prekrížene na prsima. Odjevena je u raskošnu haljinu s krunom na glavi.

¹⁴⁹ Anđelko Badurina, »Ivan Nepomuk, sveti«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 283-284.

Slika 36. Sv. Ivan Nepomuk (snimljeno 2021.)

Sljedeće oslikano svodno polje (u drugom traveju broda) prikazuje Kristov monogram i srce probodeno čavlima okružene oblacima i anđeoskim glavicama, smještene u središnjem medaljonu. Medaljon je prikazan u središtu svoda u sjecištu iluzioniranih lezena i izduženih polja ispunjenih stiliziranim *rocaille*-viticama, palminim granama i cvjetnim girlandama.

Slika 37. Kristov monogram (snimljeno 2021.)

U donjem dijelu svodnog polja, prema ulazu u crkvu, naslikana je kartuša koju pridržavaju dva *putta*, s prikazom zlatne kućice ispod koje se proteže lenta s latinskim natpisom: „DOMUS AUREA“ (*zlatna kuća*), jednim od zaziva u Loretskim (lauretanskim) litanijama koje je prvi potvrdio papa Siksto V. 1587. godine.¹⁵⁰ Nasuprot tome nalazi se pandanski prikaz šesterokrake pozlaćene zvijezde u kartuši koju također pridržavaju dva *putta*, a simbolizira Djevicu Mariju zbog naziva „Maris stella“ (*Zvijezda morska*)¹⁵¹ (Sl. 37).

Nad prozorima, s lijeve i desne strane broda, nalaze se iluzionirani medaljoni s likovima dvojice crkvenih otaca: Sv. Augustina (lijevo) i Sv. Ambrozija (desno). Ovalni bijeli okviri medaljona ukrašeni su stiliziranim viticama mesnatih listova i postavljeni su na iluzionirane volutne postamente. Sv. Ambrozije prikazan je kako sjedi na oblacima, odjeven je u bijelu biskupsku odoru s crnim križevima te rukama pridržava knjigu i pero. Iza njega prikazan je pastoral, a lebdeći *putto* pruža mu biskupsku mitru. Nasuprot krilatog *putta* nalaze se dvije kerubinske glave. Prikazan je kao muškarac srednje dobi, duge smeđe kose i brade.

¹⁵⁰ Usp. Ivan Šaško, »Loretske (lauretanske) litanije. Ljepota teološkoga, pjesničkoga i životnoga sklada«, u: *Živo vrelo. Liturgijsko-pastoralni list*, XXXIV (2017.) 10, str. 12-19.

¹⁵¹ Anđelko Badurina, »Zvijezda«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 593.

Sv. Ambrozije jedan je od četiriju crkvenih otaca Zapadne crkve.¹⁵² Najčešće ga se prikazuje u dalmatici i kako rukom pridržava kadionicu, a rjeđe s mitrom i sa štapom.¹⁵³ Ispod okvira nalazi se *rocaille* kartuša s natpisom: „S: AMBROSIUS“.

Slika 38. Sv. Ambrozije (snimljeno 2005.)

Pandanski prikaz nasuprot Sv. Ambrozija prikazuje Sv. Augustina. Sv. Augustin prikazan je kao sijed, proćelav i bradat muškarac starije dobi, posjednut je na oblake koji ga okružuju, a u ruci drži pero. Druga ruka prislonjena mu je na srce iz kojeg izlaze plamenovi. S desne strane nalaze se dva krilata *putta* od kojih jedan pridržava knjigu, a drugi biskupsku mitru i štap. S lijeve strane nalaze se dvije krilate anđeoske glavice, a iznad Sv. Augustina lebdi bijela golubica koja simbolizira Duha Svetoga. Sv. Augustin također je jedan od četiriju crkvenih otaca i bio je biskup. Zbog toga ga se uglavnom prikazuje u biskupskoj odori s knjigom i perom da bi se naglasila njegova uloga kao pisca *Ispovijesti*, a drugi atributi su mu

¹⁵² Anđelko Badurina, »Ambrozije, đakon, sveti«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 111.

¹⁵³ Isto, str. 111.

plameno srce probodeno strelicom.¹⁵⁴ U ovom slučaju prikazan je u smeđem habitu (kao pisac redovničkih pravila), a krilati *putti* pružaju mu biskupsku mitru i štap.

Slika 39. Sv. Augustin (snimljeno 2005.)

Sljedeće oslikano svodno polje (prvo do svetišta) sadržavalo je prikaz Marijina monograma u središnjem dijelu te Sv. Grgura i Sv. Jeronima s lijeve i desne strane. Marijin monogram okruživalo je sedam anđeoskih glavica i tri krilata *putta*. U središnjoj osi svodnoga polja, na strani prema koru, dva *putta* pridržavala su kartušu s prikazom zlatnoga kovčega. Na lenti kartuše čitao se latinski natpis „FÆDRIS ARCHA“ (*Kovčeg Zavjeta*), još jedan zaziv iz Loretskih litanija. Riječ je o drvenoj škrinji okovanoj zlatom koju je dao izraditi Mojsije, a u njoj su se čuvale dvije ploče Zakona, procvjetali Aronov štap i zlatna posuda s mǎ nom.¹⁵⁵ Na drugoj lenti stoji natpis IANUA CÆLI (*Vrata nebeska*), a u kartuši između para *puttā* prikaz vrata na oblacima sa Suncem u središtu.

¹⁵⁴ Anđelko Badurina, »Augustin, sveti, biskup, crkveni naučitelj«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 134-135.

¹⁵⁵ Anđelko Badurina, »Kovčeg Zavjeta (Saveza)«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 338.

Slika 40. Marijin monogram (snimljeno 2005.)

Sv. Grgur i Sv. Jeronim bili su smješteni jedan nasuprot drugoga kao pandanski prikazi unutar ovalnih medaljona, a oba se sveca smatraju crkvenim ocima Zapadne crkve (uz Sv. Ambrozija i Sv. Grgura koji su prikazani na svodu prethodnoga traveja). Sv. Grgur bio je prikazan u sjedećem položaju kao sjedokos, bradat starac. Bio je odjeven u biskupsku odoru s papinskom tijarom na glavi što predstavlja njegovu ulogu pape, a u rukama je držao pero i knjigu. Bio je okružen dvjema krilatim anđeoskim glavicama i jednim krilatim *puttom* koji je u rukama nosio trostruki (papinski) križ.¹⁵⁶ Pogled mu je bio usmjeren prema bijeloj golubici koja simbolizira Duha Svetog jer, prema legendi, Duh Sveti sišao je na Sv. Grgura u obliku golubice i nadahnjivao ga je riječima na kojima su se temeljili njegovi spisi.¹⁵⁷ Ispod okvira nalazila se kartuša s natpisom: „S: GREGORIUS“.

¹⁵⁶ Anđelko Badurina, »Grgur Čudotvorac, sveti, biskup«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 246.

¹⁵⁷ Isto, str. 246.

Slika 41. Sv. Grgur (snimljeno 2005.)

Sv. Jeronim bio je prikazan kao proćelav, sjedokos i bradat starac, posjednut na oblake koji ga okružuju. U rukama je držao pero i knjigu što simbolizira njegov prijevod Biblije na latinski jezik (*Vulgata*).¹⁵⁸ Najčešće ga se prikazuje u crvenom šeširu i halji grimizne boje što simbolizira njegovo kardinalsko dostojanstvo.¹⁵⁹ U ovom slučaju, grimizan mu je bio jedino plašt, a halja je bila bijele boje. Gotovo ga se uvijek prikazuje i u pratnji lava jer, prema legendi, Sv. Jeronim izvadio mu je trn iz šape i od tog trenutka postaje mu vjerni pratitelj.¹⁶⁰ Lavlja glava nalazila se u podnožju prikaza, a moguće je da nije bio prikazan u cijeloj figuri zbog limitiranih sposobnosti majstora. Iznad lijevog ramena Sv. Jeronima nalazila su se dva krilata *putta* koji su pridržavali trostruki pozlaćeni križ i crveni šešir. Iznad desnog svečeva ramena provirivala je krilata anđeoska glavica. Sv. Jeronim zadnji je od četiriju otaca Zapadne crkve koji su bili prikazani na zidnim oslicima u Lopatincu. Isto kao i na drugim prikazima,

¹⁵⁸ Anđelko Badurina, »Jeronim, sveti«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 298.

¹⁵⁹ Isto, str. 298.

¹⁶⁰ Isto, str. 298.

ispod okvira medaljona nalazila se kartuša s ispisanim svečevim imenom: „S: HIERONYMUS“.

Slika 42. Sv. Jeronim (snimljeno 2005.)

Nad trijumfalnim lukom nalazio se latinski natpis „REFUGIUM PECCATORUM“ (*Utočište grešnika*) koji također označava Blaženu Djevicu Mariju i povezuje se s loretskim litanijama.

Slika 43. *Refugium Peccatorum* (snimljeno 2005.)

U središnjem svodnom polju prvoga traveja svetišta nalazio se pojednostavljen prikaz Uznesenja Bogorodice jer izostaju neki od glavnih prepoznatljivih elemenata ovog ikonografskog tipa. Najčešće se Uznesenje Bogorodice prikazuje kako oko groba stoje apostoli, a iznad njih anđeli kao mandorla okružuju Bogorodicu uzdignutih ruku i nose je na nebo.¹⁶¹ Od XV. stoljeća uvode se motivi polumjeseca pod nogama i vijenac od dvanaest zvijezda oko glave, a od XVI. stoljeća Bogorodica samostalno uzlazi na nebo što je vidljivo na primjeru Tizianova *Uznesenja Bogorodice* (1516.–1518.) u crkvi Santa Maria Gloriosa dei Frari u Veneciji.¹⁶² Na svodu u Lopatincu Bogorodica je bila prikazana kao mlada plavokosa žena, odjevena u bijelu halju i modri plašt, odjeću karakterističnu za ikonografski tip Bogorodice od Bezgrješnoga Začeca (*Immaculata*). Iza glave Bogorodice širile su se stilizirane zrake Sunca.

¹⁶¹ Anđelko Badurina, »Uznesenje Bogorodičino«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 580.

¹⁶² Isto, str. 580.

Slika 44. Uznesenje Bogorodice (snimljeno 2005.)

Na lijevoj strani svodnoga polja nalazio se oslikani medaljon s prikazom Sv. Mateja. Sv. Matej bio je prikazan kao smeđokos, bradat muškarac srednje dobi u sjedećem položaju pogleda usmjerena prema anđelu prikazanom iza njegova desna ramena. Anđeo je ujedno i njegov atribut, isto kao i pero koje pridržava u lijevoj ruci i knjiga koja se nalazila ispred njega.¹⁶³

¹⁶³ Više o Sv. Mateju u poglavlju: Propovjedaonica.

Slika 45. Sv. Matej (snimljeno 2005.)

Pandanski prikaz Sv. Mateju jest Sv. Ivan koji se nalazio nasuprot njega (desno). Bio je prikazan kao smeđokos, golobrad mladić koji sjedi okružen oblacima, pogleda usmjerenoga prema stiliziranim zrakama Sunca iznad njega. U rukama je držao pero i knjigu, a kandžama se za knjigu pridržavao zlatni orao koji mu je ujedno i najprepoznatljiviji atribut.¹⁶⁴

Slika 46. Sv. Ivan (snimljeno 2005.)

¹⁶⁴ Više o Sv. Ivanu u poglavlju: Propovjedaonica.

Prostor između Uznesenja Bogorodice, Sv. Mateja i Sv. Ivana bio je oslikan iluzionistički te je pomoću marmorizacije, girlandi i balustrada prikazivao bogato dekoriranu arhitekturu sa stiliziranim florealnim motivima i cvijećem. Donjim dijelom svoda tekao je iluzionirani parapet zaključen niskom balustradom. Na ukladama parapeta bile su prikazane uske lisnate girlande, a na stupcima rozete. Nad stupcima su se izdizale raskošne vaze sa cvijećem, a na vijencu balustrade bili su posjednuti *putti* koji su pridržavali delikatne cvjetne girlande. Nebeski prostor bio je predstavljen plošnom svijetloplavom bojom čime se pomalo gubilo na uvjerljivosti iluzije dubine, dok je prizor Uznesenja bio prikazan pred skupinom rasvijetljenih ružičastih oblaka.

Slika 47. Iluzionistički oslik između Uznesenja Bogorodice, Sv. Mateja i Sv. Ivana (snimljeno 2005.)

U posljednjem svodnom polju, pred plavom pozadinom bila je prikazana skupina ružičastih oblaka ispunjenih krilatim anđeoskim glavicama na kojoj je stolovalo Presveto Trojstvo: neposredno nad glavnim oltarom bili su prikazani Bog Otac i Krist, a prema središtu svodnoga polja bijela golubica Duha Svetoga, okružena stiliziranim zrakama Sunca. Krist je bio prikazan kao smeđokos, bradati muškarac srednje dobi kako kleči na oblacima, lijeve ruke uzdignute prema nebu, a desne oslonjene na nogu. Oko glave mu se širila zrakasta aureola. Bio je ogrnut crvenim, oštro izlomljenim plaštom ispod kojega su se nazirali rubovi bijele draperije. Lijevo, ispod Krista nalazio se anđeo, a iznad njega krilati *putto* nosio je jednostavan drveni križ. Pored Sina nalazio se Otac koji je lebdio pred oblacima, a bio je prikazan kao sjedokos, bradati starac. Iza glave Boga Oca bila je prikazana trokutasta aureola, a u desnoj ruci držao je pozlaćeno žezlo. U podnožju s desne strane nalazio se krilati *putto*.

Slika 48. Presveto Trojstvo (snimljeno 2005.)

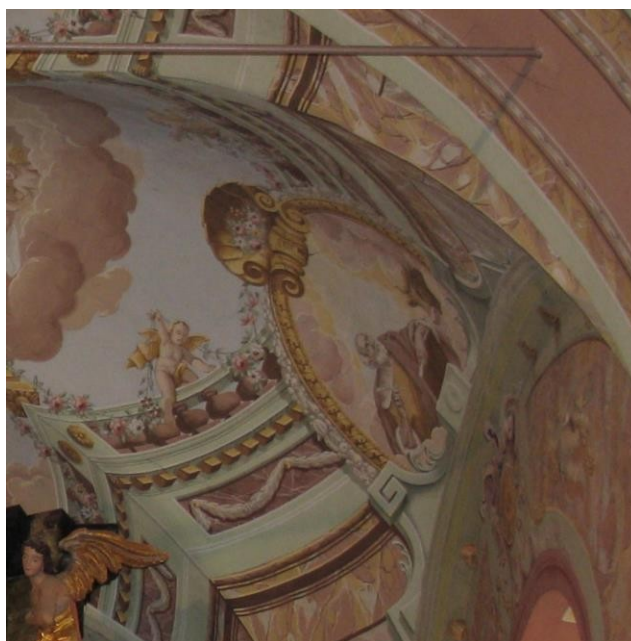
Na lijevoj strani svodnoga polja nalazio se prikaz Sv. Marka u istom tipu medaljona u kojima su bili prikazani i Sv. Matej i Sv. Ivan. Sv. Marko bio je prikazan kao sjedokos, proćelav, bradati starac koji sjedi na oblacima, u desnoj ruci pridržava knjigu, a lijevom poseže prema nebu. S lijeve strane iz skupine oblaka provirivala je lavlja glava, prepoznatljiv simbol ovoga sveca.¹⁶⁵

¹⁶⁵ Više o Sv. Marku u poglavlju: Propovjedaonica.

Slika 49. Sv. Marko (snimljeno 2005.)

Pandanski prikaz Sv. Marku koji se nalazio nasuprot njemu na desnoj strani svoda prikazivao je Sv. Luku. Unutar analognoga medaljona svetac je bio prikazan dopojasno kao sjedokos, proćelav i bradat starac, pogleda usmjerena prema nebu, kako u rukama drži pero i svitak. S desne strane u kutu nalazila se glava vola koja je njegov glavni atribut.¹⁶⁶

Slika 50. Sv. Luka (snimljeno 2005.)

¹⁶⁶ Više o Sv. Luki u poglavlju: Propovjedaonica.

Prostor između prikaza Presvetoga Trojstva, Sv. Marka i Sv. Luke također je ispunjen bogato dekoriranom arhitekturom na iluzionistički način. Prikaz Presvetoga Trojstva simbolično je bio smješten iznad glavnog oltara, kao najvažnijeg dijela liturgijske opreme crkve.

Slika 51. Iluzionistički oslik između Presvetoga Trojstva, Sv. Marka i Sv. Luke (snimljeno 2005.)

Zidovi lađe i svetišta također su bili oslikani i to uglavnom dekorativnim iluzionističkim oslicima. U svetištu se nalaze prikazi nekolicine svetaca i svetica, a uspjeti su se sačuvati i do danas. S lijeve strane, iznad ulaza u sakristiju nalazi se Sv. Barbara u jednostavnom okviru polukružnog završetka, a okvir je ukrašen stiliziranim florealnim i vegetabilnim motivima. U podnožju okvira stoji natpis na latinskom jeziku koji označava prikazanu sveticu: „S. BARBARA“. Sv. Barbara prikazana je dopojasno kao mlada žena smeđe kose. U lijevoj ruci drži paunovo pero, a desnom rukom uzdiže kalež. Iza desnog kuka nazire joj se pozlaćeni mač. Odjevena je u bordo halju s pozlaćenim detaljima i zaogrnuta je modrim plaštem. Na glavi ima tijaru urešenu biserjem. Sv. Barbara smatra se zaštitnicom topništva, vojnika i vatrogasaca, a najčešći atributi su joj kula s trima prozorima, kalež i hostija te paunovo pero.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Andelko Badurina, »Barbara, sveta«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 138.

Slika 52. Sv. Barbara (snimljeno 2015.)

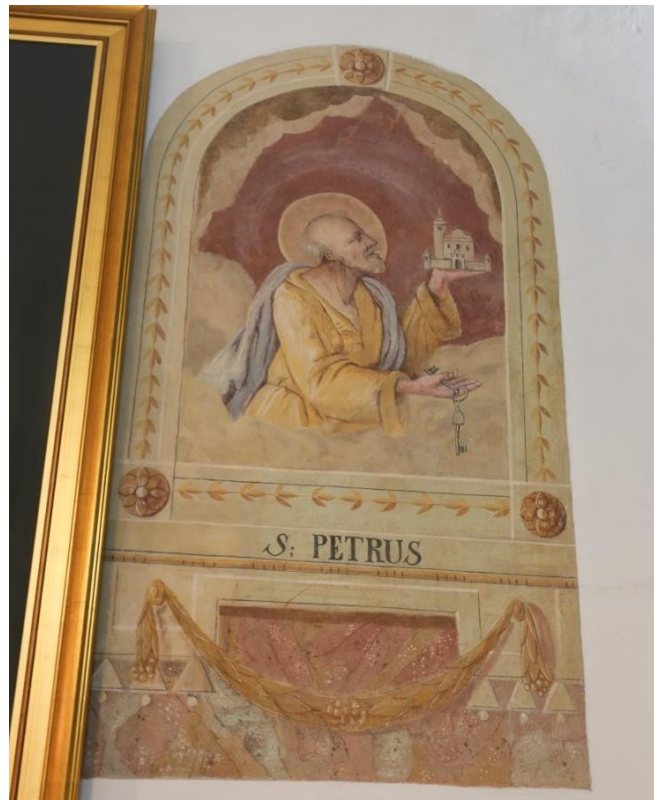
Sljedeći je prikazan Sv. Josip u okviru koji je jednak onome u kojima se nalazi prikaz Sv. Barbare, a pod njim stoji i natpis na latinskom jeziku: „S: JOSEPHUS“. Svetac je prikazan dopojasno kao proćelav, sjedokos i bradat starac. Odjeven je u svijetloplavu halju i u naručju drži Dijete. Dijete mu rukom poseže prema licu i obraz mu je prislonjen na lice Sv. Josipa. Sv. Josip u lijevoj ruci drži proćvalu granu.

Slika 53. Sv. Josip (snimljeno 2021.)

Pored Sv. Josipa nalazi se prikaz Sv. Petra u jednakom okviru u kakvom se nalazi i Sv. Josip. Ispod njega čita se natpis: „S: PETRUS“. Prikazan je do pojasno u profilu kao proćelav i prosijed starac. Odjeven je u žutu halju sa svijetloplavim plaštem prebačenim preko desna ramena. U lijevoj ruci drži ključeve, a u desnoj model crkve Sv. Jurja na Bregu. Sv. Petar najčešće se prikazuje u žutoj halji koja simbolizira objavljenu istinu i s ključevima koji simboliziraju ključeve neba.¹⁶⁸

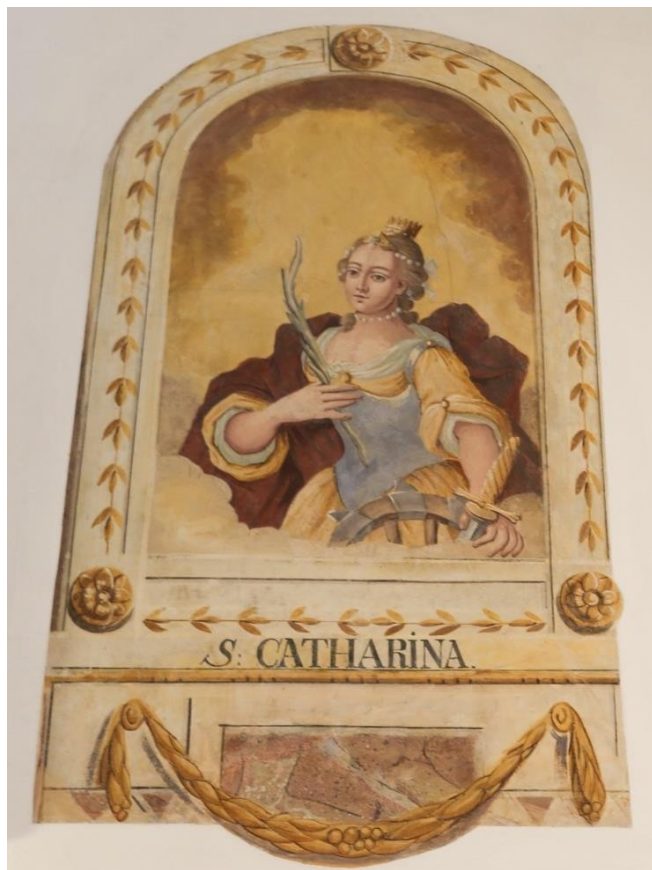
¹⁶⁸ Anđelko Badurina, »Petar Apostol, sveti«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 457.

Slika 54. Sv. Petar (snimljeno 2021.)

S desne strane svetišta, iznad bočnog ulaza u crkvu, a nasuprot sakristiji, nalazi se prikaz Sv. Katarine u jednakom okviru kao i prikazi Sv. Barbare, Sv. Josipa i Sv. Petra. Ispod svetice stoji natpis na latinskom jeziku: „S: CATHARINA“. Sv. Katarina prikazana je dopojasno kao mlada žena plave kose. Na glavi joj stoji kruna, odjevena je u žutu haljinu preko koje se nalazi modri korzet, a zaogrnutu je grimiznim plaštem. U lijevoj ruci drži palminu granu kao simbol mučeništva, a desnom rukom pridržava kotač i mač. Sv. Katarina najčešće se prikazuje uza sva tri navedena atributa, a najprepoznatljiviji je kotač s oštricama koji simbolizira njezino mučeništvo.¹⁶⁹

¹⁶⁹ Anđelko Badurina, »Katarina Aleksandrijska, sveta«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 325.

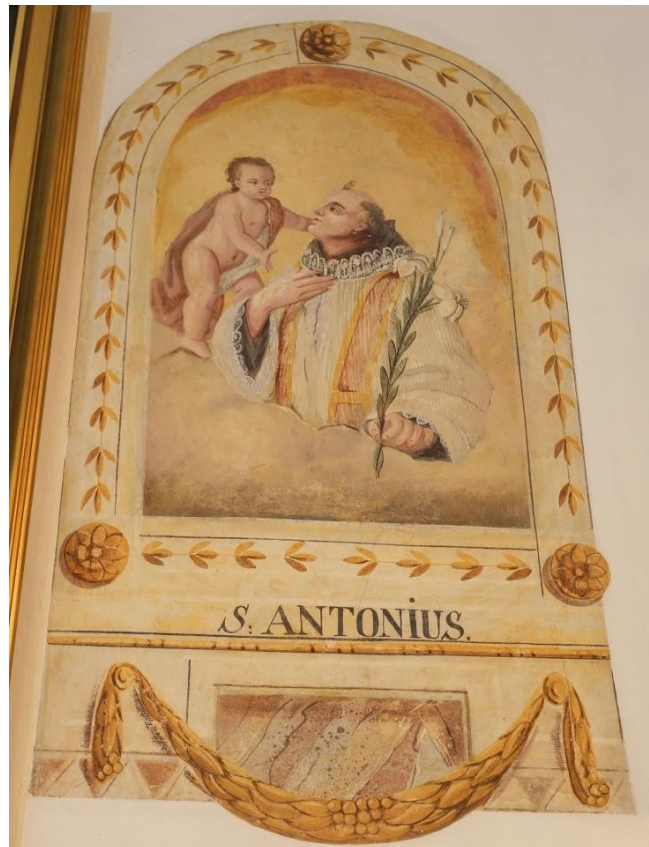
Slika 55. Sv. Katarina (snimljeno 2021.)

Pored nje nalazi se prikaz Sv. Antuna u istom tipu okvira, a ispod njega stoji natpis na latinskom jeziku: „S: ANTONIUS“. Prikazan je kao muškarac srednje dobi, dopojasno i u profilu kako gleda u Dijete koje mu se nalazi s lijeve strane. Iako ga se obično prikazuje u franjevačkom habitu, u ovom slučaju odjeven je u bijelu halju preko koje je prebačena stola. U desnoj ruci drži palminu granu kao simbol mučeništva.¹⁷⁰

Posljednji je prikazan Sv. Pavao kao sjedokos i bradat starac do pojasa. Odjeven je u modru halju s grimiznim plaštem. Lijeva ruka položena mu je na prsima, a u desnoj ruci drži mač koji simbolizira njegovo pogubljenje odrublivanjem glave u Rimu.¹⁷¹ Simbolično je prikazan nasuprot Sv. Petra jer se ta dva sveca smatraju pravim utemeljiteljima Katoličke crkve.

¹⁷⁰ Više o Sv. Antunu u poglavlju: Oltar Sv. Antuna Padovanskog.

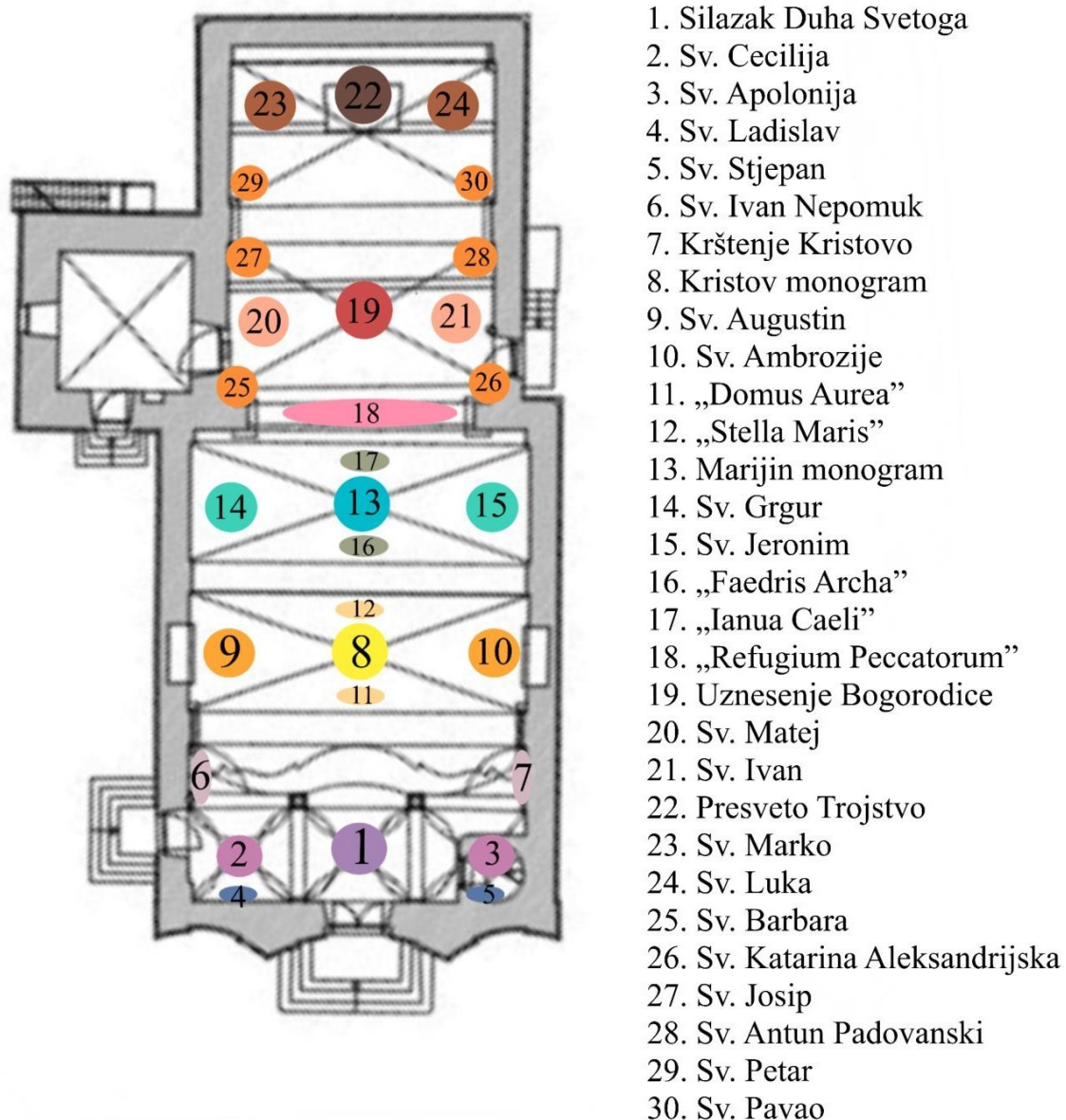
¹⁷¹ Anđelko Badurina, »Pavao Apostol, sveti«, *Leksikon ikonografije*, 1979., str. 453.

Slika 56. Sv. Antun (snimljeno 2021.)

Slika 57. Sv. Pavao (snimljeno 2021.)

Slika 58. Shema pozicije zidnih oslika

4. Urušavanje zvonika i crkve

Zvonik crkve Sv. Jurja na Bregu urušio se 4. lipnja 2008. godine. Prilikom pada zvonika porušili su se dio krova i svoda nad svetištem i zid iznad trijumfalnog luka. Osim toga, znatno su oštećene i nosive konstrukcije nad pjevalištem, što uključuje svod i zidove.¹⁷² Samim time uništena je i većina zidnih oslika. Urušavanje svoda nad svetištem uzrokovalo je i rušenje glavnog oltara koji prekriva čitav začelni zid. Pritom su oštećeni nosivi dijelovi oltara,

¹⁷² Velimir Pavlic, Ana Špišić, »Osiguranje i privremena konzervacija«, 2010., str. 23.

skulpture i dekorativni elementi te tabernakul.¹⁷³ Pretpostavljen razlog urušavanja crkve su otkopani temelji radi hidroizolacijskih radova. Radovi su uključivali sanaciju štete od vlage na temeljima crkve i zvonika.¹⁷⁴ Tadašnja općinska načelnica Dragica Vugrinec istaknula je da je crkva tada bila već u posljednjoj fazi vanjske obnove prije no što se srušila.¹⁷⁵ Do problema je došlo zato što su temelji crkve bili otkopani i nezaštićeni te izloženi atmosferilijama. Zbog utjecaja atmosferilija tlo je dodatno omekšalo i stvorilo se svojevrsno klizište koje je utjecalo na statiku zvonika koji se na koncu urušio. Brojni portali i novine izvještavali su o urušenom zvoniku i dijelu crkve, a iz tih članaka mogu se iščitati brojni podaci. Tako su primjerice portali *Index.hr* i *24 sata* objavili 4. lipnja 2008. godine članke o urušavanju crkve u župi Sveti Juraj na Bregu. *Index.hr* navodi da se urušio istočni zid crkve, a postoji opasnost od daljnjeg urušavanja crkve. U članku se spominje i da se u tom trenutku odvijala sanacija vlage u temeljima.¹⁷⁶ U članku *24 sata* navodi se da je svjedok prisustvovao činu urušavanja crkve stare 260 godina 4. lipnja 2008. godine oko 14:30 sati. Zbog urušavanja crkve ozlijeđen je jedan radnik. Župnik Ivan Kozjak tvrdio je da je do urušavanja vjerojatno došlo zbog konzervatorskih radova, pri čemu su radnici vjerojatno previše otkopali temelje.¹⁷⁷ *Dnevnik.hr* i portal *Katoličke Tiskovne Agencije* također objavljuju članke 4. lipnja 2008. godine. Oba članka navode da su obavljani hidroizolacijski radovi na crkvi, pri čemu je Ministarstvo kulture osiguralo 400 000 kuna. Pri urušavanju lakše je ozlijeđen bagerist¹⁷⁸, a navode i da se očekuje očevid. Dragica Vugrinec, izjavila je da su glavni krivci vjerojatno izvođači radova i njihovi nadzornici.¹⁷⁹

Informativna katolička agencija prenijela je 8. lipnja 2008. da je Ministarstvo kulture osiguralo 300 000 kuna, a 135 000 kuna za rekonstrukciju crkve osigurala je župa. Mještani su iskazali želju za rekonstrukcijom, stoga su navedeni i podaci za uplatu donacija.¹⁸⁰ List *Međimurje*, izašao 12. lipnja 2008., donosi iskaz vjerojatno jedinog svjedoka Ivana Galine. U izjavi Dragice Vugrinec te zvonara i sakristana Zlatka Novaka doznaje se da su se pobunili

¹⁷³ Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015., str. 136.

¹⁷⁴ Velimir Pavlic, Ana Špišić, »Osiguranje i privremena konzervacija«, 2010., str. 25.

¹⁷⁵ *Srušeni zvonik je bio simbol Međimurja*, <http://www.hkr.hr/?sec=3&tid=1&cid=22165> (pregledano 13. lipnja 2021.).

¹⁷⁶ *Urušila se crkva Sveti Juraj na Bregu*, <https://www.index.hr/vijesti/clanak/urusila-se-crkva-sv-juraj-na-bregu/389643.aspx> (pregledano 12. lipnja 2021.).

¹⁷⁷ *Vučetinec: Urušilo se pola crkve Sveti Juraj na Bregu*, <https://www.24sata.hr/news/vucetinec-urusilo-se-pola-crkve-sveti-juraj-na-bregu-65474> (pregledano 12. lipnja 2021.).

¹⁷⁸ *Video: Urušilo se pola crkve, bageristu slomljena noga*, <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/foto-urusio-se-crkveni-toranj-jedan-radnik-ozlijedzen.html> (pregledano 13. lipnja 2021.).

¹⁷⁹ *Crkveni zvonik u padu urušio pola župne crkve u župi Sveti Juraj na Bregu*, <http://www.ktabkbih.net/info.asp?id=16815&offset=7> (pregledano 13. lipnja 2021.).

¹⁸⁰ Isto.

protiv otkopavanja temelja i ostavljanja istih nezaštićenima. Javnost je tada iskazala želju za otkrivanjem krivca za nastalu štetu.¹⁸¹ *Informativna katolička agencija* 19. lipnja 2008. navodi da je Ministarstvo kulture pribavilo dodatnih 300 000 kuna za rekonstrukciju crkve, a brojne međimurske općine također su financijski poduprle projekt.¹⁸² Na istom portalu 23. lipnja 2008. navodi se da su se vjernici Varaždinske biskupije u velikom broju odazvali na poziv skupljanja milodara za rekonstrukciju,¹⁸³ a 23. rujna 2008. navodi se da su počeli radovi na sanaciji ruševina od sredine kolovoza 2008. godine. Radove je predvodio *Čakovecstan*, a kraj radova očekivao se oko prosinca iste godine. Hrvatska Vlada projektu je na raspolaganje donirala pet milijuna kuna.¹⁸⁴ Portal lista *Međimurje* 31. prosinca 2009. navodi da je u tijeku kazneni postupak kako bi se saznale odgovorne osobe za nastalu štetu koja je procijenjena na 27 milijuna kuna. Najavljeno je da će početkom 2010. godine Restauratorski centar u Ludbregu preuzeti oštećene dijelove crkvenog inventara i raditi na njihovoj rekonstrukciji.¹⁸⁵ Portal *Župa Sveti Juraj na Bregu* objavila je 12. kolovoza 2014. izvještaj Hrvatskog restauratorskog zavoda, navodeći da su radovi počeli u srpnju 2014. godine s predviđenim trajanjem do kraja kolovoza. Spomenuti su i radovi na zidnim slikama.¹⁸⁶ Portal *emedjimurje* objavio je 4. lipnja 2018. članak u kojem navodi da nakon točno 10 godina javnost još uvijek ne zna tko je kriv za nesreću i urušavanje te jesu li odgovorni kažnjeni.

¹⁸¹ Stjepan Mesarić, Zlatko Vrzan, D. Mihoci, »Javnost traži odgovorne za tragediju«, u: *Međimurske novine*, Čakovec, 10. lipnja 2008., str. 3.

¹⁸² *Ministarstvo poduprlo hitnu sanaciju crkve Sv. Jurja*, <https://ika.hkm.hr/novosti/ministarstvo-poduprlo-hitnu-sanaciju-crkve-sv-jurja/> (pregledano 13. lipnja 2021.).

¹⁸³ *Vjernici Varaždinske biskupije pomogli sanaciju srušene crkve župe Svetog Jurja na Bregu*, <https://ika.hkm.hr/novosti/vjernici-varazdinske-biskupije-pomogli-sanaciju-srusene-crkve-zupe-svetog-jurja-na-bregu/> (pregledano 13. lipnja 2021.).

¹⁸⁴ *U tijeku sanacija urušene crkve Svetog Jurja na Bregu*, <https://ika.hkm.hr/novosti/u-tijeku-sanacija-urusene-crkve-svetog-jurja-na-bregu/> (pregledano 8. prosinca 2018.).

¹⁸⁵ *Obnova crkve Sveti Juraj na Bregu*, <https://medjimurje.hr/aktualno/arhiva/obnova-crkve-sveti-juraj-na-bregu-597/> (pregledano 13. lipnja 2021.).

¹⁸⁶ *Radovi na obnovi svoda crkve*, http://zupa-svetijurajnbregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=503:radovi-na-obnovi-svoda-crkve&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 13. lipnja 2021.).

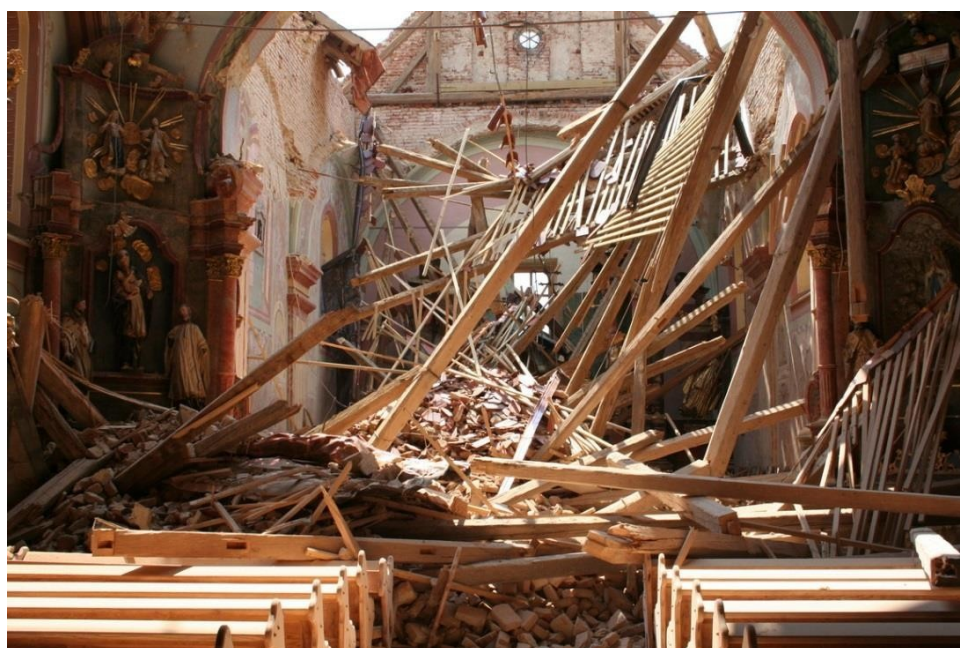
Slika 59. Hidroizolacijski radovi prije urušavanja

Slika 60. Pogled na urušeni zvonik i crkvu iz zraka (snimljeno 2008.)

Slika 61. Pogled na urušen zvonik i svetište

Slika 62. Pogled na urušeno svetište iz unutrašnjosti crkve

4.1 Hidroizolacijski radovi

Pretpostavljen uzrok urušavanja zvonika i crkve su otkopani temelji s ciljem njihove zaštite od vlage i površinskih voda. Pravi razlozi još uvijek nisu utvrđeni i predmet su rasprave.¹⁸⁷ U trenutku urušavanja zvonika i crkve radilo se od kraja 2007. do svibnja 2008. godine pod nadzorom Konzervatorskog odjela u Varaždinu, na zaštiti temelja koji su bili poprilično načeti vlagom, a oštećena je bila i fasada na kojoj je mjestimično probijala sol, što je na koncu uzrokovalo otpadanje žbuke i ljuštenje boje.¹⁸⁸ Od vlage je ujedno stradao i cinktor.¹⁸⁹ Nakon što je došlo do urušavanja, ti su radovi privremeno bili obustavljeni. Tijekom radova crkva i zvonik bili su opasani rovom koji je bio potreban da se izvede drenažna odvodnja oborinskih voda i sanacija temelja.¹⁹⁰ Geomehanička istraživanja koja su provedena nakon urušavanja potvrdila su da je tlo bilo relativno dobre kvalitete, ali i da je osjetljivo na oscilacije vlažnosti.¹⁹¹ Puno duže od zidova zvonika bili su iskopani zidovi crkve u gotovo punoj duljini, a ta činjenica potvrđuje dobru kvalitetu tla.¹⁹² Što se tiče zvonika, njegova dva zida bila su otkopana dan prije urušavanja, jedan zid ostao je netaknut, a četvrti zid spaja se sa svetištem pa zbog toga također nije otkopavan.¹⁹³ Preliminarnim analizama statičkog proračuna ustanovljeno je da je zvonik prije početka radova sanacije već bio u geostatički prilično nepovoljnim uvjetima,¹⁹⁴ stoga se ne može sa sigurnošću reći da su hidroizolacijski radovi u potpunosti uzrokovali urušavanje. Istim analizama utvrđeno je i da je došlo do povećanog lokalnog naprezanja na kontaktu temelj – tlo i to ispod temelja zvonika, na zidu koji je zajednički sa svetištem.¹⁹⁵ Razlogom povećanog lokalnog naprezanja smatra se oslobađanje bočnog pritiska i spuštanje tla izvedenim iskopom.¹⁹⁶ Naposljetku je došlo do pucanja zatege trijumfalnog luka, što je uzrokovalo urušavanje zvonika.¹⁹⁷ Urušavanjem zvonika došlo je i do kolateralnih posljedica – urušili su se svod i krovna konstrukcija iznad svetišta i trijumfalnog luka te svod uz trijumfalni luk.¹⁹⁸ Nosiva konstrukcija znatno je stradala zbog gubitka stabilnosti, a to je vidljivo na obodnim zidovima i svodu iznad

¹⁸⁷ Jelena Spevec, »Izvješće sa sastanka u Sv. Jurju na Bregu 02.07.2008. godine«, Ludbreg 2008., str. 1.

¹⁸⁸ Velimir Pavlic, Ana Špišić, »Osiguranje i privremena konzervacija«, 2010., str. 25.

¹⁸⁹ Isto, str. 25.

¹⁹⁰ Isto, str. 25.

¹⁹¹ Isto, str. 25.

¹⁹² Isto, str. 25.

¹⁹³ Isto, str. 25.

¹⁹⁴ Isto, str. 25.

¹⁹⁵ Isto, str. 25.

¹⁹⁶ Isto, str. 25.

¹⁹⁷ Isto, str. 25.

¹⁹⁸ Isto, str. 26.

pjevališta gdje su se pojavile brojne pukotine.¹⁹⁹ Uslijed svega stradao je i cinktor na koji se u južnom smjeru prevrnuo zvonik prilikom urušavanja.²⁰⁰ Mjesto gdje se cinktor urušio iskorišteno je tako da je ondje napravljen privremeni transportni put kroz koji se odvozio urušeni materijal i šteta.²⁰¹

5. Konzervatorsko-restauratorski radovi nakon urušavanja zvonika i crkve 2008. godine

5.1 Radovi privremenog konzerviranja na urušenim dijelovima crkve i zvonika

Nakon što su se urušili dijelovi nosive konstrukcije crkve i zvonika odmah se pristupilo njihovom čišćenju i učvršćivanju dijelova koji nisu stradali, s ciljem sprječavanja njihova daljnjeg propadanja.²⁰² Plan stabilizacije i raščišćavanja preostalih dijelova crkve podijeljen je u tri faze.²⁰³ U prvoj fazi radnici tvrtke *Čakovecstan* uklonili su urušeni materijal iz unutrašnjosti i okoline crkve, a ujedno su morali osigurati i preostale dijelove crkve kako bi mogli sigurno obavljati ostatak radova.²⁰⁴ Arhitektonska plastika i crkveni namještaj (skulpture, raspela, profilacije pilastara, pojasni lukovi, trijumfalni luk, stupovi pjevališta i orgulje) pohranjeni su na sigurno, a na sačuvanim zidnim slikama provedene su zaštitne mjere koje su ih osigurale od daljnjeg propadanja.²⁰⁵

Slika 63. Uklanjanje urušenog materijala

¹⁹⁹ Velimir Pavlic, Ana Špišić, »Osiguranje i privremena konzervacija«, 2010., str. 26.

²⁰⁰ Isto, str. 26.

²⁰¹ Isto, str. 26.

²⁰² Isto, str. 26.

²⁰³ Isto, str. 26.

²⁰⁴ Isto, str. 26.

²⁰⁵ Isto, str. 27.

U drugoj fazi radilo se na osiguranju prostorne stabilnosti crkve što je trajalo sve do početka restauriranja i rekonstruiranja. Ti su radovi podrazumijevali horizontalno i vertikalno podupiranje nosivih zidova i svodova, a preostali dijelovi crkve zaštićeni su od štetnog djelovanja atmosferilija.²⁰⁶ Tehničku dokumentaciju izradila je tvrtka „LOKOŠEK PROJEKT“ sa sjedištem u Zagrebu, a nadzor je obavljao „Institut IGH“ također iz Zagreba.²⁰⁷ Najprije su učvršćeni zapadni zabatni zid i trijumfalni luk, potom i sjeverni i južni uzdužni zidovi pomoću horizontalnih rešetkastih nosača.²⁰⁸ Trijumfalni luk poduprt je drvenim oblučilom koje podupire prostorna cijevna skela.²⁰⁹ Na isti su način poduprti zidovi i svod pjevališta koji su bili znatno oštećeni i puni pukotina.²¹⁰ Svodovi i pojasnice u glavnom brodu poduprti su pomoću dviju ukriženih greda.²¹¹ Pomoću novih krovnih ploha postavljenih nad dijelove koji su ostali bez krova izvedena je zaštita od atmosferilija.²¹² Nakon što su izvedeni radovi privremenog konzerviranja, što obuhvaća i zaštitu od atmosferilija, unutrašnjost građevine bila je u potpunosti zaštićena i spremna na daljnje rekonstruiranje.²¹³

Slika 64. Podupiranje trijumfalnog luka i pridržanje zidova svetišta

U trećoj fazi predviđena je izrada tehničke dokumentacije koja obuhvaća restauriranje i rekonstruiranje, a nakon njezine izrade planiralo se pristupiti rekonstruiranju crkve s

²⁰⁶ Velimir Pavlic, Ana Špišić, »Osiguranje i privremena konzervacija«, 2010., str 26.

²⁰⁷ Isto, str. 27.

²⁰⁸ Isto, str. 27.

²⁰⁹ Isto, str. 28.

²¹⁰ Isto, str. 28.

²¹¹ Isto, str. 28.

²¹² Isto, str. 30.

²¹³ Isto, str. 30.

naglasakom na vraćanje u „prvotno stanje“.²¹⁴ S rekonstruiranjem se započelo 30. srpnja 2009., a predviđeni kraj radova bio je do 2010. godine.²¹⁵ Radovi su podrazumijevali ponovnu izgradnju srušenih dijelova, s naglasakom na upotrebu materijala koji odgovaraju izvorniku.²¹⁶ Temelj južnog zida crkve dobio je betonsko ojačanje i time je stabiliziran i saniran.²¹⁷ Zatim su se zidali masivni zidovi zvonika pomoću tradicionalnih građevinskih materijala (puna opeka, produžni mort od gašenog i odležanog vapna, bijeli cement).²¹⁸ Uslijed micanja bočnih oltara, u unutrašnjosti crkve pronađeni su izvorni profilirani polupilastru s elementom „zvončića“,²¹⁹ stoga je predložena rekonstrukcija zidova pri kojoj bi zidovi bili prebojeni u bijelo kako bi se istaknuli polupilastru, a time bi se dio elemenata vratio u izvorno stanje.²²⁰

Poseban naglasak stavljen je na povijesnu i spomeničku vrijednost građevine. Držalo se da što se više njezinih izvornih elemenata građevinske strukture, konstrukcije i oblikovanja sačuva, to će njezina povijesna i spomenička vrijednost biti veća.²²¹ Sukladno tome, prezentacija građevine bit će bolja što se uvjerljivije rekonstruiraju oštećeni elementi.²²²

Za nastavak radova u 2010. godini donesen je niz prijedloga i posebnih uvjeta. Za hidrante je tako predloženo da ih se smjesti podzemno ili unutar cinktora unutar zidne mase u suglasnosti sa stručnom službom.²²³ S obzirom na to da je vanjsko oplošje crkve žbukano cementnom žbukom koja čvrsto prijanja za strukturu zida, onemogućuje propuštanje pare što na koncu uzrokuje dizanje kapilarne vlage u zidovima crkve.²²⁴ Da bi se to spriječilo, konzervatori su preporučili da se postojeća žbuka ukloni i umjesto nje, ako financije dozvoljavaju, postavi nova sanacijska žbuka.²²⁵ U slučaju da financijska sredstva za taj pothvat nisu dovoljna, trebalo je pregledati zidove crkve i utvrditi do koje razine se kapilarna vlaga diže i sukladno

²¹⁴ Velimir Pavlic, Ana Špišić, »Osiguranje i privremena konzervacija«, 2010., str 27.

²¹⁵ *Dopis IGH Instituta – 3*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=28:dopis-igh-instituta-3&catid=4:obnova-crkve&Itemid=12 (pregledano 21. lipnja 2021.).

²¹⁶ Isto.

²¹⁷ Isto.

²¹⁸ Isto.

²¹⁹ Ana Špišić, »Lopatinec, župna crkva sv. Jurja – posebni uvjeti vezani za nastavak rekonstrukcije crkve«, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Varaždinu, Varaždin, rujna 2010., str. 2.

²²⁰ *Dopis IGH Instituta – 3*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=28:dopis-igh-instituta-3&catid=4:obnova-crkve&Itemid=12 (pregledano 21. lipnja 2021.).

²²¹ N.N., »Rješenje za izdavanje prethodnog odobrenja za realizaciju zahvata rekonstrukcije i obnove Župne crkve Sv. Jurja (...)«, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Varaždinu, Varaždin, srpanj 2010., str. 2.

²²² Isto, str. 2.

²²³ Ana Špišić, »Lopatinec, župna crkva sv. Jurja«, 2010., str. 2.

²²⁴ Isto, str. 1.

²²⁵ Isto, str. 1.

tome postaviti novu sanacijsku žbuku na određene dijelove.²²⁶ Bila je riječ o privremenom rješenju, a kao rješenje bilo je ponuđeno uklanjanje cjelokupne žbuke radi dobiti fizike čitave građevine.²²⁷ Nisam pronašla podatak koji govori o konačnom zahvatu, no ako je uklonjena cjelokupna žbuka, tim je činom u potpunosti uklonjen i žrtvovan jedan sloj povijesne žbuke. Što se tiče unutrašnjosti crkve, došlo je do odvajanja velikog dijela žbuke sa zida koji je trebalo pregledati i utvrditi koji dio se može sačuvati, a koji dio je potrebno zamijeniti novom žbukom.²²⁸ U tom slučaju do izražaja dolazi tzv. „povijesna žbuka“ i potrebno je sagledati povijesni prostor u skladu s time. Predloženo je da se u tom slučaju kontaktiraju i stručnjaci iz Hrvatskog restauratorskog zavoda koji bi nakon pregleda žbuke odredili smjernice, posebice jer se ujedno radilo o sačuvanim zidnim oslicima.²²⁹ Bilo je potrebno sanirati i zidno oplošje crkve. Već je ustanovljeno da je cilj rekonstruiranja vratiti „izvorno stanje“ unutrašnjosti, a time bi se morale ukloniti naknadne intervencije koje su nastale bez prethodne suglasnosti konzervatorske službe.²³⁰ Time bi se postigla cjelovitost i jedinstvenost zidne plohe.²³¹

Djelomično rekonstruirana crkva otvorena je javnosti u prosincu 2010. godine.²³² U tom trenutku radovi su privođeni kraju. Zvonik je ponovno podignut sa zvonima koja su prošla bez oštećenja prilikom urušavanja.²³³ Prilikom urušavanja zvonika stradao je križ na lukovici pa je izrađena njegova replika na način da ponavlja raniju formu.²³⁴ Izrađene su replike nosača križa i jabuke koje će istovremeno služiti i kao vodič za gromobransku instalaciju.²³⁵ Stari križ s nosačem i jabukom restauriran je i prezentiran unutar cinktora.²³⁶

²²⁶ Ana Špišić, »Lopatinec, župna crkva sv. Jurja«, 2010., str. 1-2.

²²⁷ Isto, str. 2.

²²⁸ Isto, str. 2.

²²⁹ Isto, str. 2.

²³⁰ Isto, str. 2.

²³¹ Isto, str. 2.

²³² *Blagoslov obnovljene crkve*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=124:blagoslov-obnovljene-crkve&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 21. lipnja 2021.).

²³³ Isto.

²³⁴ Iva Golenko, »Rekonstrukcija crkve; Izrada novog križa i jabuke lukovice tornja crkve«, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Varaždinu, Varaždin, prosinac 2010., str. 1.

²³⁵ Isto, str. 1.

²³⁶ Isto, str. 1.

Slika 65. Prva misa održana nakon djelomično rekonstruirane crkve i pogled na privremeno rješenje umjesto glavnog oltara (snimljeno 2010.)

Slika 66. Djelomično rekonstruiran zvonik

Slika 67. Rekonstruiran zvonik i postavljanje zvona (snimljeno 2011.)

5.2 Zvonik i njegova rekonstrukcija

Prvi spomen zvonika zabilježio je vizitator 1688. godine i opisuje ga kao vrlo visokog, što u to doba nije bio učestalo na području Međimurja.²³⁷ Vizitator 1768. godine bilježi visinu zvonika koja je iznosila 9 hvata (oko 17 metara).²³⁸ Nakon izgradnje nove kapele vizitator 1756. godine (vizitacija je nadopunjena 1768. godine) bilježi novu visinu zvonika koja je tada iznosila oko 15 orgija (oko 27 metara). Već 1779. godine vizitator spominje da je dotadašnja kapela postala novom župnom crkvom, a zvonik je pregrađen 1777. godine što se moglo iščitati iz natpisa („Turrim Bethsamis Matter Sophia refecit Venti collisam Mariae sacra vit

²³⁷ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture*, 1956., str. 114.

²³⁸ Isto, str. 115.

honoru 1777“).²³⁹ Zvonik je sve do urušavanja zadržao visinu od otprilike 27 metara (zidani dio). Sveukupna visina zvonika s kupolom i jabukom na vrhu iznosila je 42,24 metara. Nakon urušavanja zvonika 2008. godine i nakon njegove rekonstrukcije mještani Lopatinca postavili su upit u vezi visine zvonika, to jest sumnjali su da je rekonstruirani zvonik nešto niži nego prije. Odgovorio im je Stjepan Zorčec, izvođač radova iz poduzeća *Čakovecstan*, koji je konstatirao da je zvonik u milimetar jednake visine kao i onaj raniji, naglasivši pritom da je visina ostavljena na preciznih 42,24 metara i da ciljano nije zaokružena na 42 ili 43 metra zbog poštivanja visine ranijeg zvonika.²⁴⁰

U članku „Osiguranje i privremena konzervacija urušene crkve sv. Jurja na Bregu“ iz 2010. godine Velimir Pavlic i Ana Špišić navode da ukupna visina zvonika iznosi 41 metar, od čega zidani dio 27 metara i drveni dio s lukovicom 14 metara.²⁴¹

Nakon što se zvonik urušio, sav građevinski materijal uskladišten je prilikom raščišćavanja urušenih dijelova s ciljem očuvanja povijesnog materijala. Nova cigla nadomještana je u starom formatu, a pomoću produžnog morta i vapnenom žbukom koja se spravlja pomoću gašenog i odležanog vapna i bijelog cementa povezana je i nova konstrukcija zvonika. Od velike je važnosti bila upotreba tradicionalnog zidarskog veza i očuvanje izvornog, povijesnog materijala kako bi rekonstrukcija bila što vjerodostojnija, uz poštivanje izvornog stanja zvonika i crkve. Općenito, rekonstrukcija podrazumijeva ponovnu izgradnju porušenih dijelova građevine s ciljem da način i korišteni materijali u potpunosti odgovaraju izvorniku.²⁴² Ovdje se može postaviti pitanje radi li se zapravo o novogradnji ili o rekonstrukciji? U ovom slučaju korištena je većina izvornog materijala urušenog zvonika na zahtjev izvođača radova, stoga je riječ o rekonstrukciji.

Zvonik je rekonstruiran 2010. godine, a 27. listopada iste godine ponovno su zazvonila njegova zvona. U zvoniku se trenutno nalaze tri zvona. Ono najveće je iz 2004. godine, srednje iz 1770., a malo iz 1818. godine. Izostavljena su dva zvona koja su se znatno oštetila prilikom urušavanja zvonika, a prezentirana su u cinktoru.²⁴³

²³⁹ Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture*, 1956., str. 116.

²⁴⁰ *Visina tornja*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=166:visina-tornja&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 15. siječnja 2022. godine).

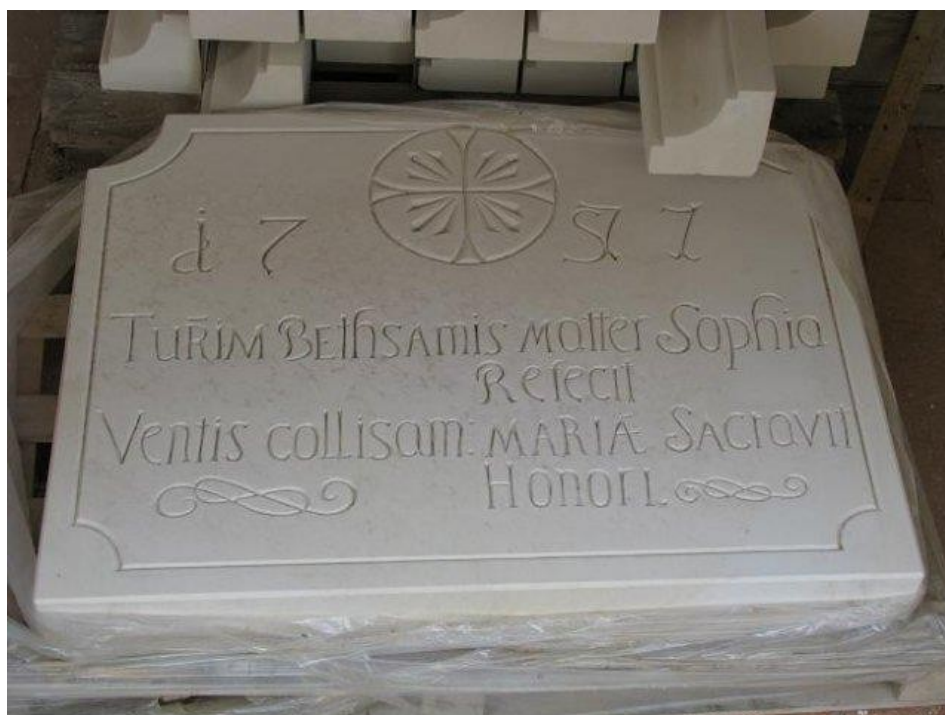
²⁴¹ Velimir Pavlic, Ana Špišić, »Osiguranje i privremena konzervacija«, 2010., str. 24.

²⁴² Isto, str. 30-31.

²⁴³ *Zazvonila Jurovska zvona*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=108:zazvonila-jurovska-zvona&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 15. siječnja 2022. godine).

Slika 68. Originalan natpis na zvoniku (snimljeno 2003.)

Slika 69. Replika natpisa na zvoniku

5.3 Radovi na cinktoru

Radovi u cinktoru započeli su 2013. godine, a obuhvaćali su rekonstrukciju, sanaciju temelja, zamjenu kamenih stupova koji nedostaju ili su teško oštećeni, rekonstrukciju dijelova krovne konstrukcije, sanaciju pukotina, rekonstrukciju sanitarnog čvora, obijanje vanjske i unutarnje žbuke, konzervatorsko-restauratorske radove na skulpturama koje se nalaze na glavnom portalu cinktora i odvodnju oborinskih voda iz unutrašnjosti.²⁴⁴ S radovima na sanaciji cinktora nastavilo se 2017. godine, a radovi su obuhvaćali obijanje žbuke s vanjskih pročelja, pri čemu je ponovno žrtvovan sloj povijesne žbuke.²⁴⁵ Radove je izvodio obrt „Graditelj“ sa sjedištem u Varaždinskim Toplicama, stručni nadzor pružila je Martina Vujasinović iz tvrtke „Intrados projekt“ sa sjedištem u Zagrebu, a konzervatorski nadzor pružila je Iva Golenko iz Konzervatorskog odjela u Varaždinu.²⁴⁶ Radni sastanak za daljnje radove na cinktoru održan je 13. svibnja 2020. godine u Lopatincu, a dogovoren je plan za nastavak radova rekonstrukcije krova i zamjeni pokrova.²⁴⁷ U rujnu 2020. godine nastavilo se s radovima na konstruktivnoj i građevinskoj sanaciji krovne konstrukcije.²⁴⁸ Ti su radovi obuhvaćali postavljanje radne skele s vanjske i unutrašnje strane, zatim demontiranje pokrova od biber crijepa i drvene krovne konstrukcije, uklonjen je betonski krovni vijenac koji je uzrokovao veliku štetu na zidanoj konstrukciji, izvedbu novog vijenca, ugradnju nove drvene krovne konstrukcije i novog pokrova od biber crijepa s dodanim bakrenim limom te postavljanje prirožaka kako bi se poštivala izvorna forma krova.²⁴⁹ Radovi na cinktoru još uvijek su u tijeku, a provodi ih Hrvatski restauratorski zavod iz Zagreba pod vodstvom Ane Škevin Mikulandra te konzervatorskim nadzorom Ivančice Peharda iz Konzervatorskog odjela u Varaždinu.²⁵⁰

²⁴⁴ Održan radni sastanak za cinktor, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1064:odran-radni-sastanak-za-cinktor- (pregledano 22. lipnja 2021.).

²⁴⁵ Obnova cinktora, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=830:obnova-cinktora&catid=1: vijesti&Itemid=2 (pregledano 22. lipnja 2021.).

²⁴⁶ Isto.

²⁴⁷ Isto.

²⁴⁸ Isto.

²⁴⁹ Isto.

²⁵⁰ Isto.

Slika 70. Oštećenje na cinktoru (snimljeno 2008.)

Slika 71. Pogled na zid i slijepu kulu cinktora čiji su radovi još u tijeku (snimljeno 2021.)

Slika 72. Oštećeni dio cinktora čiji su radovi još uvijek u tijeku (snimljeno 2021.)

5.4 Izvlačenje inventara iz ruševina i organizacija u privremene depoe

Nakon što je došlo do urušavanja zvonika crkve, bilo je potrebno organizirati izvlačenje inventara iz crkve i ruševina i to ponajviše zbog velike ugroženosti inventara od djelovanja oborinske vlage i vrlo nepovoljnih mikroklimatskih uvjeta.²⁵¹ Prvi su se izvlačili oni dijelovi inventara koji su bili porušeni, a ostatak inventara koji je bio djelomično oštećen morao se demontirati.²⁵² Inventar je premješten u privremeno organizirane depoe koji su bili smješteni unutar društvenog doma u Lopatincu i u prostore stare škole u Dragoslavcu.²⁵³ Ti su se radovi odvijali u jesen 2008. godine. Iste godine i tijekom 2009. godine u privremene depoe ugrađeni su ovlaživači i odvlaživači, uređaji za mjerenje temperature i *loggeri*, a zahvaljujući navedenim uređajima osigurana je kontinuirana provedba kontroliranja mikroklimatskih

²⁵¹ Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja«, 2011., str. 20.

²⁵² Isto, str. 20.

²⁵³ Isto, str. 20.

uvjeta.²⁵⁴ Krajem 2008. godine ta je akcija bila organizirana u nekoliko faza, a nije mogla biti provedena neposredno nakon urušavanja crkve zbog opasnosti od daljnjeg urušavanja. Ipak, pojedini djelatnici Restauratorskog centra u Ludbregu evakuirali su dio inventara na vlastiti rizik.²⁵⁵ U prvoj fazi izvlačeni su dijelovi inventara iz ruševina i šute, a druga faza obuhvatila je demontiranje neporušenog dijela inventara koji je na licu mjesta obilježen oznakama da bi se kasnije mogao lakše identificirati.²⁵⁶

Slika 73. Izvlačenje inventara iz ruševina crkve (snimljeno 2008.)

²⁵⁴ Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja«, 2011., str. 20.

²⁵⁵ Venija Bobnjarić-Vučković, »Promemorija«, Hrvatski restauratorski zavod, Restauratorski centar Ludbreg, Ludbreg 2009., str. 2.

²⁵⁶ Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja«, 2011., str. 22.

Slika 74. Demontaža preostalog inventara iz ruševina crkve (snimljeno 2008.)

Treća faza podrazumijevala je transport do privremenih depoa u Lopatincu i Dragoslavcu. U četvrtoj fazi počelo se raditi na preventivnom konzerviranju inventara, a konkretno se radilo o uklanjanju naslaga prašine s umjetnina te prljavštine i šute koje su se nakupile uslijed urušavanja.²⁵⁷

Slika 75. Uklanjanje naslaga prašine, prljavštine i šute (snimljeno 2008.)

²⁵⁷ Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja«, 2011., str. 22.

U petoj fazi također se radilo na preventivnom konzerviranju, to jest na preventivnom podljepljivanju svih odignutih dijelova polikromije i pozlate od drvenog nosioca. Ti su se dijelovi podljepljivali pomoću japanskog papira i određenih kemikalija topivih u vodi i u etanolu.²⁵⁸ U sljedećoj fazi uređivali su se privremeni depoi i u njih su se smještali dijelovi inventara. Dio inventara tada je položen na police, a oni jače oštećeni dijelovi zaštićeni su pomoću određenih spužvi i zračnom folijom.²⁵⁹

Slika 76. Dio inventara smješten u depou Restauratorskog centra u Ludbregu (snimljeno 2010.)

Nakon toga fokus je bio na *monitoringu* mikroklimatskih uvjeta u privremenim depoima, stoga su postavljeni ovlaživači i odvlaživači u depou u Lopatincu, a u oba privremena depoa postavljeni su i *loggeri*. Taj je potez također podrazumijevao preventivno konzerviranje umjetnina. Posljednja, osma faza, obuhvaćala je detaljnu fotodokumentaciju koja je provedena od dolaska na teren, a obuhvaćala je raščišćavanje i demontažu dijela inventara te obradu inventara i premještanje u privremene depoe.²⁶⁰

Tijekom 2009. godine fokus je bio na *monitoringu* mikroklimatskih uvjeta koji su sada bili postavljeni u privremenim depoima.

²⁵⁸ Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja«, 2011., str. 22.

²⁵⁹ Isto, str. 23.

²⁶⁰ Isto, str. 23.

Sljedeći korak odvio se 2010. godine kad je dio inventara premješten iz depoa u Lopatincu u depo u Dragoslavcu kako bi se provela sljedeća faza preventivnog konzerviranja – dezinfekcija i fumigacija. Fumigacija je provedena metodom izlaganja većih elemenata arhitekture oltara plinu metilbromidu, a nakon toga je taj inventar premješten u Restauratorski centar u Ludbregu u depo.²⁶¹ Ono što je preostalo od građe u depou u Lopatincu, a radilo se o skulpturama, dekorativnim elementima, fragmentima koji su bili razmješteni po kutijama i paketima te manjim dijelovima arhitekture oltara, također je premješteno u Restauratorski centar u Ludbregu.²⁶² U komorama Restauratorskog centra ti su dijelovi inventara prošli dezinfekciju metodom inertnog plina dušika.²⁶³ Radovi dezinfekcije provedeni su triput godišnje. Nakon obavljene dezinfekcije, dijelovi inventara također su bili premješteni u depo, a ubrzo su u depo vraćeni i svi posuđeni uređaji.²⁶⁴ Inventar je nakon svih obavljenih preventivnih konzervatorskih radova obrađivan kako bi se mogla pripremiti nužna dokumentacija. Ti radovi podrazumijevali su fotografiranje totala i detalja oštećenja, zatim izrada detaljne grafičke dokumentacije, opisa zatečenih stanja inventara i naposljetku dodatno saniranje svih naknadnih oštećenja na polikromiji i pozlati.²⁶⁵ Tijekom 2011. godine inventar je bio pod stalnim nadzorom djelatnika Restauratorskog centra u Ludbregu, a bio je smješten u najboljim mogućim mikroklimatskim uvjetima koji su postignuti zahvaljujući odvlaživačima.²⁶⁶ Dodatno se radilo na dokumentiranju građe, što je podrazumijevalo uzimanje točnih mjera svih dijelova, fotografiranje zatečenog stanja svakog dijela inventara s posebnom pažnjom na karakteristična oštećenja tih dijelova, a izrađen je i osobni karton svakog dijela arhitekture oltara, skulptura te dekorativnih elemenata.²⁶⁷ Usred obrade građe izvršeno je i naknadno preventivno podljepljivanje oštećenih zona pomoću japanskog papira, a uzeti su i uzorci za analizu pigmenta i veziva za potrebe lakšeg usmjeravanja prilikom restauratorskih radova.²⁶⁸

²⁶¹ Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja«, 2011., str. 23.

²⁶² Isto, str. 24.

²⁶³ Isto, str. 24.

²⁶⁴ Isto, str. 24.

²⁶⁵ Isto, str. 24.

²⁶⁶ Venija Bobnjarić-Vučković, »Inventar crkve Sv. Jurja Mučenika (4 oltara i propovjedaonica)«, Konzervatorski odjel u Varaždinu, 2011., str. 1.

²⁶⁷ Isto, str. 1.

²⁶⁸ Isto, str. 1.

Slika 77. Radovi na inventaru u depou Restauratorskog centra Ludbreg

Slika 78. Skulptura Sv. Jurja na konju s atike glavnog oltara nakon grupiranja dijelova u cjelinu (snimljeno 2011.)

5.5 Radovi na glavnom oltaru prije urušavanja 2008. godine

Prvi zabilježeni restauratorski radovi spominju se 1895. godine, što se može iščitati iz natpisa grafitnom olovkom na poledini daske jedne od voluta naatici: „Antun Rihard, kipar i pozlatar iz Koprivnice. Renovirano godine 1895.“²⁶⁹ Te je radove naručio tadašnji župnik Zvonimir Jurak, što je također zabilježeno olovkom na poledini vaze.²⁷⁰ Zanimljivo je da je župnik Zvonimir Jurak zabilježio restauriranje oltara i crkve u župnoj spomenici 1895. godine, a ujedno se i požalio na Antuna Riharda nazvavši ga „pijanim Koprivničanom“.²⁷¹ Sljedeća zabilježena intervencija dogodila se 1977. godine i zabilježena je pečatom na poledini skulpture Sv. Ambrozija (lat.: *Rest. 1977*).²⁷² Tijekom 1990-ih godina provedeni su temeljiti konzervatorsko-restauratorski radovi na glavnom oltaru, bočnim oltarima i propovjedaonici. Velimir Ivezić najprije je proveo detaljna konzervatorsko-restauratorska istraživanja, a potom je i izveo radove.²⁷³ U zatečenom stanju oltara prije radova 1997. godine ustanovilo se, između ostalog, da je prilikom restauriranja 1895. godine uklonjena pozlaćena florealna aplikacija, kanelire sa stupova i pilastara te triglifi s vijenca.²⁷⁴ Tada je promijenjen i ukrasni okvir oltarne pale. Tijekom intervencije iz 1977. godine nekim je dijelovima uklonjen izvorni sloj polikromije, uključujući i krednu osnovu.²⁷⁵ U elaboratu Velimira Ivezića iz 1997. godine navedeno je da je 1977. provedena prilično nestručna intervencija koja, srećom, nije bila dovršena.²⁷⁶ Epitet „nestručna“ dobila je zahvaljujući upravo zbog uklanjanja povijesnih slojeva (polikromije s krednom osnovom sve do drva) sa skulptura. Radi se o skulpturama Sv. Ambrozija i Sv. Augustina, anđelima sa središnje niše oltara, zatim o oblacima, kerubinskim glavama, klečećim anđelima, krilatim *puttima* i urnama.²⁷⁷ Njima je nakon uklonjene izvorne polikromije i pozlate nanesen sloj metalne folije²⁷⁸ i potom su prebačeni u podrum župnog dvora gdje ih nitko nije nadgledao.²⁷⁹ Također su stradali i povijesni slojevi na inkarnatima skulptura, a djelomično su očuvani samo na odjeći.²⁸⁰ Pomoću stratigrafske analize uzoraka ustanovljeno je da su se na odjeći skulptura nalazila čak četiri povijesna sloja, a to je očuvano

²⁶⁹ Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015., str. 133.

²⁷⁰ Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja«, 2011., str. 15.

²⁷¹ Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015. str. 134.

²⁷² Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja«, 2011., str. 15.

²⁷³ Isto, str. 15.

²⁷⁴ Isto, str. 16.

²⁷⁵ Isto, str. 16.

²⁷⁶ Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015. str., 134.

²⁷⁷ Isto, str. 134.

²⁷⁸ Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja«, 2011., str. 16.

²⁷⁹ Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015., str. 134.

²⁸⁰ Isto, 134.

samo na odjeći skulptura Sv. Joakima i Sv. Ane i na rezbarenoj zavjesi koja se nalazi u središnjoj niši oltara.²⁸¹ Izvorna pozlata i posrebrjenje iz 1790. godine očuvani su većinom na već spomenutim skulpturama Sv. Joakima i Sv. Ane te na detaljima poput kartuša, akantovom lišću, zrakama, oblacima i slično.²⁸² Povijesna puncirana pozlata većinski je očuvana na plaštu skulpture Sv. Ane.²⁸³ Mjestimično je sačuvana na plaštu Sv. Joakima i na stupićima tabernakula.²⁸⁴

5.6 Radovi na glavnom oltaru nakon urušavanja 2008. godine

Drveni inventar u crkvi, uključujući glavni oltar, koji je porušen urušavanjem zvonika najprije je izvučen iz crkve, a potom je prošao niz preventivnih konzervatorskih radova.²⁸⁵ Crkva je već 2010. godine ponovno otvorena javnosti i u njoj se ponovno počela održavati liturgija zahvaljujući građevinskim radovima na sanaciji zidova i rekonstrukciji srušenih dijelova (Sl. 64).²⁸⁶ Glavni oltar u tom je trenu bio i više nego potreban u crkvi u svojoj izvornoj namjeni. Župnik Ivica Puškadija tom je prilikom izrazio želju da se već do Božića 2011. godine glavni oltar vrati u crkvu, stoga je u veljači 2011. godine pribavio ponudu radionice *Ferdinand Stuflesser 1875* iz Bolzana u Italiji.²⁸⁷ Župnik Ivica Puškadija uputio je zahtjev Upravi za zaštitu kulturne baštine pri Ministarstvu kulture da glavni oltar privremeno napusti Republiku Hrvatsku radi konzervatorsko-restauratorskih radova u radionici *Ferdinand Stuflesser 1875*.²⁸⁸ U odgovoru je stajalo da navedena radionica ne djeluje u skladu s konzervatorskim standardima Ministarstva kulture te je župniku savjetovano da se obrati Konzervatorskom odjelu u Varaždinu s ciljem da pronađe radionicu koja će odgovarati navedenom uvjetu.²⁸⁹ U službenom dokumentu iz ožujka 2011. godine, čiji je predmet pitanje restauriranja glavnog oltara, stoji da radove na zaštićenom inventaru crkve smiju izvoditi isključivo osoba ili radionica koje posjeduju dozvolu Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture.²⁹⁰ Da bi se radovi mogli obavljati potrebno je zadovoljiti određene uvjete i prethodno odobrenje nadležnog konzervatorskog odjela, što je u ovom slučaju

²⁸¹ Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015., str. 134.

²⁸² Isto, str. 136.

²⁸³ Isto, str. 136.

²⁸⁴ Isto, str. 136.

²⁸⁵ Vidi poglavlje: Izvlačenje inventara iz ruševina i organizacija u privremene depoe.

²⁸⁶ Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015., str. 136.

²⁸⁷ Isto, str. 136.

²⁸⁸ Isto, str. 136.

²⁸⁹ Isto, str. 136.

²⁹⁰ N.N., »Obnova glavnog oltara«, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Varaždinu, Varaždin, ožujak 2011., str. 1.

Konzervatorski odjel u Varaždinu.²⁹¹ Da bi se dobilo prethodno odobrenje za obavljanje radova bilo je potrebno dostaviti elaborat postojećeg stanja oltara, navesti smjernice radova te izraditi detaljan troškovnik u kojem bi bila navedena svaka pojedina faza rada.²⁹² Nakon što ti uvjeti budu zadovoljeni, izvođač radova dužan je voditi detaljnu foto i pisanu dokumentaciju, posebice ako je riječ o novim saznanjima, a naposljetku dostaviti i elaborat izvedenog stanja na trajno čuvanje nadležnom konzervatorskom odjelu.²⁹³ U tom je dopisu obrazloženo i stručno mišljenje službe Konzervatorskog odjela i Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture, a mišljenje je da na prostorima Republike Hrvatske postoje stručnjaci i radionice koji su sposobni obaviti konzervatorsko-restauratorske radove te zbog toga ne postoji opravdani razlog za izvoz oltara u inozemstvo.²⁹⁴ Ono što je struka predložila jest da restauratorske zahvate simultano obavlja nekoliko stručnjaka ili radionica koji će podijeliti opseg rada prema cjelinama (restauriranje arhitekture oltara, ornamentike i skulptura) s ciljem da se skрати trajanje radova.²⁹⁵ U tom bi se slučaju trebala imenovati jedna osoba koja će koordinirati rad ostalih stručnjaka i radionica, a predložen je restaurator Nenad Nef.²⁹⁶ Stručnjaci Hrvatskog restauratorskog zavoda bili su spremni provoditi stručni nadzor svih potrebnih radova da bi se osigurala jednaka razina kvalitete svih uključenih stručnjaka i radionica.²⁹⁷ U rješenju žalbe iz travnja 2011. godine obrazloženo je zašto se žalba župe Sv. Jurja mučenika za izvoz oltara u inozemstvo odbija. Naime, župa je podnijela zahtjev za izdavanjem prethodnog odobrenja za izvoz oltara u Italiju s ciljem njegova restauriranja. Uz taj je zahtjev dostavljen troškovnik radionice *Ferdinand Stuflesser 1875*.²⁹⁸ Prvostupanjsko tijelo smatralo je da nisu postojali opravdani razlozi za izvoz oltara radi njegova restauriranja i ponovno su navedeni već spomenuti stručnjaci u Republici Hrvatskoj koji posjeduju dopuštenje Ministarstva kulture.²⁹⁹ Protiv tog rješenja župa Sv. Jurja mučenika, zastupana po župniku Ivici Puškadiji, podnijela je žalbu unutar zakonskog roka. Kao glavni argument u žalbi župnik Ivica Puškadija navodi da radionica *Ferdinand Stuflesser 1875* iza sebe ima dvostoljetnu tradiciju i odlične rezultate koji to i potvrđuju te da bi to trebala biti garancija vrhunske kvalitete izvođenja radova u dogovorenom vremenskom roku.³⁰⁰ On je ujedno

²⁹¹ Isto, str. 1.

²⁹² Isto, str. 1.

²⁹³ Isto, str. 1.

²⁹⁴ Isto, str. 1.

²⁹⁵ Isto, str. 1.

²⁹⁶ Isto, str. 1.

²⁹⁷ Isto, str. 1.

²⁹⁸ N.N., »Rješenje žalbe za izdavanjem prethodnog odobrenja za izvoz glavnog oltara župne crkve u Italiju«, Ministarstvo kulture, Zagreb, travanj 2011., str. 1.

²⁹⁹ Isto, str. 1.

³⁰⁰ N.N., »Rješenje žalbe«, 2011., str. 1-2.

naglasio da cijena radova ne bi smjela biti odlučujući faktor te da bi najvažnija trebala biti kvaliteta radova i vremenski rok njihova izvođenja.³⁰¹ Kao još jednu stavku žalbe župnik Ivica Puškadija navodi da se zabranom izvoza oltara u inozemstvo onemogućava i financijska pomoć donatora, a ujedno ističe i da na pragu ulaska u Europsku uniju ne bi trebalo raditi razliku između domaćih i stranih fizičkih i pravnih osoba.³⁰² Prvostupanjsko tijelo nakon žalbe ponudilo je svoje očitovanje u kojem navodi da radionica *Ferdinand Stuflesser 1875* restauratorske radove ne izvodi prema općeprihvaćenim načelima konzervatorske struke u Republici Hrvatskoj. Tu činjenicu potvrđuju reference koje se mogu pronaći na *web* stranici radionice, ali i konzultacije sa stručnjacima. Radionica *Ferdinand Stuflesser 1875* specijalizirana je za restauriranje (i izradu) oltara s kraja XIX. stoljeća tipa „tirolci“, a glavni oltar Majke Božje Loretske konkretno je barokni oltar.³⁰³ Radionica *Ferdinand Stuflesser 1875* djeluje pod utjecajem nazarenskog stila i nastoji prenijeti objektivnu čistoću u izrazu.³⁰⁴ Tirolski majstori, uključujući i Ferdinanda Stuflessera, obično se protive marmoriziranju drveta naglašavajući prirodne boje, a često su ostavljali čitave drvene površine neobojenima.³⁰⁵ Budući da je čitava arhitektura oltara Majke Božje Loretske marmorizirana, upravo bi to možda bio potencijalan problem pri restauriranju. Kratak vremenski period obavljanja radova koji je jamčila radionica *Ferdinand Stuflesser 1875* prvostupanjsko tijelo nije vidjelo kao jamstvo kvalitetne izvedbe radova.³⁰⁶ Što se tiče župnikove žalbe na financijsku potporu donacijama, stručna služba Konzervatorskog odjela ni u kojem trenutku nije zabranila financiranje sredstvima privatnih donatora.³⁰⁷ Nakon što je doneseno rješenje prvostupanjskog tijela, u drugostupanjskom je postupku ministar kulture zatražio vještački nalaz i mišljenje Uprave za zaštitu kulturne baštine.³⁰⁸ U tom se nalazu i mišljenju navodi vrijednost oltara i skulptura koje potpisuje mariborski kipar Jožef Holzinger, a potom i da je zahtjev da se oltar restaurira do Božića 2011. godine u potpunosti nerealan.³⁰⁹ Ponovno je naglašeno da ne postoje opravdani razlozi izvoza oltara u inozemstvo radi restauratorskih radova jer za to postoji krovna institucija (Hrvatski restauratorski zavod) i ovlašteni

³⁰¹ Isto, str. 2.

³⁰² Isto, str. 2.

³⁰³ Isto, str. 2.

³⁰⁴ Irena Kraševac, »Kipar Ferdinand Stuflesser. Doprinos tirolskom sakralnom kiparstvu druge polovice 19. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 27 (2003.), str. 231-239 (236).

³⁰⁵ Isto, str. 236.

³⁰⁶ N.N., »Rješenje žalbe«, 2011., str. 2.

³⁰⁷ Isto, str. 2.

³⁰⁸ Isto, str. 2.

³⁰⁹ Isto, str. 2.

stručnjaci.³¹⁰ Posebno je istaknuto da podnositelj žalbe naprosto nije ovlaštena osoba koja bi mogla procijeniti postoji li potreba za privremenim izvozom oltara u inozemstvo radi restauriranja i da ne posjeduje stručno znanje za te potrebe.³¹¹ Naposljetku su radovi obavljani u Republici Hrvatskoj, i to na području Zagreba, Splita, Osijeka i Ludbrega, s ciljem očuvanja umjetnine.³¹² U svibnju 2011. godine u Restauratorskom centru u Ludbregu obavljeno je grupiranje dijelova oltara u veće cjeline s ciljem lakše podjele opsega rada, a na temelju toga izrađena je procjena opsega potrebnih konzervatorsko-restauratorskih radova.³¹³ Nakon što je sve uzeto u obzir, predložen je rok od godine i pol dana da se obave svi potrebni radovi.³¹⁴ Hrvatski restauratorski zavod u tom trenutku nije imao dovoljan broj raspoloživih stručnjaka, stoga je bilo potrebno angažirati i vanjske suradnike.³¹⁵ Financijska sredstva osigurana su pomoću dva izvora – Hrvatski restauratorski zavod koji je financirao stalno zaposlene djelatnike te donacije kojima su se financirali materijalni troškovi i vanjski suradnici.³¹⁶ S radovima se započelo 1. srpnja 2011., a trajali su do 20. prosinca 2012. godine. Na svoju izvornu poziciju oltar je montiran 3. prosinca 2012.³¹⁷ U opisu zatečenog stanja oltara navodi se da je na skulpturama i dijelovima dekorativne plastike došlo do odvajanja rezbarenih cjelina na njihovim spojevima.³¹⁸ Do mehaničkih oštećenja došlo je na drvenom nosiocu gdje su vidljive frakture i lomovi i na povijesnim slojevima polikromije i pozlate.³¹⁹ Pojedini dijelovi rezbarija koji su se odvojili od cjeline uslijed rušenja oltara izgubili su se tijekom raščišćavanja crkve i izvlačenja inventara iz ruševina.³²⁰ Zbog izloženosti neprikladnim mikroklimatskim uvjetima prije evakuacije došlo je do odvajanja povijesnih slojeva od drvenog nosioca, a to je naposljetku rezultiralo njihovim mjestimičnim gubitkom.³²¹ Radovi koji su obavljani na oltaru obuhvaćali su: uklanjanje površinskih nečistoća, djelomičnu konsolidaciju drvenog nosioca, učvršćivanje nosive konstrukcije, spajanje odvojenih dijelova od cjeline, podljepljivanje odignutih dijelova polikromije i pozlate, rekonstrukciju dijelova rezbarija koji nedostaju, uklanjanje pozlate izvedene bojom na bazi bronce, uklanjanje

³¹⁰ Isto, str. 3.

³¹¹ Isto, str. 3.

³¹² Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015., str. 136.

³¹³ Isto, str. 136.

³¹⁴ Isto, str. 136.

³¹⁵ Isto, str. 136.

³¹⁶ Isto, str. 137.

³¹⁷ Isto, str. 137.

³¹⁸ Anđelko Pedišić, »Dokumentacija za prethodno odobrenje za cjelovite konzervatorsko-restauratorske radove na oltaru Sv. Marije Lauretanske iz župne crkve Sv. Jurja Mučenika u Lopatincu«, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb 2011., str. 5.

³¹⁹ Isto, str. 5.

³²⁰ Isto, str. 5.

³²¹ Isto, str. 5.

potamnjelog laka s polikromiranih i repolikromiranih površina, mjestimično uklanjanje trule kredne osnove, tutkaljenje drvenog nosioca s postavljanjem nove kredne osnove na oštećene i rekonstruirane dijelove, završna obrada krediranih dijelova te retuširanje polikromije i pozlate.³²² Cilj je bio maksimalno očuvanje povijesnih slojeva, imajući pritom na umu interpretativne rezultate prethodne restauratorske intervencije, no neke su starije rekonstrukcije oblikovnih elemenata zamijenjene novima.³²³ Zahvaljujući arhivskim fotografijama i izvornim elementima koji su se očuvali na oltarnoj cjelini izrezbarene su rekonstrukcije određenih dijelova koji su nedostajali (anđeoska krila, cvijeće s girlandi na oltarnim krilima, prsti na šakama i stopalima skulptura).³²⁴ Nakon što je oltar montiran na izvornu poziciju 3. prosinca 2012., pojedine pogrešne interpretacije smještaja određenih skulptura na oltaru ispravljene su pomoću korekcije nagiba anđeoskih figura uz središnju nišu te su anđeli s atike vraćeni na izvorna mjesta.³²⁵ Izvorna interpretacija razmještaja elemenata na oltaru iz 1997. godine zadržana je na onim dijelovima gdje nije bilo moguće ustanoviti izvornu poziciju elemenata.³²⁶

³²² Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015. str. 137.

³²³ Isto, str. 138.

³²⁴ Isto, str. 138.

³²⁵ Isto, str. 138.

³²⁶ Isto, str. 138.

Slika 79. Restaurirani glavni oltar nakon montiranja na izvornu poziciju (snimljeno 2012.)

Slika 80. Restaurirani tabernakul nakon montiranja na izvornu poziciju (snimljeno 2012.)

5.7 Radovi na bočnim oltarima nakon urušavanja 2008. godine

Nakon urušavanja zvonika bočni oltari Sv. Antuna Padovanskog, Sv. Križa te Majke Božje Lurdske (Sv. Križ) ostali su zatrpani u ruševinama crkve i izloženi atmosferilijama što nikako nije bilo pogodno za polikromirano drvo. Nakon što je u jesen 2008. godine provedeno raščišćavanje crkve i izvučeni su dijelovi oltara iz ruševina, proveden je niz preventivnih konzervatorskih radova s ciljem zaštite oltara.

5.8 Radovi na oltaru Sv. Antuna Padovanskog

Oltar je u potpunosti bio nezaštićen od oborinskih voda, a arhitektura oltara bila je najjače mehanički oštećena u zoni atike i vijenca te na ploči antependija.³²⁷ Mehanička oštećenja podrazumijevala su odlomljene dijelove te pukotine u drvu. Bila su vidljiva i manja oštećenja, poput nedostajućih profila i manjih lomova.³²⁸ Skulpture na oltaru pretrpjele su oštećenja na slikanom sloju zbog djelovanja oborinskih voda.³²⁹ Oltar je prije urušavanja bio recentno restauriran i prezentiran s izvornom polikromijom.³³⁰ Nakon što je oltar izvučen iz depoa Restauratorskog centra u Ludbregu, restauratorske radove na skulpturama i dekorativnim elementima provodila je privatna radionica *DOK-ART* u Zagrebu. Radovi koji su obavljani obuhvaćali su pripremne radove, preventivno podljepljivanje odvojenih dijelova od cjeline, pakiranje i transport, podljepljivanje odvojenih dijelova od cjeline, stolarsku sanaciju, zamjenu dotrajalih dijelova, krediranje osnove, retuširanje polikromije i pozlate, transport i montažu te izradu izvješća s pripadajućom fotodokumentacijom.³³¹ Oltar je montiran na izvorno mjesto u ljeto 2013. godine.

³²⁷ Jelena Spevec, »Izvješće sa sastanka«, 2008., str. 1.

³²⁸ Isto, str. 1.

³²⁹ Isto, str. 1.

³³⁰ Isto, str. 1.

³³¹ *Blagoslov oltara Sv. Antuna Padovanskog*, http://www.zupa-svetijurajnbregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=404:blagoslov-oltara-sv-antuna-padovanskog&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 16. lipnja 2021.).

Slika 81. Oltar Sv. Antuna Padovanskog nakon urušavanja crkve

Slika 82. Skulptura Sv. Antuna Padovanskog tijekom restauratorsko-konzervatorskih radova

Slika 83. Kristov monogram na stipesu oltara tijekom restauratorsko-konzervatorskih radova

Slika 84. Oltar Sv. Antuna Padovanskog nakon restauratorsko-konzervatorskih radova na izvornoj poziciji (snimljeno 2020.)

5.9 Radovi na oltaru Sv. Križa

Oltar Sv. Križa nakon urušavanja zvonika nalazio se u natkrivenom dijelu, pa je tako bio zaštićen od izravnog djelovanja oborinskih voda.³³² Mehanička oštećenja koja je oltar pretrpio stoga su bila minimalna i vidljiva samo u zoni vijenca. Restauriran je i prezentiran s izvornom polikromijom.³³³ Izvorna polikromija i pozlata nisu bila oštećena uslijed djelovanja oborinskih voda, a oltar je također recentno bio restauriran i prezentiran s izvornom polikromijom.³³⁴ Oltar je također bio restauriran u privatnoj restauratorskoj radionici *DOK-ART* u Zagrebu. Tijekom restauratorskih radova mjestimično su zatečeni naknadni preslici. Pojedini elementi oltara u potpunosti su nedostajali, primjerice drveni sokl sa stipesa te prsti na rukama skulptura. Donji dio stipesa bio je u potpunosti uništen, a dijelovi draperija i ruku sa skulptura bili su odlomljeni. Prilikom demontaže oltara iz crkve neki dijelovi su izgubljeni. Navedene dijelove koji su nedostajali bilo je potrebno rekonstruirati, a rekonstrukcija se izvodila u lipovom drvu i balzi. Dijelovi koji su bili uništeni i dotrajali također su rekonstruirani istom tehnikom. Nakon što su ti dijelovi rekonstruirani, bilo ih je potrebno kredirati i bolusirati. U međuvremenu je pozlata bila očišćena, a potom je, uz polikromirane dijelove, retuširana. Oltar je montiran na izvorno mjesto 16. i 17. prosinca 2014. godine.³³⁵

³³² Jelena Spevec, »Izvješće sa sastanka«, 2008., str. 2.

³³³ Isto, str. 2.

³³⁴ Isto, str. 2.

³³⁵ *Blagoslov oltara Sv. Križa*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=548:blagoslov-oltara-sv-kria&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 16. lipnja 2021.).

Slika 85. Detalj oštećenja drvenog nosača u zoni atike oltara Sv. Križa

Slika 86. Detalj oštećenja anđela u zoni atike oltara Sv. Križa

Slika 87. Detalj rekonstrukcije nedostajućih dijelova skulpture anđela

Slika 88. Skulptura anđela s retuširanim elementima u restauratorskoj radionici

Slika 89. Proces montiranja oltara na izvornu poziciju (snimljeno 2014.)

Slika 90. Proces montiranja oltara na izvornu poziciju pri kraju radova (snimljeno 2014.)

Slika 91. Oltar Sv. Križa nakon restauratorsko-konzervatorskih radova na izvornome mjestu (snimljeno 2020.)

5.10 Radovi na oltaru Majke Božje Lurdske (Sv. Blaža)

Oltar Majke Božje Lurdske većim je dijelom bio natkriven i zaštićen od atmosferilija, a pretrpio je mehanička oštećenja nastala uslijed urušavanja zvonika, što je rezultiralo odlomljenim dijelovima u zoni atike i vijenca.³³⁶ Oltar je nedavno prije urušavanja zvonika bio restauriran i prezentiran s izvornom polikromijom.³³⁷ Nakon što je demontiran prošao je niz preventivnih konzervatorskih radova u Restauratorskom centru u Ludbregu. Restauratorske radove preuzela je 2012. godine privatna restauratorska radionica *DOK-ART* sa sjedištem u Zagrebu. Nakon posljednjeg restauriranja iz 1999. godine oltaru je vraćen izgled s marmorizacijom iz XVIII. stoljeća, što podrazumijeva izvornu zelenu boju, crvene stupove i pilastre, tamnije crveno razlomljeno gređe i okvir niše te tamniju crno-crveno-smeđu marmorizaciju stipesa.³³⁸ Restauratorski radovi iz 2012. godine poštivali su tu intervenciju i te su boje marmorizacije ostavljene. Odvojeni dijelovi skulptura (anđeoske glave) i dio antependija podlijepljeni su, kredirani i repolikromirani, a oni dijelovi koji su nedostajali (detalji pilastara, baza stupova, dijelovi draperija na skulpturama) rekonstruirani su u zamjenskom drvu, a potom su prošli proces repolikromacije i ponovnog pozlaćivanja ili posrebrenja.³³⁹

³³⁶ Jelena Spevec, »Izvješće sa sastanka«, 2008., str. 2.

³³⁷ Isto, str. 1.

³³⁸ Andrej Dokić, »Prijedlog konzervatorsko-restauratorskih radova na oltaru Majke Božje Lurdske iz Župne crkve sv. Jurja na Bregu«, Zagreb, 2012., str. 2.

³³⁹ *Bočni oltar Blažene Djevice Marije, Majke Božje, sv. Juraj na Bregu, Lopatinec, 2012.*, <http://www.dok-art-restauriranje.hr/Bocni-oltar-Blazene-Djevice-Marije-Majke-Bozje-sv-Juraj-na-Bregu-Lopatinec-2012-S19774> (pregledano 1. srpnja 2021.).

Slika 92. Detalj rekonstrukcije stupa u zamjenskom drvu u restauratorskoj radionici

Slika 93 a-d. Montaža oltara Majke Božje Lurdske na izvornu poziciju

5.11 Radovi na propovjedaonici

Prvo restauriranje inventara u crkvi zabilježeno je 1895. godine.³⁴⁰ Sljedeći konzervatorsko-restauratorski radovi obavljani su 1990-ih godina na drvenom inventaru crkve, uključujući i propovjedaonicu, zahvaljujući sredstvima koja je osigurao privatni donator iz Lopatina.³⁴¹ Velimir Ivezić, privatni restaurator iz Varaždina, proveo je konzervatorsko-restauratorska istraživanja i potom je izveo radove na inventaru.³⁴² U sljedećem restauriranju koje se odvijalo 2000. godine uklonjeni su preslici nastali u XIX.

³⁴⁰ *Blagoslov obnovljene propovjedaonice*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=580:blagoslov-obnovljene-propovjedaonice&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 2. srpnja 2021.).

³⁴¹ Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja«, 2011., str. 15.

³⁴² Isto, str. 15.

stoljeću, naknadni preslici i intervencije.³⁴³ Nakon urušavanja crkve drveni inventar (oltari i propovjedaonica) bio je premješten u privremeno organizirane depoe u društvenom domu u Lopatincu i u staroj školi u Dragoslavcu.³⁴⁴

U opisu zatečenog stanja propovjedaonice spominju se mehanička oštećenja koja su najviše bila vidljiva na ogradi i gazištu stubišta te na volutama baldahina i oštećenja koja su nastala posljedično zbog mikroklimatskih uvjeta unutar porušene crkve.³⁴⁵ Zbog utjecaja vlage odvojio se pozlaćeni sloj od drvenog nosioca na pojedinim skulpturama na propovjedaonici.³⁴⁶ Vlaga je štetno utjecala i na drveni nositelj tijela propovjedaonice, to jest mjestimično se zbog vlage odvajao slikani sloj s kredno-tutkalnom osnovom.³⁴⁷ Konzervatorsko-restauratorske radove odobrio je Konzervatorski odjel u Varaždinu, što je vidljivo iz rješenja za prethodno odobrenje upućeno Obrtu za restauriranje umjetnina *DOK-ART* iz Zagreba.³⁴⁸ Radovi su se trebali odvijati prema prijedlogu prethodnih konzervatorsko-restauratorskih istraživanja.³⁴⁹ Naposljetku su radove obavljali djelatnici Hrvatskog restauratorskog zavoda, odnosno Restauratorskog centra u Ludbregu i Konzervatorskog odjela u Varaždinu. Najprije je obavljena detaljna fotodokumentacija propovjedaonice.³⁵⁰ Prilikom demontiranja propovjedaonice iz porušene crkve propovjedaonica je na licu mjesta obilježena oznakama kako bi se kasnije lakše identificirala.³⁵¹ Nakon demontaže propovjedaonice na oštećenim skulpturama i polikromiranim dijelovima izvedena je konzervatorska intervencija postavljanjem zaštitnog sloja japanskog papira.³⁵² Japanski papir

³⁴³ *Blagoslov obnovljene propovjedaonice*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=580:blagoslov-obnovljene-propovjedaonice&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 2. srpnja 2021.).

³⁴⁴ Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja«, 2011., str. 25.

³⁴⁵ *Blagoslov obnovljene propovjedaonice*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=580:blagoslov-obnovljene-propovjedaonice&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 2. srpnja 2021.).

³⁴⁶ Isto.

³⁴⁷ Isto.

³⁴⁸ N.N., »Rješenje za izdavanje prethodnog odobrenja za konzervatorsko-restauratorska istraživanja na oltarima sv. Antuna Padovanskog, Majke Božje, sv. Križa i propovjedaonici iz crkve sv. Jurja na Bregu«, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Varaždinu, Varaždin, 2011., str. 1.

³⁴⁹ Isto, str. 1.

³⁵⁰ *Blagoslov obnovljene propovjedaonice*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=580:blagoslov-obnovljene-propovjedaonice&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 2. srpnja 2021.).

³⁵¹ Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja«, 2011., str. 22.

³⁵² *Blagoslov obnovljene propovjedaonice*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=580:blagoslov-obnovljene-propovjedaonice&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 2. srpnja 2021.).

u tom je slučaju spriječio odvajanje polikromiranog sloja od drvenog nosioca.³⁵³ Sloj japanskog papira kasnije je uklonjen pomoću etilnog alkohola.³⁵⁴

Slika 94. Postavljanje japanskog papira na oštećeni dio skulpture

Oni dijelovi polikromije koji su se odvojili od drvenog nosioca kasnije su podlijepljeni injektiranjem otopine plextola u vodi ispod odignutog sloja.³⁵⁵ Nakon što su se podlijepljeni dijelovi osušili, sljedeći korak bio je čišćenje pozlate. Na onim dijelovima skulptura gdje u potpunosti izostaju pozlata i kredna osnova sanacija se obavljala pomoću kitanja u posebnim omjerima.³⁵⁶ Propovjedaonica je ponovno montirana u crkvu 2015. godine.³⁵⁷

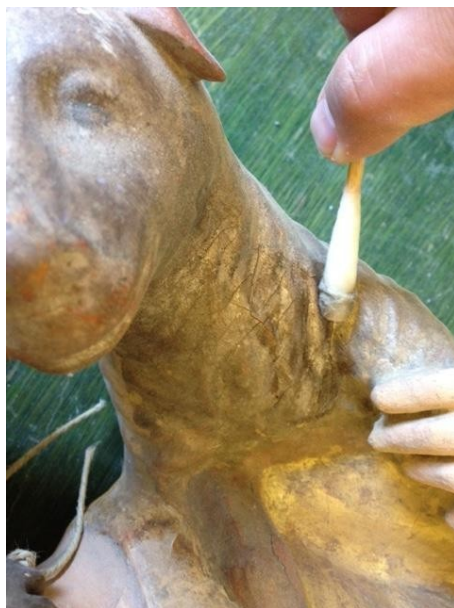
³⁵³ Isto.

³⁵⁴ Isto.

³⁵⁵ Isto.

³⁵⁶ Isto.

³⁵⁷ Isto.

Slika 95. Čišćenje pozlate

Slika 96. Nanošenje novog sloja kita na oštećene dijelove skulpture

Slika 97. Propovjedaonica nakon restauratorsko-konzervatorskih radova na izvornoj poziciji (snimljeno 2020.)

5.12 Radovi na zidnim oslicima

Usljed urušavanja zvonika crkve na svetište i lađu u potpunosti i nepovratno su uništeni zidni oslici u svetištu, a oni u lađi teško su stradali.³⁵⁸ Djelatnici Hrvatskog restauratorskog zavoda sa sjedištem u Zagrebu (Teodora Kučinac i Ivan Srša) te konzervatori iz Konzervatorskog odjela u Varaždinu (Iva Golenko i Marjana Korunek) pregledali su na zamolbu izvođača radova *Čakovecstan* stanje žbuke i zidnih oslika na trijumfalnom luku, u gornjim dijelovima zidova lađe te na ostacima svoda u traveju pored trijumfalnog luka.³⁵⁹ Djelatnici su utvrdili da bi se oba slikana medaljona na bočnim zidovima lađe u traveju pored trijumfalnog luka trebali sačuvati i zaštititi, a dijelovi slikane dekoracije koji su se očuvali fragmentarno mogu se odstraniti.³⁶⁰ Svodni medaljon mjestimično je bio oštećen u svojem

³⁵⁸ N.N., »Rješenje za izdavanje prethodnog odobrenja za izvođenje konzervatorsko-restauratorskih radova na zidnom osliku središnjeg traveja lađe župne crkve sv. Jurja u Lopatincu«, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Varaždinu, Varaždin, 2014., str. 2.

³⁵⁹ Ivan Srša, »Izvještaj o pregledu stanja i preporuke za tehničku zaštitu oslikanih medaljona«, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, 2010., str. 1.

³⁶⁰ Isto, str. 1.

sjeverozapadnom dijelu, a otpali dijelovi žbuke pokupljeni su i spremljeni.³⁶¹ Odvajanje zaštićenog sloja obavljeno je pomoću tehnike *stacco*, što podrazumijeva odvajanje slikanog sloja zajedno sa žbukom, a nakon odvajanja medaljona skinut je i dio prihvatnog žbukanog sloja radi smanjenja ukupne težine i lakšeg prijenosa.³⁶²

U 2011. godini doneseno je rješenje za prethodno odobrenje za izvođenje konzervatorsko-restauratorskih radova na zidnom osliku u unutrašnjosti crkve Hrvatskom restauratorskom zavodu (Nike Grškovića 23, Zagreb). Radovi koji su se obavljali na zidnoj slici sa svoda lađe u središnjem traveju 2011. godine na terenu i u radionici obuhvatili su sljedeće: obradu pozadine zidne slike, skidanje *facinga* s površine slike, odstranjivanje preslika, učvršćivanje slikanog sloja, djelomičnu reintegraciju slikanog sloja, pripremu za vraćanje slike *in situ*, pripremu podloge na svodu za vraćanje slike, montiranje zidne slike i učvršćivanje, usklađivanje žbuke na svodu sa zidnom slikom skidanje *facinga* s površine zidne slike i na kraju korekcije bojanog sloja na spojevima.³⁶³

Vraćanje zidne slike *in situ* naposljetku nije bilo uspješno iz više razloga, stoga je ona vraćena u Hrvatski restauratorski zavod.³⁶⁴ Ondje su novi slojevi međusobno povezani pomoću nove tehnologije učvršćivanja, no ni taj postupak nije bio odveć uspješan.³⁶⁵ Na mjesto središnjeg medaljona postavljena je replika radi vjernika, a izvorni medaljon je obrađen i pripremljen za prezentaciju.³⁶⁶

U srpnju i kolovozu 2014. godine nastavljeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na zidnom osliku središnjeg traveja lađe, a radove su izvodili stručnjaci Hrvatskog restauratorskog zavoda iz Zagreba.³⁶⁷ Radovi na zidnim i svodnim oslicima obuhvaćali su sljedeće: učvršćivanje žbukanih i slikanih slojeva, uklanjanje nečistoća i naknadnih mrlja od žbuke koje su nastale uslijed građevinske sanacije, reintegraciju i rekonstrukciju slikanog sloja te izradu pisane dokumentacije popraćene fotodokumentacijom.³⁶⁸ Planirano je da se tijekom 2014. godine u potpunosti realiziraju konzervatorsko-restauratorski radovi na svodu središnjeg traveja u lađi i na bočnim zidovima oko i ispod prozora, uključujući i reintegraciju

³⁶¹ Ivan Srša, »Izveštaj o pregledu stanja«, 2010., str. 2.

³⁶² Isto, str. 2.

³⁶³ N.N., »Rješenje za izdavanje prethodnog odobrenja za izvođenje konzervatorsko-restauratorskih radova na zidnom osliku u unutrašnjosti crkve sv. Jurja u Lopatincu«, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Varaždinu, Varaždin, 2011., str. 1.

³⁶⁴ N.N., »Rješenje za izdavanje prethodnog odobrenja«, 2014., str. 2.

³⁶⁵ Isto, str. 2.

³⁶⁶ N.N., »Rješenje za izdavanje prethodnog odobrenja«, 2014., str. 2.

³⁶⁷ N.N., »Rješenje za izdavanje prethodnog odobrenja«, 2014., str. 1.

³⁶⁸ Isto, str. 1.

i rekonstrukciju oslika koji je u međuvremenu bio uklonjen ili oštećen uslijed statičke sanacije.³⁶⁹

Slika 98. Središnji medaljon s Kristovim monogramom prije restauriranja (snimljeno 2014.)

Slika 99. Središnji medaljon s Kristovim monogramom nakon restauriranja (snimljeno 2014.)

³⁶⁹ N.N., »Rješenje za izdavanje prethodnog odobrenja«, 2014., str. 2.

Slika 100. Detalj kartuše prije restauriranja (snimljeno 2014.)

Slika 101. Detalj kartuše nakon restauriranja (snimljeno 2014.)

Iako su konzervatorsko-restauratorski radovi bili predviđeni do kolovoza 2014. godine, dovršeni su u rujnu iste godine. Svi planirani radovi na kraju su i izvedeni, no valja naglasiti da su nestali dijelovi oslika izvođeni pomoću već dostupnih fotografija i pomoću analogije na licu mjesta.³⁷⁰ Oslik nije rađen pomoću šablone nego prostoručno, stoga je takav princip primijenjen i prilikom rekonstrukcije.³⁷¹

³⁷⁰ Završeni radovi na osliku crkve, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=510:zavreni-radovi-na-osliku-crkve&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 5. srpnja 2021.).

³⁷¹ Isto.

Sljedeće su na redu bile zidne slike u svetištu i lađi crkve, a radi se o prikazima *Sv. Katarine*, *Sv. Antuna*, *Sv. Pavla*, *Sv. Petra*, *Sv. Josipa* i *Sv. Barbare* te dvije scene koje su dio veće cjeline koja se protezala uzduž cijele površine zida i nastavljala se na svod.³⁷² Konzervatorsko-restauratorski radovi započeli su u listopadu 2015. godine, a dovršeni su u prosincu iste godine.³⁷³ Navedene zidne slike zatečene su u vrlo lošem stanju s nekoliko slojeva preslika. Teško je bilo odrediti količinu sačuvanog izvornog slikanog sloja zbog preslika koji su se nanosili na mehanička oštećenja u sloju žbuke.³⁷⁴ Sve su scene bile prekrivene slojem prašine i nečistoće te tragovima građevinske žbuke. Žbukani sloj *arriccio* (grubi žbukani podložni sloj zidne slike koji se nanosi izravno na zid³⁷⁵) gotovo se u potpunosti odvojio od zida, a mjestimično je bio i razmrvljen.³⁷⁶ Razmrvljena žbuka uklonjena je i zamijenjena novom vapneno-pješčanom žbukom koja je znatno krupnije granulacije.³⁷⁷ Dublja i plića mehanička oštećenja s površine oslika zapunjena su odgovarajućom žbukom ili kitom, a izvedene su i reintegracija i rekonstrukcija slikanog sloja. Pojedini dijelovi scena (npr. na prikazu *Sv. Barbare*) lazurno su preslikani reverzibilnom tehnikom kako bi se ujednačili tonovi i cjelokupni dojam scene.³⁷⁸

³⁷² Radovi na zidnim slikama na bočnim zidovima, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=642:radovi-na-zidnim-slikama-na-bočnim-zidovima&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 6. srpnja 2021.).

³⁷³ Isto.

³⁷⁴ Isto.

³⁷⁵ Pojmovnik, <https://www.hrz.hr/index.php/pojmovnik#a1> (pregledano 6. srpnja 2021.).

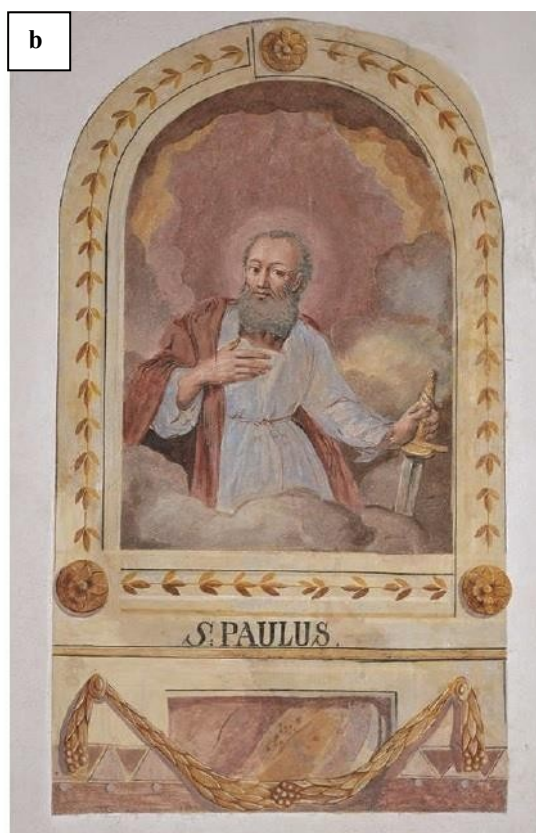
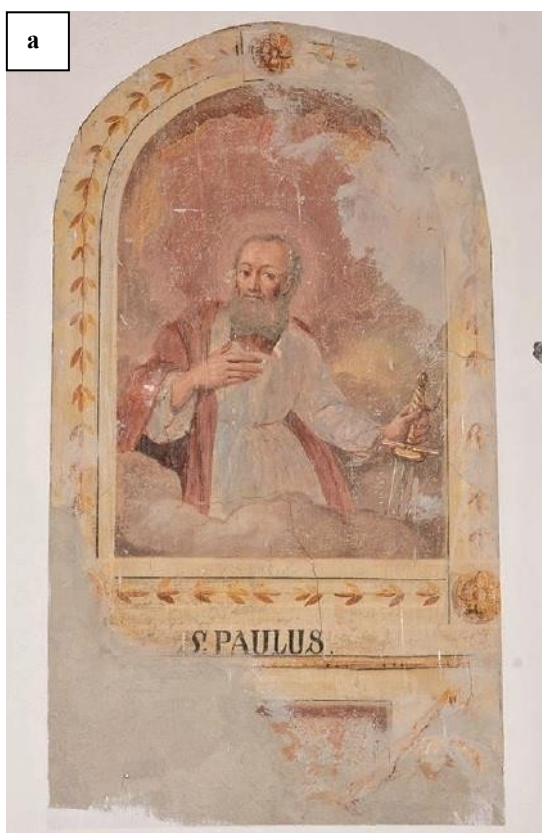
³⁷⁶ Radovi na zidnim slikama na bočnim zidovima, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=642:radovi-na-zidnim-slikama-na-bočnim-zidovima&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 6. srpnja 2021.).

³⁷⁷ Isto.

³⁷⁸ Isto.

Slika 102 a-b. Zidna slika Sv. Barbare prije i nakon restauriranja (snimljeno 2015.)

Slika 103 a-b. Zidna slika Sv. Pavla prije i nakon restauriranja (snimljeno 2015.)

Krajem veljače 2017. godine započeli su konzervatorsko-restauratorski radovi na zidnim oslicima na svodu iznad pjevališta, a trajali su do kraja ožujka iste godine. Obuhvaćali su sljedeće radove: fotodokumentaciju zatečenog stanja, preventivno učvršćivanje žbuknog i slikanog sloja³⁷⁹, rekonstrukciju slikanog sloja, zapunjavanje nedostajućih dijelova pomoću grube i fine vapneno-pješčane žbuke te injektiranje žbukanih slojeva.³⁸⁰ Uklonjeni su slojevi čađe i prljavštine i tako je vraćen izvorni tonaliteta zidnih oslika, a nedostajući dijelovi žbuknog sloja rekonstruirani su pomoću pješčane žbuke.³⁸¹ Nedostajući slikani dijelovi izvedeni su pomoću akrilnih boja.³⁸²

Usporedbom zidnog oslika u svetištu vidljivog na fotografiji snimljenoj sredinom XX. stoljeća, s fotografijom zidnog oslika u svetištu iz 2005. godine koje je snimila dr. sc. Martina Ožanić vidljivo je da je u jednom periodu zasigurno došlo do naknadnog preslika. Moguće je da je do toga došlo prilikom jednog od restauratorskih zahvata u XX. stoljeću, no do tog podatka nisam došla.

³⁷⁹ *Kratki izvještaj o izvedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima na zidnim slikama iznad pjevališta*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=788:kratki-izvjetaj-o-izvedenim-konzervatorsko-restauratorskim-radovima-na-zidnim-slikama-iznad-pjevalita&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 6. srpnja 2021.).

³⁸⁰ *Konzervatorsko-restauratorski radovi u crkvi*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=779:konzervatorsko-restauratorski-radovi-u-crkvi&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 6. srpnja 2021.).

³⁸¹ *Kratki izvještaj o izvedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima na zidnim slikama iznad pjevališta*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=788:kratki-izvjetaj-o-izvedenim-konzervatorsko-restauratorskim-radovima-na-zidnim-slikama-iznad-pjevalita&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 6. srpnja 2021.).

³⁸² Isto.

Slika 104. Zidni oslik svetišta snimljen sredinom XX. stoljeća

Slika 105. Zidni oslik svetišta snimljen 2005. godine

5.13 Sažetak konzervatorsko-restauratorskih radova provedenih nakon urušavanja zvonika i crkve 2008. godine

Nakon urušavanja zvonika i crkve 4. lipnja 2008. godine najprije je odstranjen sav urušeni materijal iz unutrašnjosti i okoline crkve. Preostali dijelovi osigurani su od daljnjeg propadanja kako bi mogli dočekati daljnje restauratorske i rekonstrukcijske radove. Zatim se crkva morala stabilizirati i njezina unutrašnjost zaštititi od štetnog djelovanja atmosferilija. Sav pokretni inventar koji uključuje bočne oltare, glavni oltar i propovjedaonicu izvučen je iz ruševina, deponiran te prošao niz preventivnih konzervatorskih radova. Crkva i zvonik u međuvremenu su restaurirani i rekonstruirani, a potom su inventar i zidne slike prošle konzervatorsko-restauratorske zahvate kako bi se mogli vratiti u unutrašnjost crkve. Dio cinktora je restauriran, no radovi u vremenu pisanja ovoga rada još uvijek traju. Naglasak prilikom restauriranja i rekonstruiranja pritom se uvijek stavljao na vraćanje u „prvotno stanje“. Kategorija „prvotnoga stanja“ pojavljuje se sredinom XIX. stoljeća kada je francuski

arhitekt Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc restaurirao parišku katedralu Notre-Dame.³⁸³ U tom je zahvatu rekonstruirao dijelove koji su nedostajali držeći da bi se sve oštećene zgrade trebale vratiti u svoje najbolje moguće stanje, tj. u „prvotno stanje“. Njemu se u tom pogledu protivio britanski estetičar i sociolog John Ruskin koji je svaku rekonstrukciju i restauriranje držao lažnom.³⁸⁴ Za njega su najvrjedniji dijelovi upravo oni izvorni i smatra da gubljenjem tog sloja predmet gubi svoj smisao.³⁸⁵ Talijanski arhitekt i povjesničar umjetnosti Camillo Boito smatrao je da je spomenik dokument i naglašavao je potrebu za jasnom distinkcijom izvornika i restauriranog ili rekonstruiranog dijela jer je samo tada dokument iskren.³⁸⁶ Boitovo stajalište moglo bi se okarakterizirati kao balans između Viollet-le-Ducova i Ruskinova mišljenja. Suvremena restauratorsko-konzervatorska praksa obuhvaća interdisciplinarni pristup problemu, a u slučaju crkve Sv. Jurja na Bregu praksa koja je primijenjena najviše odgovara Viollet-le-Ducovoj teoriji, prilagođena tradicionalnoj hrvatskoj restauratorskoj službi XX. stoljeća.

Što se tiče restauriranja inventara, restauratori i konzervatori našli su se pred brojnim izazovima. Jedan od njih podrazumijeva problematiku prethodnih restauratorskih zahvata od kojih su se neki smatrali nestručnima, a tu se postavilo pitanje kako prezentirati određene povijesne slojeve. Konkretni primjer su skulpture Sv. Joakima i Sv. Ane s glavnog oltara. Nakon što su skulpture 2011. godine postavljene na svoje izvorno mjesto na glavnom oltaru na skulpturi Sv. Ane prevladavala je puncirana i patinirana pozlata iz 1895. godine, na marami je prezentirana pozlata iz 1790. godine, a na tunicama i unutarnjoj strani plašta prezentiran je rezultat rekonstrukcije iz 1997. godine.³⁸⁷ Jedini novi dio pozlate iz 2011. godine bio je vidljiv na donjem dijelu haljine. Odjeća na skulpturi Sv. Joakima u potpunosti je restaurirana i dodana je nova pozlata iz 2011. godine i time su sve ranije intervencije prekrivene. U trenutku njihova postavljanja na izvornu poziciju, vjernici su izrazili nezadovoljstvo jer su smatrali da bi se skulpture trebale „više isticati“, što na koncu znači da bi se prethodne intervencije prezentirane na skulpturi Sv. Ane trebale uskladiti sa skulpturom Sv. Joakima i prekriti novom pozlatom. Vjernici su također zahtijevali novu pozlatu na tabernakulu glavnog oltara jer bi on zbog svoje simboličke vrijednosti trebao biti najsjajniji, a ujedno su zatražili i novo posrebljenje stiliziranih zraka sunčeve svjetlosti koje okružuju

³⁸³ Salvador Muñoz Viñas, *Contemporary theory of conservation*, Oxford, Burlington MA: Elsevier Butterworth-Heinemann, 2005., str. 4.

³⁸⁴ Isto, str. 4.

³⁸⁵ Isto, str. 4.

³⁸⁶ Isto, str. 4.

³⁸⁷ Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015., str. 143.

Kristov monogram na tabernakulu.³⁸⁸ Stručnjaci su naposljetku odlučili da će se pozlate na skulpturi Sv. Joakima uskladiti s očuvanom pozlatom na skulpturi Sv. Ane, a na tabernakulu i rezbarenim zrakama oko Kristova monograma izvedene su nova pozlata i posrebrjenje prema zahtjevu vjernika.³⁸⁹ U ovom slučaju javio se problem prezentacije i interpretacije restauriranih i rekonstruiranih cjelina, a problem je na kraju riješen kompromisno. S obzirom na to da je jedan od ciljeva stručnjaka Hrvatskog restauratorskog zavoda očuvati i prezentirati pokretna i nepokretna kulturna dobra, u ovom su se slučaju našli pred izazovom vjernika koji su tražili da se uvažavaju i njihovi zahtjevi. Vjernici su ti koji redovito „konzumiraju“ sva umjetnička djela prezentirana u crkvi i sasvim je logično da su mišljenja da se uvažavaju i njihovi zahtjevi, no ipak smatram da bi se prvenstveno trebala slušati riječ struke koja se trudi da se umjetnost i svi njezini povijesni slojevi očuvaju.

³⁸⁸ Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu«, 2015. str., 143.

³⁸⁹ Isto, str. 144.

6. Zaključak

Crkva Sv. Jurja na Bregu i njezin razvoj od prvotne kapele Majke Božje Loretske do župne crkve moguće je pratiti u periodu od 1739. godine do otprilike 1779. godine pomoću kanonskih vizitacija. Crkva i zid cinktora podizani su u periodu od 1739. do otprilike 1779. godine, a cinktor je nadograđen u periodu prije 1768. godine. Obnova crkve odvijala se u periodu između 1774. i 1779. godine kada crkva i cinktor dobivaju nova pročelja koja svojim stilskim obilježjima podsjećaju na štajersku graditeljsku tradiciju (utjecaj radionice Stengg iz Graza te radionica Josepha Hoffera i Johanna Fuchsa iz Maribora). Zbog urušavanja crkve i zvonika 2008. godine izgubljen je dio povijesnog, izvornog sloja arhitekture, no cilj je stručnjaka bio maksimalno očuvanje povijesnih materijala i njihovo ponovno korištenje prilikom rekonstrukcije, posebice kod zvonika. Zvonik crkve Sv. Jurja na Bregu u Lopatincu ima veliku simboličku vrijednost među mještanima i oni su s razlogom postavljali pitanja o njegovoj rekonstrukciji, sumnjajući pritom da je rekonstruirani zvonik naizgled niži od ranijega. Još uvijek nije utvrđen krivac za njegovo urušavanje na crkvu i čeka se presuda, no prema svim dostupnim informacijama kriva je najvjerojatnije nepažnja nadležnih za hidroizolacijske radove započete 2007. godine.

Prilikom rekonstruiranja glavnog oltara crkve, djelatnici Hrvatskog restauratorskog zavoda u Zagrebu, Restauratorskog odjela u Varaždinu i Restauratorskog centra u Ludbregu naišli su na sukob mišljenja župnika i mještana koji su zahtijevali ubrzano restauriranje i rekonstrukciju oltara u privatnoj restauratorskoj radionici. S obzirom na to da je Hrvatski restauratorski zavod krovna institucija koja donosi takve odluke, glavni oltar i ostatak inventara rekonstruirani su i restaurirani u skladu sa zakonom krovne institucije. Do kompromisa je došlo na primjeru pozlata na skulpturama Sv. Joakima, Sv. Ane i tabernakula na glavnom oltaru. Pozlata na skulpturi Sv. Joakima usklađena je s očuvanom, ranijom pozlatom na skulpturi Sv. Ane, dok su nova pozlata i posrebrjenje na zahtjev vjernika izvedeni na tabernakulu i rezbarenim zrakama Sunca koje okružuju Kristov monogram. Restauriranje cinktora još je uvijek u tijeku, no zasad se izvode s istim ciljem kao i restauriranje crkve i rekonstruiranje zvonika – očuvati što je više moguće povijesnog materijala i shodno tome izvesti rekonstrukciju.

8. Popis slikovnih priloga

Slika 1. Pročelje crkve Sv. Jurja na Bregu u Lopatincu (izvor: <https://tinyurl.com/44znm2j>)

Slika 2. Pročelje crkve Mariatrost u Grazu (izvor: <https://tinyurl.com/2p9dzhyb>)

Slika 3. Pročelje crkve Milosrdne braće u Grazu (izvor: <https://tinyurl.com/ysetak7n>)

Slika 4. Pročelje crkve u Sladkoj Gori (izvor: <https://tinyurl.com/mryjh3uf>)

Slika 5. Pročelje crkve St. Johann im Saggautal (izvor: <https://tinyurl.com/3y2sxfu9>)

Slika 6. Pročelje crkve Sv. Franje Ksaverskog u Zagrebu (izvor: <https://tinyurl.com/2p8hta7u>)

Slika 7. Detalj crkve Sv. Marije Jeruzalemske s cinktorom u Trškom Vrhu (izvor: <https://tinyurl.com/bde556wt>)

Slika 8. Prikaz naselja Lopatinec na mapi, ilustracija preuzeta iz: Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočki, »Elaborat zatečenog stanja inventara Crkve Sv. Jurja na Bregu u Lopatincu«, Hrvatski restauratorski zavod, rujan 2011., str. 4

Slika 9. Tlocrt crkve Sv. Jurja na Bregu i cinktora, ilustracija preuzeta iz: Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu u Lopatincu: razvoj sklopa i podrijetlo stilskog rješenja«, u Peristil 57 (2014.), str. 66

Slika 10. Pogled na crkvu i cinktor iz zraka (izvor: <https://tinyurl.com/3vz2rjz5>)

Slika 11. Pročelje crkve prije urušavanja 2008. godine sa skulpturama, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 12. Sv. Sebastijan, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 13. Sv. Juraj, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 14. Sv. Florijan, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 15. Pročelje crkve nakon urušavanja 2008. godine, snimila Asja Bedić 2020.

Slika 16. Portal cinktora sa skulpturom Majke Božje Loretske, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 17. Portal cinktora sa slijepim kulama, snimila Asja Bedić 2020.

Slika 18. Pogled na cinktor s unutarnje strane dvorišta, snimila Asja Bedić 2021.

Slika 19. Natpis na zvoniku s uklesanom godinom pregradnje (1777.), snimio Petar Puhmajer 2003.

Slika 20. Glavni oltar, fotografija preuzeta iz: Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočki, »Elaborat zatečenog stanja inventara Crkve Sv. Jurja na Bregu u Lopatincu«, Hrvatski restauratorski zavod, rujan 2011., str. 8

Slika 21. Oltar Sv. Antuna Padovanskog, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 22. Oltar Sv. Blaža, snimila Asja Bedić 2020.

Slika 23. Oltar Gospe Lurdske prije urušavanja 2008. godine, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 24. Oltar Sv. Križa, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 25. Propovjedaonica, snimila Asja Bedić 2020.

Slika 26. Detalji propovjedaonice, snimila Asja Bedić 2020.

Slika 27. Pjevalište s orguljama, snimila Asja Bedić 2021.

Slika 28. Detalj orgulja 1, snimila Asja Bedić 2021.

Slika 29. Detalj orgulja 2, snimila Asja Bedić 2021.

Slika 30. Silazak Duha Svetoga, snimila Asja Bedić 2021.

Slika 31. Sv. Apolonija, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 32. Sv. Cecilija, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 33. Sv. Stjepan, snimila Asja Bedić 2021.

Slika 34. Sv. Ladislav, snimila Asja Bedić 2021.

Slika 35. Krštenje Kristovo, snimila Asja Bedić 2021.

Slika 36. Sv. Ivan Nepomuk, snimila Asja Bedić 2021.

Slika 37. Kristov monogram, snimila Asja Bedić 2021.

Slika 38. Sv. Ambrozije, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 39. Sv. Augustin, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 40. Marijin monogram, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 41. Sv. Grgur, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 42. Sv. Jeronim, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 43. Refugium Peccatorum, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 44. Uznesenje Bogorodice, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 45. Sv. Matej, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 46. Sv. Ivan, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 47. Iluzionistički oslik između Uznesenja Bogorodice, Sv. Mateja i Sv. Ivana, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 48. Presveto Trojstvo, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 49. Sv. Marko, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 50. Sv. Luka, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 51. Iluzionistički oslik između Presvetoga Trojstva, Sv. Marka i Sv. Luke, snimila Martina Ožanić 2005.

Slika 52. Sv. Barbara (izvor: <https://tinyurl.com/yckv5pyj>)

Slika 53. Sv. Josip, snimila Asja Bedić 2021.

Slika 54. Sv. Petar, snimila Asja Bedić 2021.

Slika 55. Sv. Katarina, snimila Asja Bedić 2021.

Slika 56. Sv. Antun, snimila Asja Bedić 2021.

Slika 57. Sv. Pavao, snimila Asja Bedić 2021.

Slika 58. Shema pozicije zidnih oslika, izradila Asja Bedić, tlocrt preuzet iz: Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu u Lopatincu: razvoj sklopa i podrijetlo stilskog rješenja«, u Peristil 57 (2014.), str. 66

Slika 59. Hidroizolacijski radovi prije urušavanja, fotografija preuzeta iz: Velimir Pavlic, Ana Špišić, »Osiguranje i privremena konzervacija urušene crkve sv. Jurja na Bregu«, u: Tehnički glasnik Vol. 4, No.1-2 (2010.), str. 27

Slika 60. Pogled na urušeni zvonik i crkvu iz zraka (izvor: <https://tinyurl.com/mrx35ru5>)

Slika 61. Pogled na urušen zvonik i svetište (izvor: <https://tinyurl.com/5dffbr9s>)

Slika 62. Pogled na urušeno svetište iz unutrašnjosti crkve, preuzeto iz: Venija Bobnjarić-Vučković, »Izvješće o provedenim radovima evakuacije i zbrinjavanja inventara iz crkve Sv. Jurja Mučenika u Lopatincu«, Hrvatski restauratorski zavod, Restauratorski centar Ludbreg, s.a., str. 2

Slika 63. Uklanjanje urušenog materijala, preuzeto iz: Velimir Pavlic, Ana Špišić, »Osiguranje i privremena konzervacija urušene crkve sv. Jurja na Bregu«, u: Tehnički glasnik Vol. 4, No.1-2 (2010.), str., 27

Slika 64. Podupiranje trijumfalnog luka i pridržanje zidova svetišta, preuzeto iz: Velimir Pavlic, Ana Špišić, »Osiguranje i privremena konzervacija urušene crkve sv. Jurja na Bregu«, u: Tehnički glasnik Vol. 4, No.1-2 (2010.), str. 27

Slika 65. Prva misa održana nakon djelomično rekonstruirane crkve i pogled na privremeno rješenje umjesto glavnog oltara (izvor: <https://tinyurl.com/ycknzzvn>)

Slika 66. Djelomično rekonstruiran zvonik (izvor: <https://tinyurl.com/mtnjpkfj>)

Slika 67. Rekonstruiran zvonik i postavljanje zvona (izvor: <https://tinyurl.com/2p9bfvpk>)

Slika 68. Originalan natpis na zvoniku, snimio Petar Puhmajer 2003.

Slika 69. Replika natpisa na zvoniku (izvor: <https://tinyurl.com/mtnjpkfj>)

Slika 70. Oštećenje na cinktoru (izvor: <https://tinyurl.com/5dffbr9s>)

Slika 71. Pogled na zid i slijepu kulu cinktora čiji su radovi još u tijeku, snimila Asja Bedić 2021.

Slika 72. Oštećeni dio cinktora čiji su radovi još uvijek u tijeku, snimila Asja Bedić 2021.

Slika 73. Izvlačenje inventara iz ruševina crkve, preuzeto iz: Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočki, »Elaborat zatečenog stanja inventara Crkve Sv. Jurja na Bregu u Lopatincu«, Hrvatski restauratorski zavod, rujan 2011., str. 21

Slika 74. Demontaža preostalog inventara iz ruševina crkve, preuzeto iz: Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočki, »Elaborat zatečenog stanja inventara Crkve Sv. Jurja na Bregu u Lopatincu«, Hrvatski restauratorski zavod, rujan 2011., str. 21

Slika 75. Uklanjanje naslaga prašine, prljavštine i šute, preuzeto iz: Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočki, »Elaborat zatečenog stanja inventara Crkve Sv. Jurja na Bregu u Lopatincu«, Hrvatski restauratorski zavod, rujan 2011., str. 22

Slika 76. Dio inventara smješten u depou Restauratorskog centra u Ludbregu, preuzeto iz: Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočki, »Elaborat zatečenog stanja inventara Crkve Sv. Jurja na Bregu u Lopatincu«, Hrvatski restauratorski zavod, rujan 2011., str. 24

Slika 77. Radovi na inventaru u depou Restauratorskog centra Ludbreg, preuzeto iz: Venija Bobnjarić-Vučković, »Inventar crkve Sv. Jurja Mučenika (4 oltara i propovjedaonica)«, Konzervatorski odjel u Varaždinu, 2011., str. 2

Slika 78. Skulptura Sv. Jurja na konju s atike glavnog oltara nakon grupiranja dijelova u cjelinu, preuzeto iz: Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu i povijest njegovih oblikovnih koncepcija – problemi konzervatorsko-restauratorske interpretacije«, 2015., str. 134

Slika 79. Restaurirani glavni oltar nakon montiranja na izvornu poziciju, preuzeto iz: Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu i povijest njegovih oblikovnih koncepcija – problemi konzervatorsko-restauratorske interpretacije«, 2015., str. 141

Slika 80. Restaurirani tabernakul nakon montiranja na izvornu poziciju, preuzeto iz: Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu i povijest njegovih oblikovnih koncepcija – problemi konzervatorsko-restauratorske interpretacije«, 2015., str. 142

Slika 81. Oltar Sv. Antuna Padovanskog nakon urušavanja crkve, Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja inventara Crkve Sv. Jurja na Bregu u Lopatincu, Mapa III«, Hrvatski restauratorski zavod, rujan 2011., str. 12

Slika 82. Skulptura Sv. Antuna Padovanskog tijekom restauratorsko-konzervatorskih radova (izvor: <https://tinyurl.com/2p9aww6a>)

Slika 83. Kristov monogram na stipesu oltara tijekom restauratorsko-konzervatorskih radova (izvor: <https://tinyurl.com/2p9aww6a>)

Slika 84. Oltar Sv. Antuna Padovanskog nakon restauratorsko-konzervatorskih radova na izvornoj poziciji, snimila Asja Bedić 2020.

Slika 85. Detalj oštećenja drvenog nosača u zoni atike oltara Sv. Križa (izvor: <https://tinyurl.com/5as42336>)

Slika 86. Detalj oštećenja anđela u zoni atike oltara Sv. Križa (izvor: <https://tinyurl.com/5as42336>)

Slika 87. Detalj rekonstrukcije nedostajućih dijelova skulpture anđela (izvor: <https://tinyurl.com/5as42336>)

Slika 88. Skulptura anđela s retuširanim elementima u restauratorskoj radionici (izvor: <https://tinyurl.com/5as42336>)

Slika 89. Proces montiranja oltara na izvornu poziciju (izvor: <https://tinyurl.com/5as42336>)

Slika 90. Proces montiranja oltara na izvornu poziciju pri kraju radova (izvor: <https://tinyurl.com/5as42336>)

Slika 91. Oltar Sv. Križa nakon restauratorsko-konzervatorskih radova na izvornoj poziciji, snimila Asja Bedić 2020.

Slika 92. Detalj rekonstrukcije stupa u zamjenskom drvu u restauratorskoj radionici (izvor: <https://tinyurl.com/2p8tad8v>)

Slika 93 a-d. Montaža oltara Majke Božje Lurdske na izvornu poziciju (izvor: <https://tinyurl.com/2p8tad8v>)

Slika 94. Postavljanje japanskog papira na oštećeni dio skulpture (izvor: <https://tinyurl.com/4nk5ztvc>)

Slika 95. Čišćenje pozlate (izvor: <https://tinyurl.com/4nk5ztvc>)

Slika 96. Nanošenje novog sloja kita na oštećene dijelove skulpture (izvor: <https://tinyurl.com/4nk5ztvc>)

Slika 97. Propovjedaonica nakon restauratorsko-konzervatorskih radova na izvornoj poziciji, snimila Asja Bedić 2020.

Slika 98. Središnji medaljon s Kristovim monogramom prije restauriranja (izvor: <https://tinyurl.com/yc8x7d5v>)

Slika 99. Središnji medaljon s Kristovim monogramom nakon restauriranja (izvor: <https://tinyurl.com/yc8x7d5v>)

Slika 100. Detalj kartuše prije restauriranja (izvor: <https://tinyurl.com/yc8x7d5v>)

Slika 101. Detalj kartuše nakon restauriranja (izvor: <https://tinyurl.com/yc8x7d5v>)

Slika 102 a-b. Zidna slika Sv. Barbare prije i nakon restauriranja (izvor: <https://tinyurl.com/yckv5pyj>)

Slika 103 a-b. Zidna slika Sv. Pavla prije i nakon restauriranja (izvor: <https://tinyurl.com/yckv5pyj>)

Slika 104. Zidni oslik svetišta snimljen sredinom XX. stoljeća, preuzeto iz: Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu i povijest njegovih oblikovnih koncepcija – problemi konzervatorsko-restauratorske interpretacije«, 2015., str. 130

Slika 105. Zidni oslik svetišta snimljen 2005. godine, snimila Martina Ožanić 2005.

7. Popis literature

1. Anđelko Badurina, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2006. [1979.]
2. Doris Baričević, »Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske«, u: *Barok i prosvjetiteljstvo*, svezak III., (ur.) Ivan Golub, Zagreb: Školska knjiga, 2003.
3. Biblija. Stari i Novi zavjet, gl. ur. Jure Kaštelan, Bonaventura Duda, Zagreb, Stvarnost, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, 1968., Novi zavjet
4. Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja inventara Crkve Sv. Jurja na Bregu u Lopatincu, Mapa I«, Hrvatski restauratorski zavod, rujan 2011.
5. Venija Bobnjarić-Vučković, Iva Potočnik, »Elaborat zatečenog stanja inventara Crkve Sv. Jurja na Bregu u Lopatincu, Mapa III«, Hrvatski restauratorski zavod, rujan 2011.
6. Venija Bobnjarić-Vučković, »Izvjешće o provedenim radovima evakuacije i zbrinjavanja inventara iz crkve Sv. Jurja Mučenika u Lopatincu«, Hrvatski restauratorski zavod, Restauratorski centar Ludbreg, s.a.
7. Venija Bobnjarić-Vučković, »Inventar crkve Sv. Jurja Mučenika (4 oltara i propovjedaonica)«, Konzervatorski odjel u Varaždinu, 2011.
8. Venija Bobnjarić-Vučković, »Promemorija«, Hrvatski restauratorski zavod, Restauratorski centar Ludbreg, Ludbreg 2009.
9. Dana Buljan Cypryn, »Izvjешće o provedenim konzervatorsko – restauratorskim radovima na tabernakulu glavnog oltara sv. Marije Lauretanske«, Hrvatski restauratorski zavod, veljača 2012.
10. Josip Buturac, »Popis župa Zagrebačke biskupije iz 1334. i 1501. godine«, u: *Starine JAZU*, knj. 59, 1984
11. Lelja Dobronić, »Štovanje Majke Božje Loretske u Hrvatskoj«, u: *Dometi: znanstveno-kulturna smotra Matice hrvatske*, 24 (1991.), 1/3, str. 122-132.
12. Andrej Dokić, »Prijedlog konzervatorsko-restauratorskih radova na oltaru Majke Božje Lurdske iz Župne crkve sv. Jurja na Bregu«, Zagreb, 2012.
13. Iva Golenko, »Rekonstrukcija crkve; Izrada novog križa i jabuke lukovice tornja crkve«, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Varaždinu, Varaždin, prosinac 2010.

14. Anđela Horvat, »Cinktor«, u: Enciklopedija hrvatske umjetnosti, I, (gl. ur.) Žarko Domljan, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1995.
15. Anđela Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međumurju*, Zagreb, Konzervatorski zavod, 1956.
16. Katarina Horvat-Levaj, »Barokna arhitektura«, u: *Hrvatska umjetnost: povijest i spomenici*, (ur.) Milan Pelc, Zagreb: Školska knjiga, 2010.
17. Irena Kraševac, »Kipar Ferdinand Stuflesser. Doprinos tirolskom sakralnom kiparstvu druge polovice 19. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 27 (2003.) str. 231-239
18. Vladimir Marković, »Arhitektura u Hrvatskoj«, u: *Barok i prosvjetiteljstvo*, svezak III., (ur.), Ivan Golub, Zagreb: Školska knjiga, 2003.
19. Stjepan Mesarić, Zlatko Vrzan, D. Mihoci, »Javnost traži odgovorne za tragediju«, u: *Međimurske novine*, Čakovec, 10. lipnja 2008.
20. Marija Mirković, „Ugarski sveci u hrvatskoj likovnoj umjetnosti“, u: *Hrvatska/Mađarska. Stoljetne književne i likovno-umjetničke veze. Horvátország/Magyarország. Évszázados irodalmi és képzőművészeti kapcsolatok*, ur. Jadranka Damjanov, Zagreb: Društvo hrvatskih književnika, 1995.
21. Salvador Muñoz Viñas, *Contemporary theory of conservation*, Oxford, Burlington MA: Elsevier Butterworth-Heinemann, 2005.
22. Velimir Pavlic, Ana Špišić, »Osiguranje i privremena konzervacija urušene crkve sv. Jurja na Bregu«, u: *Tehnički glasnik* Vol. 4, No.1-2 (2010.), str. 23-31.
23. Anđelko Pedišić, »Dokumentacija za prethodno odobrenje za cjelovite konzervatorsko-restauratorske radove na oltaru Sv. Marije Lauretanske iz župne crkve Sv. Jurja Mučenika u Lopatincu«, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb 2011.
24. Anđelko Pedišić, »Loretski kult u Lopatincu i povijest njegovih oblikovnih koncepcija – problemi konzervatorsko-restauratorske interpretacije«, u: *Portal*, 6 (2015.), str. 127-148.
25. Petar Puhmajer, »Cinktor župne crkve u Ludbregu«, u: *Peristil* 50, (2007.), str. 105-118.
26. Petar Puhmajer, Ana Škevin Mikulandra, »Crkva sv. Jurja na Bregu u Lopatincu: razvoj sklopa i podrijetlo stilskog rješenja«, u *Peristil* 57 (2014.), str. 65-79.

27. Jelena Spevec, »Izvješće sa sastanka u Sv. Jurju na Bregu 02.07.2008. godine«, Ludbreg 2008.
28. Ivan Srša, »Izvještaj o pregledu stanja i preporuke za tehničku zaštitu oslikanih medaljona«, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, 2010.
29. Ivan Šaško, „Loretske (lauretanske) litanije. Ljepota teološkoga, pjesničkoga i životnoga sklada“, u: *Živo vrelo. Liturgijsko-pastoralni list*, XXXIV (2017.) 10
30. Ana Škevin Mikulandra, »Lopatinec, crkva sv. Jurja na Bregu – cinktor, Glavni projekt rekonstrukcije cinktora – arhitektonski projekt MAPA 1«, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, siječanj 2015.
31. Danko Šourek, »Loretska (lauretanska) kapela uz crkvu Uznesenja bl. Djevice Marije u Varaždinu«, u: 800 godina Slobodnog kraljevskog grada Varaždina, (ur.) Miroslav Šicel, Slobodan Kaštela, Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad u Varaždinu, 2009., str. 687-704.
32. Ana Špišić, »Lopatinec, župna crkva sv. Jurja – posebni uvjeti vezani za nastavak rekonstrukcije crkve«, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Varaždinu, Varaždin, rujan 2010.
33. Sergej Vrišer, *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem*, Maribor, Založba Obzorja, 1963.
34. Sergej Vrišer, *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem*, Maribor: Založba Obzorja, 1963., str. 98-108; Isti, »Dela štajerskih baročnih kiparjev v Medmurju«, u: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 38 (1967.), str. 144-156.
35. N.N., »Rješenje za izdavanje prethodnog odobrenja za konzervatorsko-restauratorska istraživanja na oltarima sv. Antuna Padovanskog, Majke Božje, sv. Križa i propovjedaonici iz crkve sv. Jurja na Bregu«, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Varaždinu, Varaždin, 2011.
36. N.N., »Rješenje za izdavanje prethodnog odobrenja za izvođenje konzervatorsko-restauratorskih radova na zidnom osliku središnjeg traveja lađe župne crkve sv. Jurja u Lopatincu«, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Varaždinu, Varaždin, 2014.
37. N.N., »Rješenje za izdavanje prethodnog odobrenja za izvođenje konzervatorsko-restauratorskih radova na zidnom osliku u unurašnosti crkve sv. Jurja u Lopatincu«, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Varaždinu, Varaždin, 2011.

38. N.N., »Rješenje za izdavanje prethodnog odobrenja za izvođenje konzervatorsko-restauratorskih radova na zidnom osliku središnjeg traveja lađe župne crkve sv. Jurja u Lopatincu«, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Varaždinu, Varaždin, 2014.
39. N.N., »Rješenje za izdavanje prethodnog odobrenja za realizaciju zahvata rekonstrukcije i obnove Župne crkve Sv. Jurja (...)«, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Varaždinu, Varaždin, srpanj 2010.
40. N.N., »Rješenje žalbe za izdavanjem prethodnog odobrenja za izvoz glavnog oltara župne crkve u Italiju«, Ministarstvo kulture, Zagreb, travanj 2011.
41. N.N., »Obnova glavnog oltara«, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Varaždinu, Varaždin, ožujak 2011.

Internetski izvori:

1. *Blagoslov obnovljene crkve*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=124:blagoslov-obnovljene-crkve&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 21. lipnja 2021.)
2. *Blagoslov obnovljene propovjedaonice*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=580:blagoslov-obnovljene-propovjedaonice&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 2. srpnja 2021.)
3. *Blagoslov oltara Sv. Križa*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=548:blagoslov-oltara-sv-kria&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 16. lipnja 2021.)
4. *Bočni oltar Blažene Djevice Marije, Majke Božje, sv. Juraj na Bregu, Lopatinec, 2012.*, <http://www.dok-art-restauriranje.hr/Bocni-oltar-Blazene-Djevice-Marije-Majke-Bozje-sv-Juraj-na-Bregu-Lopatinec-2012-S19774> (pregledano 1. srpnja 2021.)
5. *Crkveni zvonik u padu urušio pola župne crkve u župi Sveti Juraj na Bregu*, <http://www.ktabkbih.net/info.asp?id=16815&offset=7> (pregledano 13. lipnja 2021.)
6. *Dopis IGH Instituta – 3*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=28:dopis-igh-instituta-3&catid=4:obnova-crkve&Itemid=12 (pregledano 21. lipnja 2021.)

7. *Konzervatorsko-restauratorski radovi u crkvi*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=779:konzervatorsko-restauratorski-radovi-u-crkvi&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 6. srpnja 2021.)
8. *Kratki izvještaj o izvedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima na zidnim slikama iznad pjevališta*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=788:kratki-izvjetaj-o-izvedenim-konzervatorsko-restauratorskim-radovima-na-zidnim-slikama-iznad-pjevalita&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 6. srpnja 2021.)
9. *Kulturna dobra općine Sveti Juraj na Bregu*, <https://bus.hr/hrvatska/kulturna-dobra-opcine-sveti-juraj-na-bregu/> (pregledano 9. kolovoza 2021.)
10. *Kupole*, <http://www.grad.hr/geomteh3d/kupole/kupole.html> (pregledano 20. lipnja 2021.)
11. *Ministarstvo poduprlo hitnu sanaciju crkve Sv. Jurja*, <https://ika.hkm.hr/novosti/ministarstvo-poduprlo-hitnu-sanaciju-crkve-sv-jurja/> (pregledano 13. lipnja 2021.)
12. *Obnova cinktora*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=830:obnova-cinktora&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 22. lipnja 2021.)
13. *Obnova crkve Sveti Juraj na Bregu*, <https://medijmurje.hr/aktualno/arhiva/obnova-crkve-sveti-juraj-na-bregu-597/> (pregledano 13. lipnja 2021.)
14. *Održan radni sastanak za cinktor*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1064:odran-radni-sastanak-za-cinktor- (pregledano 22. lipnja 2021.)
15. *Oltari u crkvi*, https://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=22:oltari-u-crkvi&catid=5:povijest-upe&Itemid=6 (pregledano 15. ožujka 2021.)
16. *Pojmovnik*, <https://www.hrz.hr/index.php/pojmovnik#a1> (pregledano 6. srpnja 2021.)
17. *Povijest župe*, https://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=6:povijest-upe&catid=5:povijest-upe&Itemid=6 (pregledano 20. lipnja 2021.)

18. *Radovi na obnovi svoda crkve*, http://zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=503:radovi-na-obnovi-svoda-crkve&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 13. lipnja 2021.)
19. *Radovi na zidnim slikama na bočnim zidovima*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=642:radovi-na-zidnim-slikama-na-bonim-zidovima&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 6. srpnja 2021.)
20. *Srušeni zvonik je bio simbol Međimurja*, <http://www.hkr.hr/?sec=3&tid=1&cid=22165> (pregledano 13. lipnja 2021.)
21. *Sveti Izidor seljak, 2.1.*, <http://www.zupa-svana.com/sveti-izidor-seljak-2-1/> (pregledano 15. ožujka 2021.)
22. *U tijeku sanacija urušene crkve Svetog Jurja na Bregu*, <https://ika.hkm.hr/novosti/u-tijeku-sanacija-urusene-crkve-svetog-jurja-na-bregu/> (pregledano 8. prosinca 2018.)
23. *Urušila se crkva Sveti Juraj na Bregu*, <https://www.index.hr/vijesti/clanak/urusila-se-crkva-sv-juraj-na-bregu/389643.aspx> (pregledano 12. lipnja 2021.)
24. *Veliki tjedan*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=572:veliki-tjedan-2015&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 20. siječnja 2022.)
25. *Video: Urušilo se pola crkve, bageristu slomljena noga*, <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/foto-urusio-se-crkveni-toranj-jedan-radnik-ozlijedzen.html> (pregledano 13. lipnja 2021.)
26. *Visina tornja*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=166:visina-tornja&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 15. siječnja 2022. godine)
27. *Vjernici Varaždinske biskupije pomogli sanaciju srušene crkve župe Svetog Jurja na Bregu*, <https://ika.hkm.hr/novosti/vjernici-varazdinske-biskupije-pomogli-sanaciju-srusene-crkve-zupe-svetog-jurja-na-bregu/> (pregledano 13. lipnja 2021.)
28. *Vučetinec: Urušilo se pola crkve Sveti Juraj na Bregu*, <https://www.24sata.hr/news/vucetinec-urusilo-se-pola-crkve-sveti-juraj-na-bregu-65474> (pregledano 12. lipnja 2021.)
29. *Završeni radovi na osliku crkve*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=510:završeni-radovi-na-osliku-crkve&catid=1:vijesti&Itemid=2 (pregledano 5. srpnja 2021.)

30. *Zazvonila* *Jurovska* *zvona*, http://www.zupa-svetijuraj nabregu.com/index.php?option=com_content&view=article&id=108:zazvonila-jurovska-zvona&catid=1: vijesti&Itemid=2 (pregledano 15. siječnja 2022. godine)

ABSTRACT

The first part of this thesis presents the art historical analysis of the Church of St. George on the Hill, with focus on the history of construction of the church and its graveyard wall, and on the description of church's inventory. The church's development from the chapel, parish church and its final form of the pilgrimage place can be tracked from 1739 to approximately 1779. The pulpit, altars and the choir were being built during that same period and the information about their development can be found in the Canonical visitations. The second part of this thesis focuses on the collapse of the church and its bell tower which occurred in 2008. The event that preceded the collapse was the waterproofing work which started in 2007, during which the foundations of the church and its bell tower got exposed to rain and other external influences which finally resulted in a collapse (June 4th, 2008.). The restoration and conservation work on the church, its bell tower and its inventory took place in 2008 and got completed around 2012, but the work on the graveyard wall is still in progress. Emphasis will also be placed on the bell tower which has a very symbolic role with the locals – once a symbol of their identity and now a symbol of the imminent collapse and reconstruction.

Key words: bell tower, Church of St. George on the Hill, collapse, graveyard wall, restoration and conservation work, reconstruction, waterproofing work